

მ მ ა მ ბ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მეორე

Handwritten signature

Handwritten mark

№ VII

0 8 ზ 0 6 0, 1906

Large handwritten signature

© ფ ი ლ ი

საბჭოთაო სახელმწიფო ბიბლიოთეკის დეპარტამენტი

1905

Дозволено цензурою. 31 Августъ, 1905 г. Тифлисъ.

დანაშაული და სასჯელი

(რომანი)

ექვს ნაწილად თ. მ. დოსტოევსკისა

ნაწილი მეოთხე *)

I

„ნუ-თუ ისევ სიზმარია?“ გაიფიქრა ერთხელ კიდევა. ფრთხილად და უნდობლად ათვალიერებდა მოულოდნელს სტუმარსა.

— სვიდრიგაილოვი? სისულელეა! შეუძლებელია!—ჩი-ლაპარაკა ბოლოს გაოცებულმა ხმა-მალლა.

მაგრამ სტუმარს არ გაჰკვირვებია.

— ორის მიზეზისა გამო შემოვიარეთ: ჯერ ერთი; მინ-დოდა გამეცანით, რადგანაც, დიდი ხანია, ბევრი რამ მესმის თქვენ შესახებ საყურადღებო და საქებური; მეორე, ვვოცნე-ბობ, რომ უარს არმეტყვი და დამეხმარებით ერთს საქმეში, რომელიც თქვენს დას, ავღოტია რომანოვნას, შეეხება. მარ-ტოდ მე, იქნება, ახლოც არ მიმიკაროს, — აზრი აქვს ისეთი ჩემ შესახებ შედგენილი, — თქვენის დახმარებით-კა შეილება მოხერხდეს როგორმე...

— ტყუილად გიფიქრიათ, — გააწყვეტინა რასკოლნიკოვმა.

— გუშინ უნდა ჩამოსულიყვნენ, არა?

არ უპასუხა რასკოლნიკოვმა.

*) იხ. „მთაბე“ № VI. 1905 წ.

P-6309

— დიახ, დიახ, გუშინ; ვიცი. მეც თვითონ ხომ სამი დღეა, რაც ჩამოვედი. აი, მაშ, რას გეტყვით, როდღონ რომანიჩ. თავის მართლებას სულ მეტათა ვთვლი, მაგრამ ნება მომეცით, გაგიცხადოთ: რა არის, მართლაც, მთელს ამ საქმეში საიმისოდ გასაკიცხი და საბრალმდებლო, თუ, რასაკვირველია, საღად განსჯით და ცრუმორწმუნოებას არ დაემორჩილებით?

ჩემად ათვლიერებდა ისევ რასკოლნიკოვი.

— ის, რომ უმწეო ქალს ჩემს სახლში ვსდევნიდი და „საზიზღარის წინადადებებით შეურაცხვეყოფილი“, — აგერა თუ არა? (თვითონვე ვსცდილობ წინ ვასწრებასა!). — მაგრამ ნუ დაივიწყებთ, რომ მეც კაცი ვარ, *et nihil humanum...* ერთი სიტყვით, მეც შემძლიან შევსცდებ და შემიყვარდეს ვინმე (რაიცა, ეჭვი არ არის, ჩვენ ხელთ არაა); მაშინ ხომ ყოველივე ბუნებრივად აიხსნება. აი, საკითხი რა არის: საზიზღარი და ამოსავარდნელი რამა ვარ, თუ თვითონვე მე ვარ მსხვერპლი? მერე რომ მართლაც მსხვერპლი ვიყო? იქნება ამერიკასა და შვეიცარიაში რომ ვუპირებდი გატაცებასა, პატივისცემის გრძობითაც ვიყავ გამსჭვალული და ორთავეს ბედნიერება მეწადა!... გონიერება ვნებას ჰმორჩილებს; ვინ იცის, იქნება ჩემს თავს უარესადა ვლუპავდი!..

— საქმე ხომ ეგ არ არის, — გააწყვეტინა ზიზღით რასკოლნიკოვმა, — თქვენა ხართ საზიზღარი ადამიანი და, მართალი ხართ თუ მტყუანი, აღარ დაეძებენ; თქვენი ცნობა აღარა ჰსურთ, გდევნიან და წაღით თქვენცა!...

სვიდრიგაილოვმა უცბად გულიანად გაღიხარხარა.

— თქვენი მორბილება... როგორცა სჩანს, ძნელია მეტად! — შეჰნიშნა გულიანის სიცილით. — მინდოდა როგორმე მეეშმაკნა, მაგრამ არ იქნა; ნამდვილი ნიადაგი ამოგიჩივიათ!

— თქვენ ახლაც ეშმაკობას აპირებთ, ვვონებ.

— რა არის მერე, ჰა! რა არის? — იმეორებდა ისევ ხარხარით სვიდრიგაილოვი. — ეს ხომ უბრალო რამ არის სულა!.. მაგრამ მაინც გამაწყვეტინეთ: ასეა თუ ისე, არავითარი უსია-

მოვინება თავს არ იჩინდა, რომ ბალში ის ამბავი არ მომხდარ-
რიყო. მართა პეტროვნა...

— ამბობენ, მართლა, ვითომ მართა პეტროვნასთვისაც
თქვენ მოგელოთ ბოლო?— გააწყვეტინა უკმეხად რასკოლნი-
კოვმა.

— როგორ, ვგაც გაიგეთ, განა? მაგრამ ან-კი როგორ
არ უნდა გცოდნოდათ... ამ თქვენი კითხვის შესახებ-კი, არ
ვიცი სწორედ, რა პასუხი მოგცეთ. ერთს გეტყვით მხოლოდ,
რომ სინილისი სრულიად დამშვიდებული მაქვს. ე. ი. ნუ გე-
გონებათ, ვითომ ფიქრი რისამე მქონდეს: ყველაფერი წესი-
ერად და კანონიერად მოხდა: სამკურნალო შემოწმებამ სი-
კვდილის მიზეზათ წვეთის დაცემა აღიარა, რომელიც მაძღარ
სადილისა და ბოთლა ღვინის გამოცლის შემდგომ ბანებას მო-
ჰყვა შედეგათ; ამის მეტი სხვა არა ამოუჩინია-რა... ეგ არა-
ფერი, მაგრამ ვაგონში-კი ერთ-თავად იმასა ვფიქრობდი ერთ
ხანად, იქნება როგორმე ხელი შევეუწყე-მეთქი... უბედურე-
ბასა: მაგალითად, გაჯავრებით ან სხვაფრივ როგორმე? მაგრამ
დავრწმუნდი ბოლოს, რომ ვგაც არა ყოფილა.

რასკოლნიკოს გაეცინა.

-- ან კი რათა სწუხდებოდით!

— რას იცინით? იფიქრეთ, აბა: სულ რაღაცა ორჯელ
დავარტყი მათრახი, ასე რომ ნიშნებიც-კი არ აღმოაჩნდა...
ცინიკათ ნუ ჩამთვლით, გეთაყვათ; თვითონაც ვიცი, რომ
საძაგლად მოვიქეცი; მაგრამ ვიცი ისიცა, რომ მართა პეტ-
როვნას იქნება სასიამოვნოდაც დაჰჩრა, რომ ასე მოვიქეცი.
თქვენის დის ამბავი უკვე მთლად მიიწურა, გათავდა. მესამე
დღე იყო, მართა პეტროვნა შინ იჯდა სულა. აღარ იცოდა,
რისთვის წასულიყო ქალაქსა და ვისთვის რა ეამბნა, თუმცა
უნდა მოგახსენოთ, იქაც ყველას თავი მოაბეზრა. იცი თ? აიმ
წერილის კითხვითა. და უცბად ცის მანანასავით ორი მათ-
რახი მოველინა! მაშინვე უბრძანა, კარეტა შეებათ!.. არას
ვიტყვით იმაზედა, რომ ზოგიერთჯერ საშინლად უნდათ ქა-
ლებსა, რომ შეურაცხყოფილები იყვნენ, თუმცა იმავე დროს

რისხვით არიან აღსავსენი. ყველას ექმნება ნაცადი ასეთი შემთხვევა. მოსწონს საშინლად კაცსა, შეურაცხყოფილი რა. არ შეგინიშნავთ? განსაკუთრებით ქალებს. თითქმის რომ ამით ირთობენ თავსა.

უნდოდა ერთ ხანად წამომდგარიყო რასკოლნიკოვი და წასულიყო სადმე, საქმე ამითი გაეთავებინა; მაგრამ ცნობის მოყვარობამა და ანგარიშმა სძლიეს ერთ წამსა: უნდოდა შეეტყო, შემდეგში რაღა იქნებოდა.

— ჩხუბი და ცემა გიყვართ?— დაეკითხა როგორღაც დაბნეულად რასკოლნიკოვი.

— არც საიმისოდ, — მიუგო დამშვიდებით სვიდრიგაილოვმა. — მართა პეტროვნასთან ხომ არსად მიჩხუბნია თითქმის. თანხმობითა და კმაყოფილად ეცხოვრობდით, ჩემი მუდამ მადლიერი იყო. მთელის შეიღის წლის განმავლობაში მათრახნი სულ ორჯელ ვიხმარე რაღაცა (თუ ერთს კიდევ სხვას არ ჩავთვლი, ცოტა არ იყოს საექვოს და ორ-აზროვანსა): პირველად ორის თვის შემდეგ იყო, ჯვარი რომ დავიწერეთ და სოფელში ამოვედი, მეორედ ახლა, უკანასკნელად. თქვენ-კი გევონათ, ვინ იცის, რა ბაიყუში, ჩამორჩენილი და მონობის მოტრფიალე კაცი ვიყავი, ჰა? ხა-ხა-ხა!.. მართლა: არ გახსოვთ, როდღონ რომანოვიჩი, ამ რამდენისამე წლის წინად როგორ შეარცხვინეს საჯაროთა და მწერლობაშიაცა ერთი ვიღაც აზნაური — დამავიწყდა, რა გვარი იყო! — აი, ისა, ნემეცი ქალი რომ გაღახა ვაგონში, არ გახსოვთ? მაშინვე იყო, მგონი, იმ წელსა, „საუკუნის საძაგელი ამბავი“ რომ მოხდა (აის, ეგვიპტის სლამოები... გახსოვთ, საჯაროდ იმართებოდა ხოლმე კითხვა? შავ-შავი თვალები! სადა ხარ, ოქროს ახალ-გაზრდობავ!). იცოდეთ, მაშ, ჩემი აზრი: ნემეც ქალის გამლახველს არ თანავუგრძნობ ღრმად... იმიტომ, რომ არც არის თანავგრძნობის ღირსი? მაგრამ არ შემოძლიან, არ შევნიშნო აქვე, რომ არიან ისეთი წამქეხებული და თავმომაბეზრებელი ნემეცი ქალები, რომლებს შესახებაც დიდი პროგრესისტიც-კი თავს ვერ შეიმავრებდა. ამ მხრივ-კი

შაგანს არავინ მაშინ არ შეჰხვებია, თუმცა უმთავრესი ეს არის სწორედ! მართალს მოგახსენებთ!

სთქვა თუ არა ესა, ერთხელ კიდევ გადინახარა. მიჰხვდა მაშინვე რასკოლნიკოვი, რომ მტკიცედ ჰქონდა ამ კაცს განაზრახი გარდაწყვეტილი და გონიერებაც სრული.

— გეტყობათ, რამდენიმე დღეა არავისთან გილაპარაკნიათ? დაეკითხა რასკოლნიკოვი.

— აგრეა თითქმის. რა არის: ჰკვირობთ უთუოდ, რომ ასე ადვილად შეგეწყეთ არა?

— ეგ-კი არა, მაგრამ ის-კი მიკვირს, რომ აგრე ამლაშებთ.

— იმიტომ, რომ თქვენი ბრიყული კითხვები არ ვიწყინე? აგრეა თუ არა? მაგრამ... ან რა მწყენოდა? როგორც თქვენ მეკითხებოდით, მეც ისრე გიპასუხებდით, — მიუგო გასაკარად გულგრილად და უბრალოდ. — საიმისოდ ახლა არა იზიდავს-რა ჩემს ყურადღებასა, გეფიცებით, — განაგრძობდა ისევე ჩაფიქრებული. — განსაკუთრებით ახლა, სულ არასფერი... თქვენ, რასაკვრელია, შეგიძლიანთ იფიქროთ, ვითომ განგებ ვამბობდე, რაკი თქვენს დასთანა მაქვს საქმე; მევე გითხარით ხომა. მაგრამ გამოგიტყდებით, მოწყენილი ვარ საშინლად! განსაკუთრებით ეს სამი დღე, ასე რომ გამინარდა კიდევ, რომ ვნახეთ... ნუ გამიწყურებით-კი, როდიონ რომანიჩ, მაგრამ თქვენ თვითონ მეჩვენებით როგორღაც საშინლად უცნაურათა. როგორ : გინდათ სთქვით, მაგრამ, გატყობთ, რაღაცა გედარდებათ; ამ წამას-კი არა, საზოგადოდ ახლა... მაგრამ, კმარა, ჰო, აღარას გეტყვით, ნუ იღრუბლებით! განა ისეთი გაუთლელი დათვიცა ვარ, თქვენ რომ გგონიათ.

დაღვრემილმა გადაჰხედა რასკოლნიკოვმა.

— იქნება დათვისა არც-კი რამ გეცხოთ, — უპასუხა რასკოლნიკოვმა. — პირ-იქით, გეტყობათ, კაი საზოგადოებისა ხართ და შემთხვევით შეგიძლიანთ რიგიანი კაციც იყოთ მაგრამ...

— არავის აზრს განსაკუთრებულს ყურადღებას არ ვაქცევ, — მიუგო თითქმის ამაყათა და გულგრილად სვიდრი-

გაილოვმა, — ამიტომაც რატომ ზოგჯერ საძაგლობა და უგვა-
ნობაც არ ჩავიდინო, როცა ჩვენს დროში ეს ყველაზედ მე-
ტად ეხერხება. ადამიანსა და... ბუნებრივი მიდრეკილებაცა-
მაქვს, — დასძინა და კვლავ გაიცინა.

— გაგონილი მაქვს, ბლომად თურმე გყავთ აქ ნაცნო-
ბები და გავლენიან ხალხთანაც საკმაოდ დაახლოვებული
ხართ. მაშ მე, აბა, რაღათ გინდივართ, თუ არ რამ განზრ-
ახვისათვის?

— ეგ მართალი სთქვით, ნაცნობები ბლომათა მყვანან, —
ჩამოართვა სიტყვა სვიდრიგაილოვმა, მაგრამ უმთავრესზედ-კი
პასუხი არ მისცა, — მხედებიან კიდევ. აგერა, სამი დღეა, და-
ვდივარ და ბევრსა ვცნობ მათგანს; ბევრიც, მგონი, თვითონა-
მცნობს. რასაკვრელია, საკმაოდ ბატონკაცურად მაცვია და არც-
ღარბი ვარ. ჩვენ ხომ საგლებო რეფორმაც არ შეეგვებო:
ტყეები და საძოვრები ყველა გვაქვს ისევ, შემოსავალს მუ-
დამ იძლევა; მაგრამ... არ წავალ იქა; ინიტომ, რომ თავი-
მომბაბეზრეს; სამი დღეა, დავდივარ აგერა, მაგრამ არავის
ვემცნაურები... ახლა ე ქალაქი! ე. ი. როგორ შეუდგინეს?
ქალაქი კანცელარისტებისა და ყოველ გვარ სემინარისტებისაო!
მართლაც-და, ამ რვა წლის წინად რომ აქ ვეთრეოდი, ბევრი
რამ არ შემინიშნავს... მარტოდ-მარტო ანატომიის იმედი-ღა
მაქვს ახლა, ღმერთს გეფიცებით!

— როგორ-თუ ანატომიისა?

— აი, ე კლუბებისა... ან ამ პროგრესის შესახებ, — მაგ-
რამ თავი დავანებოთ, — ან-კი გაიძვირობა რა სახალისოა!

— როგორ, ეგაც იყავით, განა?

— მაშ, აბა, უამისოდ როგორ შეიძლებოდა? მთელი
ამხანაგობა არსებობდა ამ რვა წლის წინადა, მაგრამ ზრდი-
ლობიანი მეტად; ერთ-თავად დროს ვატარებდით; მაგრამ ოხერი-
ვინმეები-კი არ იყვნენ: იყვნენ პოეტებიც, კაპიტალისტებიც.
მაინც ჩვენს საზოგადოებაში ხომ ისა უკეთეს ქცევისა, ვისაც
ბევრი რამ გადაჰხედია, — არ შეგინიშნავთ? ცოტა ესოფლად
ჩამოვრჩი ყველაფერსა, თორემ... მაინც ჩამაბრძანეს ერთის

ნეჟინელ ბერძნის ვალისათვისა. აქ უცბად მართა პეტროვნა ამიჩნდა, ვივაქრეთ და ოც-და-ათ ათას ვერცხლათ გამომისყიდა. (სულ-კი 70,000 მემართა). შევერთღით კანონიერის ქორწინებითა და ძვირფას განძივით მაშინვე სოფელში გამაქცია. ჩემზედ ხომ ხუთის წლით უფროსი იყო. ძან ვუყვარდი. მთელი შვიდი წელიწადი სოფლიდამ ფეხი არ გამომიდგამს. და წარმოიდგინეთ, მთელი ეს ხანი ოც-და-ათი ათასის ვექსილი ჩემ წინააღმდეგ სხვის სახელზედა ჰქონდა მართა პეტროვნასა; ასე რომ, ავჯანყდებოდი თუ არა, მაშინვე ვირის აბანოში მიკრავდნენ ისევ თავსა! მიხამდა კიდევცა! იმიტომ, რომ დიდ სიყვარულთან ესაც ადვილად შეუძლიანთ ქალებსა.

— ვექსილი რომ არ ყოფილიყო, მიოუსვამდით?

— არ ვიცი, როგორ გითხრათ. ვექსილი თითქმის არას მიშლიდა. არსაით გული არ მიმწევდა; საზღვარ-გარეთ-კი ორჯელ თვითონაც გამიპატიჟა მართა პეტროვნამა, რაკი ნახა, რომ მოვიწყინევი. მაგრამ რა! წინადაც ვყოფილვარ, მეჯავრებოდა. აგერა, გარიჟრაჟია, ნეპოლიტანის ყურესა და ზღვას გაჰყურებ, მაგრამ არ გიტაცებს, მოწყენილი ხარ. ყველაზედ საძაგლობა-კი ის არის, რომ მართლა რაღაზედაც ნაღვლიანობ! არა, სამშობლოში სჯობიან: აქ მაინც ყველაფერში სხვებს ამტკუვნებ, თვითონ შენ-კი მართალი ხარ. იქნება ჩრდილოეთის პოლუსისაკენ-კი წავსულიყავი სამოგზაუროთ, იმიტომა, რომ j'ai le vin mauvais, და სმაც მეჯავრება. ღვინის მეტი-კი სხვა ხსნა არ არის, ეგაცა ვცადე. რაო, რას ამბობენ, კვირას უსუპოვის ბაღში ბერგი ვეება ჰაეროსტატით აფრინდება და თანამგზავრთ ეძებსო, მართალია? თან ფულსაც თურმე ჰპირდება.

— რა იყო, მერე, გაჰყვებოდით?

— მე? არა... ისე...—წაიდუღუნა სვიდრიგაილოვმა, თითქოს მართლაც დაფიქრდაო.

„რაო, მართლა ასეა, თუ განგებ მაჩვენებს თავსა?“ გაიფიქრა რასკოლნიკოვმა.

— არა, ვექსილი არას მიშლიდა, — განაგრძობდა სვიდრიგაილოვი დაფიქრებული, — თვითონ არსად მივდიოდი სოფლიდამა. გარდა მაგისა, წელიწადია აგერ, ჩემს დღეობაში დამიბრუნა კიდევაცა ვექსილი და თან საკმაოდ დიდი თანხაც დაამატა საჩუქრათა. კარგა დიდი თანხა ჰქონდა. „ჰხედავთ, აი, როგორ გენდობით, არკადი ივანიჩო,“ — მითხრა. არა გჯერათ, ასე მითხრა? იცით, რა არის: საუცხოვო მეურნე შევიქმენი; მთელს არე-მარეში მიცნობენ. წიგნებსაც ვიწერდი. ჯერ ნებასა მრთავდა მართა პეტროვნა, მერე-კი შეშინდა. არ დავეძალე წიგნებსა.

— როგორც გატყობთ, ძაან უნდა სწუხდეთ მართა პეტროვნას დაკარგვასა?

— მე? იქნება. შეიძლება, რატომ! მართლა, მოჩვენებისა გჯერათ რამე?

— რა მოჩვენებისა?

— რა მოჩვენებისა და, ჩვეულებრივ მოჩვენებისა, სხვა, აბა, რომელია!

— თქვენა, თქვენ გჯერათ?

— თითქმის რომ არა, *pour vous plaire...* ე. ი. ის-კი არა, რომ...

— რაო, გამოგეცხადებათ რამ ხოლმე, თუ როგორ არის?

როგორღაც უცნაურად გადაჰხედა სვიდრიგაილოვმა.

— მართა პეტროვნა მობრძანდება ხოლმე, — ჩაილაპარაკა როგორღაც უცნაურად პირმოღრეცით, ღიმილითა.

— როგორ თუ მობრძანდება?

— დიახ, აგერ არის უკვე სამჯერ ყოფილა. პირველად დასაფლავების დღესვე ვნახე; ის-კი იყო სასაფლაოდამ დავბრუნდი. ეს იყო სწორედ ჩემის აქეთ წამოსვლის წინა დღით. მეორედ, ამ სამის დღის წინადა ვნახე, გზაში, სადგურ ძალაია ვიშერაზედ, გათენებისას სწორედ; მესამედ-კი, ამ ორი საათის წინად გამომეცხადა ჩემს ბინაზედ, სადაც ამ ჟამადა ვსცხოვრობ, — მარტოდ-მარტოსა.

— ცხადლივა?

— სრულებით ცხადლივ. სამჯერვე ერთნაირად. მოვა, ერთ ორს წამს, გამომელაპარაკება და ისევ გავა-კარებიდამა. კარებიდამ გადის უთუოდა. მესმის კიდეცა თითქმის, როგორ მიდის.

— არა, რათ წარმოვიდგინე, ნეტა, რომ ასეთი რამ უთუოდ უნდა გემართებოდეთ!—ჩაილაპარაკა უცბად რასკოლნიკოვმა.

და გაიოცა მაშინვე, რომ ასე უთხრა. საშინლად იყო აღელვებული.

— აი, ხომ ჰხედავთ! იფიქრეთ, მაშა?—ჩაეკითხა გაკვირვებით სვიდრიგაილოვი. — ნუ-თუ მართლა? აკი ვსთქვი, საერთო ბევრი რამა გვაქვს-მეთქი!

— არასოდეს თქვენ ეგ არ გითქვამთ!—მიუგო მკვახედ და ცხარედ რასკოლნიკოვმა.

— არ მითქვამს?

— არა!

— მე-კი მეგონა, გითხარი-მეთქი. რომ შემოვედი წელანა და თვალე-დახუჭული დაგინახეთ მწოლიარე, ვითომ გეძინათ,—მაშინვე ვსთქვი ჩემთვისა: „ის არის სწორედ-მეთქი!“

— რაო, ვითომ რას ჰნიშნავს ეგა? რასა ჰგულისხმობთ?—შეჰყვირა რასკოლნიკოვმა.

— რასა? არ ვიცი სწორედ, რასა... გულწრფელად ვამბობ,—წაიდუღუნა დაბნევით სვიდრიგაილოვმა.

ერთ წამას ორნივე გაჩუმდნენ. ორივე ერთმანერთს შეჰყურებდნენ.

— სისულელეა ყველა ეს!—წამოიძახა გაბრაზებულმა რასკოლნიკოვმა. —მერე, რას გეუბნებათ, რომ მოდის?

— მართა პეტროვნა? წარმოიდგინეთ, სულ რაღაცა წვრიმალს. სისულელესა, გაგიკვირდებათ პირდაპირ: ეგ არ არის, რომ შაბრაზებს, პირველად რომ გამომეცხადა, გესმისთ, დავიღალევი: ეს მიცვალებულის წირვაო, ეს „სულთა თა-

ნაო,“ მერე კიდევ ლოცვა, მიცვალებულის მოხსენება და საუზმეო; დავიღალე და ძლივს კაბინეტში დავრჩი მარტოდ, სიგარას მოვუკიდე. ფიქრს მივე თავი), კარებიდამ შემოვიდა: „დღეს, არკადი ივანოვიჩი, ერთ-თავად ფაცა-ფუცში ხართ და სასადილო ოთახში საათი მოუმართავი დაგრჩათ, დაგავიწყდათო“. ამ საათს-კი მთელი შვიდი წგლიწადი მართლაც მე ვმართავდრ სულა, მაგრამ დამავიწყდებოდა თუ არა, მაშინვე მომაგონებდა უთუოდ: მეორე დღეს უკვე აქეთ წამოვედი. გათენებისას ზადგურზედ გადავხტი:—მთვლემდა ღამე, დამტვრეული ვიყავი, თვალები ნამძინარევი მქონდა—ყავა მოვითხოვე. ვნახოთ, უცბად მართა პეტროვნა ჩემ გვერდით ჯდება და ხელში სათამაშო ქალაღლი უჭირავს: „არ გინდა, არკადი ივანოვიჩი, სამგზავროთ გიკითხოთო?“ მკითხაობა-კი მართლაც საუცხოვოდ იცოდა, მაგრამ არ ვაპატიებ არასოდეს ჩემს თავსა, რომ არ ვაკითხვინე. შემეშინდა, გამოვექეცი და ზარიც დაირეკა. ვზივარ დღეს საძაგელ სადილს შემდეგ კუქ-დამძიმებული (სასადილოდამ ამომიტანეს) და სიგარას ვეწევი. ვნახოთ, უცბად მართა პეტროვნა შემოდის, მწვანე ახალის ფარჩის კაბით გამოწყობილი, უშველებელს კუდს მოაშრიალებს: „გამარჯვებათ, არკადი ივანოვიჩი! ე ჩემი კაბა როგორ რათმე მოგწონთ? ანისკა ხომ ასე ვერ შემიკერავსო (ანისკა სოფლის მკერვალი ქალია, ბატონ-ყმობის დროს მოახლეთ ჰყოლიათ, მერე მოსკოვში მიუციათ სამკერვალოში, კარგი გოგონაა).“ სდვას და ტრიალებს, კაბას მიჩვენებს. გავსინჯე კაბა და მერე ყურადღებით სახეში ჩავაცქერდი: „ნეტავი შენ, მართა პეტროვნა, რომ ასეთ სისულელისათვის თავს იწუხებ და ჩემთან მოდიხარ+მეთქი.“ —ეჰ, ღმერთო ჩემო, შეწუხებაც-კი თურმე აღარ შეიძლებაო შენი!“ და მე კიდევ გასაჯავრებლად ვეუბნები: „მართა პეტროვნა, მინდა ცოლი შევერთა-მეთქი.“ —„გასაკვირალი არა არის-რა თქვენგან, არკადი ივანოვიჩი; ცოლი თითქმის არ დავიმარხავთ ჯერა და უკვე მეორის შესართავად გამოეშურეთ. ნეტავი, კარგი ვინმე მაინც აირჩიოთ, თორემ ვიცი,—არც იმას, არც თქვენს

თავს არას არგებთ, ხალხს გააცინებთ მარტოო.“ და წავიდა კაბის ბოლოს შრიალითა. სისულელეა, არა? როგორ გგონიათ?

— ვინ იცის, იქნება სულაცა სტყუით?— მიუგო რასკოლნიკოვმა.

— მე? არასოდეს. იშვიათადა ვსტყუი,— მიუგო ფიქრად წასულმა სვიდრიგაილოვმა, თითქოს ვერ გაიგო, რა უზრდელი იყო ეს კითხვაო.

— წინაღ-კი, მართა პეტროვნას სიკვდილამდე, არსად გინახავთ ამგვარი რამ მოჩვენებანი?

— არა, ერთხელ კიდევ ამ ექვსის წლის წინადა ვნახე. ფილკა ვინმე მყვანდა შინა კაცათა; ის-კი იყო, დავმარხეთ, მაგრამ დამავიწყდა და დავუყვირე: „ფილკა, ჩიბუხი-მეთქი!“ — შემოვიდა და პირ და პირ იქით გასწია, სადაც ჩიბუხები მელაგა ხოლმე. ვზივარ და ვფიქრობ: „უთუოდ შურს იძიებს-მეთქი,“ იმიტომ, რომ სიკვდილის წინ სწორედ დიდი ჩხუბი მოგვივიდა. — „როგორა ჰბედავ, რომ ნიდაყვ-გამოფლეთილი შემოდინხარ, მომშორდი, საძაგელო-მეთქი!“ მიბრუნდა, წავიდა და მეტჯერ აღარ მოსულა. მართა პეტროვნასთვის მაშინ არა მითქვამს-რა. მინდოდა პანაშვიდი გადამეხდევინებინა, მაგრამ შემრცხვა.

— ექიმს ეჩვენეთ.

— ეგ-კი უთქვენოდაც ვიცი, რომ კარგად ვერა ვარ, მაგრამ რათა და რა მიზეზით, ვერ გამიგია; ჩემის აზრით, მე თქვენზედ ერთი ხუთად ჯანმრთელადა ვარ. იმას როდი გეკითხებოდით, გჯერათ, თუ არა, რომ მოჩვენებები გამოეცხადება ხოლმე-მეთქი ადამიანსა? გეკითხებოდით: თვითონ მოჩვენებათა არსებობა გჯერათ, თუ არა-მეთქი?

— არა, არ მჯერა!— შესძახა როგორღაც გაბრაზებით რასკოლნიკოვმა.

— როგორ იციან ჩვეულებრივად?— ბუტბუტებდა თითქოს თავისთვის სვიდრიგაილოვი და ოღნავ თავდახრილი გვერდზედ გაიყურებოდა. — ამბობენ: „ავათა ხარო და რაც-კი

რამ წარმოგიდგებათ. ყველაფერი ეგ არ-არსებული ბოდვააო. * სასტიკი ლოლიკისა მაინც არა სჩანს-რა აქა. ვეთანხმები, რომ მოჩვენებანი მართლაც ავდმყოფებს გამოეცხადებიან ხოლმე; მაგრამ რას ამტკიცებს ესა? იმას, რომ ავადმყოფებს მართლაც გამოეცხადებიან ხოლმე მოჩვენებანი და არა იმას, ვითომ სრულიად არ არსებობდნენ.

— რასაკვირველია, არა! არ არსებობენ! — გაიძახოდა თავისას რასკოლნიკოვი.

— არ არსებობენ? აგრე გგონიათ! — განაგრძობდა სვიდრიგაილოვი და თან მძიმედ შეჰხედა. — რა იქნება, რომ ასე ვიფიქროთ (მიშველეთ, აბა!): „მოჩვენებები სხვა ქვეყნების ნაწყვეტები, ნაგლეჯებია, მათი დასაწყისი. ჯანმრთელი კაცი, რასაკერვლია, არ ჰსაჭიროებს მათს ნახვასა, იმიტომ რომ შვილია იგი დედამიწისა და ცხოვრებაშიაც მხოლოდ ამ ქვეყნიურად უნდა სცხოვრობდეს, რომ წესიერება არ დაარღვიოს. მაგრამ თუ ცოტათიც არის ავად გახდა და დაირღვა ნორმალური ამ ქვეყნიური წესი მისის ორგანიზმისა, მაშინვე იმ ქვეყნიური არსებობაც თავსა ჩენილობს უკვე, და რამდენადაც უფრო ძლიერ არის ადამიანი ავად, იმდენი უფრო მეტი საშუალება ეძლევა იმ ქვეყნიურთან შეხებისა, შეხვედრისა; სიკვდილს შემდეგ ხომ პირდაპირ მისი მცხოვრები ხდება.“ ამის შესახებ დიდი ხანია ვფიქრობ. თუ მომავალი ცხოვრება გჯერათ, მაშინ ესაც დასაჯერია.

— არა, არ მჯერა მომავალი ცხოვრება, — მიუგო რასკოლნიკოვმა.

დაფიქრებული იჯდა სვიდრიგაილოვი.

— რა იქნება, რომ მართლა ობობების ან სხვა რამ მწერების მეტი არა იყოს-რა იქა, — წამოიძახა უეცრად.

„გადარეულია“, გაიფიქრა რასკოლნიკოვმა.

— მარადისობა, როგორც იდგა, ისე გვაქვს წარმოდგენილი, რომ მისი გაგება შეუძლებელია, რაღაც რამ დიდი და უშველებელია ვითომ! მაგრამ რაღა უთუოდ ასეთი უშველებელი რამ უნდა იყოს? ერთიც ვნახოთ, ამის მაგივრად

სოფლურ აბანოს მზგავსი რალაცა პაწია ოთახია, გამქვარტ-
ლულ-გამტვრიანებული და კუთხეებში კიდევ ყველგან ობ-
ობას ქსელებია დაბმული; აი, თქვენი მარადისობა! იცით,
რა არის? ხშირად სწორედ ამ სახით წარმომიდგება ხოლმე
უკუნეთი, მარადისობა.

— ნუ-თუ მართლა ამაზედ უფრო სამართლიანი და სა-
ნუგეშო სხვა აღარა წარმოგიდგებათ-რა ხოლმე! — შესძახა
გულ-ნაწყენად რასკოლნიკოვმა.

— სამართლიანი? მერე, ვინ იცის, რომ ეს არ არის
სწორედ ყველაზედ მეტად სამართლიანი; იცით, რა არის, ჩემზ-
ედ რომ იყოს დამოკიდებული; განგებ ვიზამდი ასრე,—
მიუგო სვიდრიგაილოვმა და როგორღაც გამოურკვეველად
გაიღიმა.

რალაცა ცივმა ჟრუანტელმა დაურბინა უცბად რასკო-
ლნიკოვსა ამ საზიზღარ პასუხის გაგონებაზედ. ასწია თავი
სვიდრიგაილოვმა, რასკოლნიკოვს გადაჰხედა და გადიხარხარა
უცბად.

— ეგ-კი არა, იფიქრეთ, აბა, — შეჰყვირა უცბად, — ნახე-
ვარ საათის წინად ერთმანეთისათვის ჯერ თვალი არ დაგვეკრა,
გადასაწყვეტი საქმე წინ გვიდევს კიდევ, მტრებად ვითვლებით
და უცბად საქმეს თავი გავანებეთ და რალაცა საუბარს შევუდე-
ქით! არა, ტყუილი ვსთქვი, მაშა, რომ ორივე ერთფერები
ვართ-მეთქი?

— ინებეთ, გეთაყვათ, — განაგრძობდა რასკოლნიკოვი
გაბრაზებული, — მაგრამ გამაგებინეთ საჩქაროდ, რისთვის გა-
მაპატიოსნეთ და ინებეთ მობრძანება... და... მეორეც... მეც
მეჩქარება, არა მცალიან, უნდა სხვაგან წავიდე.

— ინებეთ, ახლავ. თქვენი და, ავლოტია რომანოვნა,
ლუჟინზედ აპირებს, პეტრ პეტროვიჩზედ, გათხოვებასა?

— არ შეიძლება ჩემის დის საქმეს როგორმე მხარი აუ-
ქციოთ და მისი სახელი სრულიად არ ახსენოთ? მიკვირს
სწორედ, როგორღა ჰბედავთ და ახსენებთ ჩემთან იმის სა-
ხელსა, თუ მართლა თქვენ სვიდრიგაილოვი ხართ?

— როგორ? იმისთვის მოვედი და არ ვახსენო-კი?

— კარგით, მაშ, ილაპარაკეთ, მაგრამ მალე-კი.

— დარწმუნებული ვარ, ბატონს ლუქინზედ (ჩემის ცოლის ნათესავზედა) უკვე თქვენს აზრს შეადგენდით, თუ რომ ნახვეარ საათითაც არის მაინც ჰნახვეით როგორმე, ან ნამდვილი და სწორე შეიტყუეთ რამე მის შესახება. ავდოტია რომანოვნას ის არ გამოადგება: ჩემის აზრით, ავდოტია რომანოვნა სრულიად მოუფიქრებელივა და უანგარიშოდ სწირავს თავს ოჯახობასა. ისე მაქვს როგორღაც გაგონილი, ვითომ თქვენც კმაყოფილი იქმნებოდით მეტად, თუ ეს ქორწინება როგორმე ჩაიშლებოდა; ისე-კი, რომ არავისი ინტერესები არ დარღვეულიყო. ახლა ხომ, პირადად გაცნობის შემდეგ, მთლად დავრწმუნდი, რომ ასრეა საქმე.

— თქვენი მხრივ ყველა ეს დიდი გულუბრყვილობაა, მაგრამ, უკაცრაოდ, გულუბრყვილობა-კი არა, თავხედობაა, — მიუგო რასკოლნიკოვმა.

— ესე იგი, გინდათ სთქვათ, ვითომ ჩემთვისა ვზრუნავ? ნუ სწუხართ, როდღონ რომანოვიჩ! მართლა რომ ჩემთვის მინდოდეს რამე, ასე გამოტყუებოდი როდი დაგიწყებდით ლაპარაკსა; არც ისეთი ჩურჩუტი ვარ. მინდა ამის გამო ერთი ფსიხოლოგიური უცნაურობა გაგიმკლავნოთ. წელან რომ ავდოტია რომანოვნას სიყვარულისა გამო ვიმართლებდი თავსა, გამოვსთქვი, თუ ვახსოვთ, რომ მევე შევიქმენ მსხვერპლი-მეთქი. იცოდეთ, მაშ, რომ არავითარს სიყვარულს ახლა არა ვგრძნობ, არ-რა-ვი-თარსა, ასე რომ მეუცნაურება კიდევცა, რათ ვგრძნობდი მაშინ რაღასაცა...

— რათა-და, უქმობისა და გარყვნილობისა გამო, — გააწყვეტინა რასკოლნიკოვმა.

— ეგ მართალია, გარყვნილი ვარ და უქმი, მაგრამ თქვენს დას იმდენი ღირსება აქვს, რომ არ შემიძლო არა მეგრძნო-რა სულა, გავლენა არა ჰქონოდა. მაგრამ სისულელე ყველა ეს, თვითონა ვხედავ ახლა.

— დიდი ხანია, რაცა ჰხედავთ?

— წინაღვე მქონდა შენიშნული, მაგრამ საბოლოოდ ამ სამის დღის წინად დავრწმუნდი, პეტერბურგს რომ ჩამოვედი. მოსკოვში-კი ისე ვფიქრობდი, ვითომ ავდოტია რომანოვნასათვის მოვდიოდი ბატონ ლუჩინის მეტოქეთა.

— უკაცრაოდ, თუ გაგაწყვეტინებთ. არ შეიძლება, ვეთაყვათ, შეამოკლოთ როგორმე სალაპარაკო და პირდაპირ შეეხოთ, რისთვის გარჯილხართ. მეჩქარება, სხვაგანა ვარ წასასვლელი...

— დიდის სიამოვნებით. ჩამოვედი-რა და მოვიფიქრევი მცირედი... მოგზაურობა მოვიწადინე, მაგრამ მინდოდა წასვლამდე ზოგი რამ საქმე მომეგვარებინა. შეილები დეიდასთან დავტოვე; მდიდრად არიან, პირადად მე სულაც არ ვუნდივართ. ან რა მამა ვარ, ნეტა! ჩემთვის მარტო ის წამოვიღე, რაც ეჭრთის წლის წინად მართა პეტროვნამ მაჩუქა. ესაც მეყოფა. უკაცრაოდ, ახლავე საქმეს შევუდგები. მოგზაურობამდე, რომელიც შეიძლება მართლაც მოხდეს, მინდოდა ლუჩინთანაც გამეთავებინა საქმე. მართლა ისე-კი არა მძულს, ვითომ სასიკვდილოდ არ დავინდობდე. მაგრამ მართა პეტროვნასთან ჩხუბის მიზეზი-კი ეგ იყო სწორედ! ის უხერხებდა ქორწინებასა. მინდა ახლა ვნახო როგორმე ავდოტია რომანოვნა, — აი, თუნდ თქვენის დასწრებითა — და ავუხსნა, ჯერ ერთი, რომ ბატონის ლუჩინისაგან ცუდის მეტს კარგს არასა ჰნახავს არასოდესა და მეორე, ბოდიში მოვიხადო, რაც-კი რამ უსიამოვნება მივაყენე და ნება-რთვა გამოვთხოვო, რომ ათასი თუმანი შევძღვნა და ამით ბატონ ლუჩინთან საქმის გაწყვეტა გავუადვილო, რასაც, დარწმუნებული ვარ, თვითონაც მოწადინებულია, ოღონდ საშუალება მიეცეს ამისი.

— მართლა რომ გიყი ყოფილხართ, გადარეული! — შეკვირა რასკოლნიკოვმა, იმდენად გაჯავრებულმა არა, რამდენადაც გაკვირვებულმა. — როგორა ჰბედავთ მაგასა!

— განა არა, ვიცოდი, დაიკვირებდით; მაგრამ ჩემთვის მეტია სრულიად ეს ფული, თუმცა, მართალია, მდიდარი არა ვარ. არ მიიღებს ავდოტია რომანოვნა, შეი-

ძლება უფრო უარესადაც გავაფუქო. ეგ ერთი. მეორე კიდევ აი, რა: სინიდისი სრულიად დამშვიდებული მაქვს და თუ შევეძღვენ რამე, შევეძღვენი გულმართლად, ანგარიში არა მქონია. გჯერათ, არ გჯერათ, თქვენი საქმეა, მაგრამ შემდგომში ორივენი დარწმუნდებით. უმთავრესი მიზეზი აქ ის არის მხოლოდ, რომ ვგრძნობ მართლა, რომ დიდი უსიამოვნება და შეწუხება მივაყენე თქვენს დიდად პატივცემულს დასა და მინდა გულწრფელად შევინანიო; იმითი-კი არა, რომ ფულით გამოვისყიდო ვითომ ეს უსიამოვნება, არა,—მინდა მხოლოდ სიტყვით რამ მოვუტანო; მართლა ხომ ავკაცობა და ბოროტება პრივილეგიად არა მაქვს გადაქცეული! ჩემს წინადადებაში რომ ანგარიშისა რამ ნატამალი იყო მათრლა, ასე პირდაპირ როდილა შევთავაზებდი. და არც მხოლოდ ათასს შევაძღვედი; მაშინ როდესაც ხუთის კვირის წინად ბევრად მეტი შევთავაზე. გარდა ამისა, შეიძლება ძაან მალე ჯვარიც დავიწერო ერთს ქალზედა. მაშასადამე, ამის შემდეგ ავდოტია რომანოვნას შესახებ აღარავითარს ექვს ადგილი აღარ ექმნება. დასასრულ, ვიტყვი, რომ ავდოტია რომანოვნა ლუჟინზედ გათხოვებით იმავე ფულს მეორე მხრიდამ მიიღებს... ნუ-კი სჯავრობთ ამიტომ, როდიონ რომანოვიჩ, სჯობს დამშვიდებით მოისაზროთ და მოიფიქროთ ყველაფერი.

მთელი ეს ხანი, რაც ლაპარაკობდა, შესანიშნავად დამშვიდებული იყო სვიდრიგაილოვი.

— გთხოვთ დროზედ გაათავოთ,—უთხრა რასკოლნიკოვმა.—ყოველს შემთხვევაში, მიუტევებელი თავხედობაა ესა, სხვა არასფერი.

— სრულებითაც არა. ეტყობა, მაშ, ამის შემდეგ კაცს მხოლოდ ბოროტის უფლება ჰქონია ამ ქვეყნადა, სიკეთისა-კი არა, იმითომ მხოლოდ, რომ რაღაცა ფორმალური წესები მუდამ გადაელობება წინა. სისულელეა ესა. ვსთქვათ, მოვმკვდარვიყავი და ანდერძით დამეტოვებინა ეს ფული, ნუ-თუ მაშინაც არ მიიღებდა?

— შეუძლებელი აქ არა არის-რა.

— აბა, ეგ-კი აღარა მჯერა. მაგრამ, დეე, აგრე იყოს; ეგ არის მხოლოდ, ათასი თუმანი კაი ფულია. ყოველს შემთხვევაში, გთხოვთ, ნათქვამი აედოტია რომანოვნას გადასცეთ.

— არა, ვერ გადავცემ.

— თუ აგრეა, მაშ, ვეცდები, პირადად როგორმე ვინახულო და შევაწუხო, მაშასადამე.

— რომ გადამეცა, მაშინ-კი აღარ ეცდებოდით პირადად გენახათ?

— არ ვიცი სწორედ, როგორ გითხრათ. ერთხელ მაინც არის ნახვა საშინლად მინდოდა.

— იმედი ნუ გაქვთ, მაშა.

— ვსწუხვარ ძალიანა. მაგრამ თქვენ მე არ მიცნობთ. ვნახოთ, იქნება როგორმე დავვახლოვდეთ.

— როგორ, გგონიათ, რომ მოხერხდება ესა?

— რატომაც არაო ვითომ? — მიუგო ღიმილით სვიდრიგაილოვმა, წამრდგა და ქუდს დაავლოხელი. — მაინც არა მქონია აზრათა, ძალიან შემეწუხებინეთ. მოვდიოდი, მაგრამ იმედი დიდი არა მქონდა, თუმცა დილასვე საშინლად მიიპყრო ჩემი ყურადღება თქვენმა სახემა...

— სად მნახეთ დილას? — ჩაეკითხა შემფოთებით რასკოლნიკოვი.

— შემთხვევით შეგხვდით... მაგრამ მგონია მაინც მზგავსება ერთმანერთისა უეჭველად გვაქვს... არ-კი შესწუხდეთ, თავის მობეზრება როდი მიყვარს. გააძვერა მატყუარებთანაც შეგობრულად მიცხოვრია, ჩემ შორეულ ნათესავსა და წარჩინებულ მოხელე თავად სვირბეისთანაცა, ქ-ნ პრულიკოვსაც რაფაელის დღთისმშობლის შესახებ ალბომში ტალაც ჩავუწერე, მარტა პეტროვნასთანაც შვიდი წელიწადი ფეხმოუცვლელად ვიცხოვრე, ვიაზემსკის სახლშიაც, სათივეზედ, ბევრჯელ გამითენებია ღამე, ახლა-კი შეიძლება ბერგსაც გავყვე ჰაეროსტატითა.

— კარგით, კარგით. მითხარით, გეთაყვათ, მალე აპირებთ მოგზაურობასა?

— რომელ მოგზაურობასა?

— რომელსაც წელან ამბობდით... არ იყო, წელანა სთქვით.

— მოგზაურობასა? ჰო, მართლა!.. გითხარით, განა?.. ვინ იცის, აბა, ძნელი გადასაწყვეტია... მაგრამ, რომ იცოდეთ, რას მეკითხებით!—დასძინა და უცბად ხმა-მალლა გაეცინა, მაგრამ მაშინვე შესწყვიტა.— იქნება მოგზაურობის მაგივრად ცოლიც შევირთა, ვინ იცის; საცოლეს მიჩენენ.

— აქა?

— დიახ, აქა.

— ასე მალე საიღამ მოახერხეთ?

— მაგრამ ავდოტია რომანოვნას ერთხელ მაინც არის ნახვა საშინლად მინდა. არ გეხუმრებით; გთხოვთ. მშვიდობით, მაშა... ჰო, მართლა! კინალამ არ დამავიწყდა! გარდაეცით თქვენს დას, ავდოტია რომანოვნასა, რომ მართა პეტროვნამ ანდერძით სამი ათასი მანეთი დაუტოვა, ნამდვილად სარწმუნოა. სწორედ ერთის კვირის წინად ისურვა ესა, ჩემთანვე. ორი-სამის კვირის შემდეგ შეიძლება ფულიც მიიღონ.

— მართალს ამბობთ?

— მართალსა. გარდაეცით. მშვიდობით, მაშა. თქვენს ახლოს ვცხოვრობ, აქვე.

გამოსვლის დროს სვიდრიგაილოვს წინ რაზუმინინი შეეხეა.

II

რვა საათი იყო უკვე თითქმის. ორივენი ბაკალევევის ნომრებისაკენ მიეშურებოდნენ, რომ ლუჩინზედ ადრე მისულიყვნენ.

— ვინ იყო ესა?—დაეკითხა რაზუმინინი, როგორც-კი ქუჩაში გავიდნენ.

— ვინა და, ბ-ნი სვიდრიგაილოვი გახლდათ, მემამულე, რომლის სახლშიაც ჩემს დას მიაყენეს მაშინ შეურაცხყოფა:

ტრფიალი თურმე დაუწყო და ამაზედ დაითხოვა ჩემი და მისმა მეუღლემ, მართა პეტროვნამა. მერმე-კი თვითონვე მოიხადა მართა პეტროვნამ ჩემს დასთან ბოდიში, მაგრამ უცბად თურმე მოკვდა. იმაზედ იყო, წელან რომ ჩვენები ლაპარაკობდნენ. არ ვიცი, რათა, მაგრამ როგორღაც საშინლად მეშინიან ამ კაცისა, დაუსაფლავებია ცოლი და მაშინვე აქეთ წამოსულა. უცნაურია, ეტყობა, მეტად, რაღაცა აქვს გარდაწყვეტილი... თითქოს იცის რამ კიდევსა. უნდა ღუნია როგორმე დავიფაროთ... ეს უნდა მეთქვა შენთვისა, გესმის?

— დავითარო! რაო, ვითომ რას უზამს, განა? მაგრამ გმადლობ, როდიონ, რომ აგრე მეუბნები... დავითაროთ, დავითაროთ! სად სცხოვრობს ნეტა?

— არ ვიცი.

— რატომ არ ჰკითხე?—მაგრამ არა უშავს-რა, გავიგებ!

— ნახე შენა?—დაეკითხა მცირე სიჩუმის შემდეგ რასკოლნიკოვი.

— როგორ არა და დავიხსომე კიდევსა; კარგა დავიხსომე..

— არა, მართლა დაინახე? კარგად გაარჩიე?—ეკითხებოდა დაჟინებით რასკოლნიკოვი.

— გეუბნები, კარგათა-მეთქი. თუნდ ათასს კაცში გავარჩევ. მაგ მხრივ არავინ გამომეპარება.

კვალად გაჩუმდნენ.

— ჰმ!.. ეგ არის, თორემ... წაიდუღუნა რასკოლნიკოვმა.— იცი, რა არის... მეგონა... მომეჩვენა-მეთქი... და ოცნება იყო მხოლოდ.

— რის შესახებ ამბობ, რაო? ვერა გამიგია-რა.

— ისა, რომ თქვენ ყველანი ერთსა და იმავეს იმეორებთ,— განაგრძობდა საღიმოდ პირდაღრეჯით რასკოლნიკოვი,— რომ შეშლილი ვარ ვითომ; ამიტომაც ვიფიქრევი, იქნება მართლა შეშლილი ვარ და მომეჩვენა-მეთქი?

— აბა, რას ამბობ მაგასა?

— მაგრამ, ვინ იცის, იქნება მართლაც შეშლილი ვიყო და, რაც-კი რამ მოხდა ამ დღეებში, ყველაფერი ეს სწეული ოცნების ნაყოფი იყო მხოლოდ!

— ეჰ, როდიონ! მთლად აგიშალეს ნერვები!.. მაინც რაო, რისთვის იყო?

არ უპასუხნია რასკოლნიკოვსა; რაზუმინინიც ერთს წამას დაფიქრებული იყო.

— ყური დამიგდე, მაშ, ვიამბობ, — დაიწყო რაზუმინინმა. — შემოვიარე წელანა, მაგრამ გეძინა. ვისადიღეთ. სადილს შემდეგ პორფირისთან ვიყავი. ზამეტოვიც იმასთან იყო ისევა. მინდოდა დამეწყო. მაგრამ არა გამოვიდა-რა, არ მოხერხდარიგინანად დამეწყო ლაპარაკი. თითქოს არ ესმით და ვერ გაუგიათ, ისე უჭირავთ თავი, მაგრამ არავის რას ერიდებიან. მივიყვანე პორფირი ფანჯარასთანა და დავუწყე ლაპარაკი, მაგრამ კიდევ არ მოხერხდა როგორღაცა, ისაც საითღაც გვერდზე გაიყურებოდა, მეცა. მივუტანე ბოლოს მუშტი ცხვირთანა და დავემუქრე, ცხვირ-პირს ნათესავურად ამოგინაყავ-მეთქი. პასუხი არ გაუცია, გადმომხედა მარტო. მივაფურთხე მეცა და წამოვედი. სისულელეა დიდი! ზამეტოვისათვის-კი ხმაც არ გამიცია. მაგრამ იცი, რა არის: წარმომიდგა, ვითომ უარესად წავახდინე საქმე; მაგრამ კიბეზედ უცბად საუცხოვო ფიქრმა გამიელვა: რა გვაწუხებს-მეთქი? მართლა რომ საფრთხე რამ მოგელოდეს, ჰო, მაგრამ ახლა რაო! ბრალში ხომ არა მიგიძღვის-რა და რა გინდა? ჩვენვე სასაცილოდ ავიგდებთ მერე. მე-კი შენს ადგილას უარესად აფუზნევი გზა-კვალსა და გადავრევი. მაგათვე არ შეჭრცხვებათ ბოლოს! მიაფურთხე და გაანებე თავი; ცემას-კი მერეც მოვასწრობთ, ახლა-კი ვიციანოთ მხოლოდ!

— რასაკვრელია, აგრეა! — უპასუხა რასკოლნიკოვმა.

„მაგრამ ხვალ რაღას იტყვი, ნეტა?“ გაიფიქრა თავისთვისა. უცნაურია სწორედ, არსად აქამდის ფიქრად არ მოჰსვლია: „რას იფიქრებს რაზუმინინი, როცა გაიგებს?“ გაივლო ფიქრად რასკოლნიკოვმა და რაზუმინინს დააკვირდა. მისმა ნაამბობმაც პორფირის შესახებ ძლიერ დააფიქრა: ბევრი რამ მოხდა მას შემდეგ!..

კარიდორში ლუჩინს შეეხებინენ: ის იყო, მოსულიყო და წომერს ეძებდა; სამივენი ერთად შევიდნენ, მაგრამ ერთმანეთისათვის ხმა არ გაუციათ; სალამი არ მიუციათ. რასკოლნიკოვი და რაზუმიხინი უწინ შევიდნენ, ლუჩინმა კი შეიგვიანა განგებ, პალტოს იხდიდა ვითომ დერეფანშია. პულხერია ალექსანდროვნა მაშინვე გარეთ გამოეგება. ღუნია ძმას მიესალმა.

შევიდა პეტრ პეტროვიჩი და თავაზიანად, მაგრამ გაორკეცებულის სიღარბაისლით მიესალამა ქალებს. მაგრამ ეტყობოდა დაბნეული იყო თითქოს: შემკრთალმა პულხერია ალექსანდროვნამაც მაშინვე რგვალს მაგიდას შემოაუსხა სტუმრები, რომელზედაც სამოვარი იდგა აღუღებელი. ღუნია და ლუჩინი ერთმანერთის პირდაპირ დასხდნენ მაგიდის აქეთ-იქითა. რაზუმიხინი და რასკოლნიკოვი კიდევ პულხერია ალექსანდროვნას პირდაპირ დასხდნენ—რაზუმიხინი ლუჩინისაკენ, რასკოლნიკოვი დისაკენ.

უცბად სიჩუმე ჩამოვარდა. პეტრ პეტროვიჩმა აუჩქარებლივ ბატისტის ცნვირსახოცი ამოიღო, რომელსაც, ეტყობოდა, ბლომადა ჰქონდა სუნნელოვანი წყლები ნასხურები და ცხვირი მოიხოცა; მაგრამ ეტყობოდა, ნაწყენი იყო და გარდაწყვეტილი ჰქონდა, მტკიცე განმარტება მოეთხოვა. დერეფანშივე გაიფიქრა წელან, აღარ გაეხადა პალტო, გაბრუნებულიყო პირდაპირა და ყველაფერი უცბად ეგრძნობინებინა ქალებისათვისა; მაგრამ ველარ გაჰბედა. არც ის უნდოდა, რომ მიზეზი არ გაეგო, რათ არ შეასრულეს მისი ბრძანება. და ჯჯას კი, ფიქრობდა, მუდამ შესძლებდა.

— იმედია მშვიდობიანად იმოგზაურებდით, — მიჰმართა ოფიციალურის კილოთი პულხერია ალექსანდროვნასა.

— მადლობა ღმერთს, არა უჭირდა-რა..

— სასიამოვნოა ძლიერ. თქვენა, ავდოტია რომანოვნა, ხომ არ დაღლილხართ?

— მე, როგორც ახალგაზრდას, არა მიშავს-რა, მაგრამ დედა-კი ცოტა არ იყოს დაიღალა, — უპასუხა ღუნია.

— რა ვუყოთ; გრძელი გზები გვაქვს მეტათა. დიდია ეგრედ წოდებული „მშობელი რუსეთი“... მაგრამ არასფრის გულისათვის არ შემეძლო გუშინ თქვენი დახვედრა, თუმცა გულით მინდოდა მომეხერხებინა როგორმე. იმედი მაქვს, საიმისოდ არა გაგიქირდებოდათ-რა?

— ოჰ, არა პეტრ პეტროვიჩი, — დაიწყო როგორღაც საგანგებო ჩივილის კილოთი პულხერია ალექსანდროვნამა; — საშინლად შევწუხდით. მაგრამ დროზედ რომ ღმერთს დიმიტრი პროკოფიჩი არ მოველინა, ვინ იცის, სულაც დავკარგულიყავით. აგერ, ისინიც, დიმიტრი პროკოფიჩი რაზუმინინი, — გააცნო ლუჩინსა.

— როგორ არა, მქონდა სიამოვნება... გუშინ გამეცნო, — წაიდუღუნა ლუჩინმა და უსიამოვნოდ როგორღაც გადაჰხედა რაზუმინინსა, მოიღრუბლა, გაჩუმდა.

ეტყობოდა თავაზიანი უნდა ყოფილიყო პეტრ პეტროვიჩი საზოგადოებაში, მაგრამ, როგორც-კი იწყებდა რასმე, მაშინვე ზომიერებას ჰკარგავდა და ზოგიერთსავით ფქვილის ტომარას უფრო წააგავდა, ვიდრე თავაზიანსა და ცოცხალს, საზოგადოების გამართობელს ვაჟკაცსა. გაჩუმდნენ ისევ ყველანი: რასკოლნიკოსს ხმა სულ არ ამოუღია, ავდოტია რომანოვნას კიდევ დრომდე არ უნდოდა სიჩუმე დაერღვია. რაზუმინინსაც არა ჰქონდა-რა სათქმელი, ასე რომ ბოლოს პულხერია ალექსანდროვნამ დაიწყო ისევა.

— მართა პეტროვნა გარდაიცვალა, შეიტყეთ თუ არა, — დაეკითხა პეტრ პეტროვიჩისა.

— როგორ არა, შევიტყევი. მაშინვე შემატყობინეს და მაცნობეს ისიც, რომ არკადი ივანიჩი სვიდრიგაიოლოგი ცოლის დასაფლავების უმაღვე საჩქაროდ პეტერბურგს წამოსულა. მე მაინც ასე მატყობინებენ.

— პეტერბურგს წამოსულა? — დაეკითხა. შეშფოთებით ღუნჩკა და დედას გადაჰხედა.

— დიახ, პეტერბურგს, მაგრამ, ექვი არ არის, უაზროდ არ იზამდა ამასა, თუ მისს. ასე სასწრაფოდ წამოსვლასა და წინასწარს გარემოებას ვიქონიებთ სახეში.

— ღმერთო! ნუ-თუ აქაც არ დაანებებს თავს ღუნეჩკასა? შესძახა პულხერია ალექსანდროვნამა.

— ჩემის აზრით არც თქვენ, არც ღუნეჩკას საიმისოდ საწყუხი არა გაქვთ-რა, თუ თვითონვე არ მოისურვებთ მასთან რაიმე საქმის დაჭერასა. რაც შემეხება მე, თვალს ვადევნებ უკვე და დავეძებ, სად არის ჩამომხტარი...

— ეჰ, პეტრ პეტროვიჩ, ვერ წარმოიდგენთ, როგორ შემაშინევით! — განაგრძობდა პულხერია ალექსანდროვნა. — ორჯელა ვნახე სულ, მაგრამ საზარელ ადამიანად მეჩვენა. როგორღაცა! დარწმუნებული ვარ, განსვენებულის მართა პეტროვნას სიკვდილის მიზეზიც ის იქნებოდა უთუოდ.

— ეგ-კი ძნელი სათქმელია. ნამდვილი ცნობები მაქვს. არ ვიტყვი არასფერსა, იქნება ხელიც შეუწყო ზნეობრივად, გაჯავრებით; მაგრამ მის პირადობის ზნეობრივად დახასიათებაში-კი გეთანხმებით. არ ვიცი, მდიდრად არის ახლა, ან დაუტოვა რამე მართა პეტროვნამა, თუ არა; ამის შესახებ მალე ნამდვილს ცნობებს მივიღებ; მაგრამ თუ ფული ჩაუვარდა ხელში, ექვი არ არის, პეტერბურგში ძველს ღროსა და ოინებს მოიგონებს ისევა. საშინელი გარყვნილი და ზნე-დაცემული კაცია! მაქვს საბუთი ვიფიქრო, რომ ვალიდამ გამოხსნის გარდა მართა პეტროვნამ კიდევ სხვაფრივაც იხსნა: მისს მეცადინეობასა და ზრუნვას უნდა მიეწეროს უთუოდ, რომ ერთი ფრიად საზიზღარი სისხლის საქმე რაღაცა მხეცურის მკვლელობისა თავზე გადივლო და ციმბირში არ მიბრძანდა, როცა, ექვი არ არის, უამისოდ არ ასცდებოდა. აი, როგორი კაცია, თუ მართლა ცნობა გსურთ.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა.

უყურადღებოდ უსმენდა რასკოლნიკოვი.

— მართალს ამბობთ, რომ ნამდვილი ცნობები გაქვთ ამის შესახებ? დაეკითხა ღუნია სასტიკადა.

— გეუბნებით მხოლოდ იმას, რაც განსვენებულ მართა პეტროვნასგან მქონდა საიდუმლოდ გაგონილი. მაგრამ უნდა

შეენიშნო, რომ იურიდიულად ბნელი საქმე იყო მეტადა. აქა სცხოვრობდა და, მგონი, კიდევაც სცხოვრობს ვინმე მევახშე უცხოელი ქალი რესლიხი, რომელიც, მევახშეობის გარდა, სხვა საქმეებსაც არიგებდა. აი, ამ რესლიხთანაჲ ჰქონია ადრევე რაღაცა საიდუმლო დამოკიდებულება სვიდრიგაილოვსა. რესლიხთან სცხოვრობდა თურმე ვიღაცა შორეული ნათესავი თუ დისწული რესლიხისა, ასე თხუთმეტისა თუ თოთხმეტის წლის ყრუ-მუნჯი ქალი, რომელიც საშინლად თურმე სძულდა რესლიხსა. წარმოიდგინებ, უბრალო ხმელ ლუკმასაც-კი აყვედრიდა თურმე და ერთ-თავად სცემდა საცოდავსა. ერთხელ უცბად დამხრჩვალნი ნახეს ჩარდახში, მაგრამ დაამტკიცეს, რომ თავი მოეკლა. ჩვეულებრივის გამოძიების შემდეგ საქმე სრულიად გააუქმეს, მაგრამ დაასმინეს შემდეგში, რომ ბავშვი სვიდრიგაილოვისაგან იყო ნაწვალები. მართალია, გამოურკვეველი იყო ესა და ბნელი მეტად, მასთან საშინელის ყოფაქცევისა და არ სანდო ნემეც ქალისაგან დანასმენი; თუმცა ნამდვილად არც-კი დაუსმენიათ, ხმა დავარდა მხოლოდ ესაც ისევ მარტა პეტროენას მეცადინეობითა და ფულის წყალობითა. მაინც საყურადღებო იყო დიდად ეს ხმა. რასაკვირველია, ავღოტია რომანოვნა, თქვენც გექმნებათ გავონილი ამბავი აგრეთვე ფილკა კაცისა, რომელიც ამ ექვსის წლის წინად მოკვდა ბატონ-ყმობის დროს იმათს სახლში და რომლის სიკვდილსაც ისევ სვიდრიგაილოვის უღმერთოდ ცემას ამიზეხებენ.

— პირ-იქით, გამიგონია, თვითონ ჩამოიხრჩო თავიო.

— დიახ, დიახ, მაგრამ ბატონის სვიდრიგაილოვის მუდმივმა დევნამა და ტანჯვამ აიძულა, თავი მოეკლა.

— არ ვიცი სწორედ, — უპასუხა მკვახედ დუნიამა, — გამიგონია მხოლოდ რაღაცა უცნაური ამბავი, რომ დაღვრემილობა სჭირებია, რაღაცა ფილოსოფოსად ყოფილა შინაურობაში ცნობილი; კაცები იტყოდნენ ხოლმე: „ბევრი იკითხა“ და ამისგან მოუფიდაო. უფრო დაცინევს მიზეზით მოუკლავს, ვგონებ, თავი და არა ცემისა და დევნისა გამო. ჩემს

იქ ყოფნობის დროსაც კარგად ეპყრობოდა მუდამ შინა მოსამსახურეებსა, უყვარდათ კიდევცა თითქმის, თუმცა მართალია ისინიც ამტყუნებდნენ ხოლმე, ფილკა იმისი მკვდარიყო.

— ვხედავ როგორღაცა, აედოტია რომანოვნა, რომ თქვენც თითქოს იმისს გამართლებასა სცდილობთ, — შეჰნიშნა ლუჟინმა და პირი როგორღაც ორ-აზროვანის ღიმისათვის დაეღრიჯა. — მართლა რომ ეშმაკი და მომზიბლველი კაცია ქალებისთვისა, რის სამწუხარო მაგალითსაც ასე უცნაურად წუთისოფელს გაჰოსალმებული მართა პეტროვნა წარმოადგენს. მინდოდა მხოლოდ თქვენთვისა და დედი თქვენისათვის ჩემის რჩევით როგორმე დანმარება აღმომეჩინა, რაკი კიდევ აქვს, ეტყობა, რაღაცა განზრახვა. რაც შემეხება მე, დარწმუნებული ვარ მტკიცედა, რომ მალე ისევ ვალეებით აივსება და დაპატიმრებენ. არასოდეს მართა პეტროვნას არ ჰქონებია განზრახვა, დემტკიცებინა რამე მისთვის, რაკი შეიღები ჰყავდა; ამიტომაც, თუნდ ჰქონდეს რამე დატოვებული, მცირედი და უსაქიროესი რამ იქნება, რაც, ექვი არ არის, წელიწადსაც ვერ გაატანს, იმისი ჩვეულება და ხასიათი რომ ვიცით.

— გთხოვთ, პეტრ პეტროვიჩ, სვიდრიგაილოვზედ ლაპარაკს თავი დაანებოთ, — გააწყვეტინა ღუნიამა; — როგორღაც დარდებს მიშლის.

— ეს არის ახლა ჩემსას იყო, — ჩაერია უცბად ლაპარაკში რასკოლნიკოვი, რომელსაც მთელს ამდენს ხანს ხმა არ ამოეღო.

ყველა მხრიდან შეჰყვირეს თითქმის; ყველამ მას მიჰმართა. პეტრ პეტროვიჩიც-კი აღელდა.

— ამ საათ-ნახევრის წინ შემოვიდა, გამაღვიძა და გამომეცნაურა, — განაგრძობდა რასკოლნიკოვი. — საშინლად ცოცხლად და მხიარულად ექირა თავი და იმედი აქვს დიდი, რომ მე და ის უთუოდ ერთმანერთს შევეწყობით. სხვათა შორის, თხოულობს, მაგალითად, რომ ერთხელაც არის განახოს როგორმე, რისთვისაც შუამავლობას მთხოვდა. შენთან რაღაცა წინადადება აქვს, რა შინაარსისა, მეც მითხრა. გარ-

და ამისა, შემატყობინა, რომ მართა პეტროვნას ანდერძით შენთვის სამასი თუმანი დაუტოვებია, რომელსაც ძალიან მალე მიიღებ თურმე.

— მადლობა ღმერთსა! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა და პირჯვარი გამოისახა. — ილოცე, ღუნია, იმის სულისათვის!

— ეგ მართალია, — წამოსცდა უცბად ლუჩინსა.

— მერე, მერე? რაო კიდევა? — აჩქარებდა ღუნეჩკა.

— მითხრა კიდევა, რომ თვითონ დიდი სიმდიდრე არა აქვს, მამული ბავშვებს დაჰრჩენია, რომლებიც ახლა ღუიდასთან თურმე სცხოვრობენ. მითხრა, რომ ჩემს ახლოს სადღაც ჩამომხტარა, მაგრამ სადა? — არ ვიცი, არ მიკითხნია...

— რაო, მაინც, რა წინადადება აქვს ღუნეჩკასთანა? — დაეკითხა შეშინებული პულხერია ალექსანდროვნა. — გითხრა კი?

— როგორ არა, მითხრა.

— რაო, რა მინდაო?

— მერე გეტყვით.

გაჩუმდა რასკოლნიკოვი, ჩაღს სმას შეუდგა.

პეტრ პეტროვიჩმა საათს დაჰხედა.

— მაინც საქმე მაქვს და წავალ, აღარ დაგიშლით, — დასძინა ცოტა ნაწყენის კილოთი თითქოს.

— დარჩით, პეტრ პეტროვიჩ, აკი მთელს საღამოს ჩვენთან აპირებდით ყოფნასა. და მეორეც, თქვენვე იწერებოდით, დედასთანა მაქვს რაღაც მოსალაპარაკებო.

— დიახ, აგრე გახლდათ, ავდოტია რომანოვნა, — მიუგო საგულისხმოდ პეტრ პეტროვიჩმა და სკამზე ჩამოჯდა, მაგრამ შლაპა ისევ ხელში ეჭირა. — მართლაც მინდოდა მომელაპარაკნა როგორც თქვენთან ისე დიდად პატივცემულ დედა თქვენთანა და საკმაოდ საყურადღებო საგანზედაცა. მაგრამ, როგორც თქვენს ძმას არ შეუძლიან ბატონის სვიდრიგაილოვის ზოგიერთა წინადადების შესახებ ჩვენთან ლაპარაკი... ისე მეც არ შემიძლიან... სხვებთან... ზოგიერთა, დიდად საყუ-

რადღებო საგნის შესახებ ლაპარაკი. მასთან ჩემი მოწიწებითი თხოვნაც რომ შესრულებული არ იქმნა...

ლუჩინმა როგორღაც მწარე გამომეტყველება მიიღო, ლაპარაკი შესწყვიტა.

— თქვენი თხოვნა, რომ ჩვენს შეხვედრას ძმა არ დაჭსწრებოდა, ჩემის სურვილით არ იქმნა განგებ შესრულებული, — უპასუხა ღუნიამა, — და აი, რათა: იწერებოდით, ვითომ შეურაცხყოფა მოგაყენათ. ამიტომაც იყო, რომ გარდავწყვიტე, ახლავე გამორკვეულიყო საქმე და შერაგებულიყავით უთუოდ. თუ მართლა შეურაცხყოთ როდიონმა, მგვაჯე იქნება და ჯის კიდევ ბოდიში მოიხადოს.

პეტრ პეტროვიჩმა მაშინვე თავს გამოიღო.

— არის, ავდოტია რომანოვნა, ისეთი შეურაცხყოფაც, რომლის დავიწყებაც შეუძლებელია, რაც უნდა გულით გინდოდეთ. ყველას თავისი საზღვარი აქვს, რომლის გადალახვაც სახიფათოა მეტად. იმიტომ, რომ აღდგენა წინანდელ განწყობილებისა შეუძლებელი-ღაა მერე.

— იმას როდი გეუბნებოდით, — გააწყვეტინა ცოტა მოუთმენელად ღუნიამა. — გაიგეთ კარგად, რომ მთლად ჩვენი მომავალი ახლა იმაზედ არის დამოკიდებული, რამდენად მალე გამოირკვევა და გადაწყდება ეს საქმე? გეუბნებით პირდაპირა, რომ უამისოდ პირში ცქერა არ შემიძლიან და თუ რამდენადმე მაინც არის გეძვირფასებათ ჩემი თავი, უნდა უთუოდ დღესვე გარდასწყვიტოთ და გაათავოთ ყველაფერი, თუმცა, ვიცი, შეიძლება ძნელიც იყოს ეს თქვენთვისა. გიმეორებთ, რომ, თუ დანაშაული ძმას მიუძღვის, ბოდიშს მოიხდის.

— მიკვირს სწორედ, ავდოტია რომანოვნა, რომ ასე აყენებთ კითხვასა. — ცხარობდა ლუჩინი. — შეიძლება პირადად თქვენ დიდადაც გაფასებდეთ და მიყვარდეთ, მაგრამ რომელიმე წევრი თქვენის ოჯახობისა იმავე დროს არ მიყვარდეს. თქვენგან ჩემი გაბედნიერება შეუძლებელსა და უაზრო რამ მოვალეობას ვერ დამაკისრებს...

— ეჰ, თავი დაანებეთ, პეტრ პეტროვიჩი, ემაგ წყენასა, — გააწყვეტინა გულმოსულად ღუნიამა, — და ღარჩით იმავე გონიერ და კეთილშობილ ადამიანათა, როგორათაც ღღემდისა გცნობდით და მსურს გიცნობდეთ ამას იქითაცა. მე თქვენ მოგეცით სიტყვა და ვიკისრე თქვენი ცოლობა; მენდეთ, მაშ, რომ ამ საქმეშიაც შევძლებ პირუთვნელად მსჯავრის დადებასა. ჩემგან ნებაყოფლობითი მოსამართლეობა ამ შემთხვევაში ჩემის ძმისათვისაც ისრევე მოულოდნელი ამბავია, როგორც თქვენთვისა. რომ მოვიწვიე ღღეს, თქვენის წერილის შემდეგ, ჩემის განზრახვისა არა შემიტყობინებია-რა. გაიგეთ, რომა, თუ თქვენს შუა შერიგება არ მოხდება, ორში ერთი: ან ძმა ან თქვენ უნდა ავირჩიოთ. თქვენთვისაც ასეა კითხვა დაყენებული, ძმისთვისაცა. არა მსურს არჩევანში მოვტყუვდე. თქვენთვის ძმას, ძმისათვის თქვენ, — ორში ერთს უნდა გამოვეთხოვო. მინდა და გავიგებ კიდევ: ძმა არის მართლა ჩემი, თუ არა? თქვენ კიდევ: ძვირფასი ვარ თქვენთვის და მართლა ქმარი ხართ ჩემი, თუ არა?

— ავღოტია რომანოვნი, — დაიწყო მობუზვით ლუჩინმა, დიდმნიშვნელოვანია მეტად თქვენი სიტყვები, უფრო მეტს ვიტყვი: თითქმის საწყენიც-კი, თუ ჩემს თქვენდამი დამოკიდებულებას ვიგულისხმებთ. არას ვიტყვი იმის შესახება, რომ მე და... თქვენი დიდგულა ძმა საწყენად და უცნაურად ერთმანეთს შეგვადარევიოთ. თქვენი ნათქვამიდან ის აზრი გამოდის, რომ შესაძლებელადა სცნობთ, თქვენი სიტყვაც დაარღვიოთ. მეუბნებით: „ან თქვენ, ან ისაო?“ მაშასადამე, მიმტკიცებთ ამითი, რამდენად არად მაგდებთ... ეს კი ჩვენს შორის ღღეს არსებულ დამოკიდებულებისა და... პირობის მიხედვით შეუძლებელად მიმაჩნია.

— როგორ! — აენტო ღუნია. — გვერდით გიყენებთ იმას, ვინც ღღემდის ჩემთვის ყველაზე უძვირფასესი იყო და სიცოცხლეს შეადგენდა და გწყინთ კიდევ, რომ ნაკლებ გაფასებთ?!

ჩუმად და გესლიანად გაეღიმა რასკოლნიკოსა. რაზუმინინიც მთლად აიძვრა. მაგრამ არ მიიღო პეტრ პეტროვიჩმა სიტყვის შებრუნება; პირ-იქით, თანდათან მეტადა ბრაზობდა და ცხარობდა.

— მომავალ ცხოვრების თანამგზავრის, მეუღლის, სიყვარული ძმის სიყვარულს უნდა სქარბობდეს, — წარმოსთქვა დარიგების კილოთი, — ყოველს შემთხვევაში, ჩემი მასთან შედარება შეუძლებელად მიმაჩნია... მართალია, უარს ვიყავი წელან, თქვენს ძმასთან მომეთხოვა განმარტება, მაგრამ მივმართაფე მაინც დიდად პატივცემულს დედა თქვენსა და ვთხოვე ამიხსნას. თქვენმა შვილმა, — მიჰმართა პულხერია ალექსანდროვნასა, — რაზუმინთან (თუ... აგრეა, ვგონებ? უკაცრაოდ; თქვენი გვარი დამავიწყდა, დაუკრა თავაზიანად თავი რაზუმინსა) შეურაცხმყო შინ იმითი, რომ ჩემი აზრი დამახინჯა, რომელიც, გახსოვთ, მაშინ გამოვსთქვი თქვენსას კერძო ლაპარაკში ყავის სმის დროსა, რომ ცოლ-ქმრობისათვის ღარიბ ქალის შერთვა სჯობიან, რომელსაც მწარე ცხოვრება უკვე ნაცადი აქვს, ვიდრე კმაყოფილისა-მეთქი, რადგანაც ზნეობრივად ეს უფრო სასარგებლოა. თქვენმა შვილმა-კი გააზვიადა ჩემი სიტყვები და რალაცა ბოროტი განზრახვა მომავლერა, რის საბუთადაც, ჩემის აზრით, თქვენი საკუთარი წერილი გამოიყენა. ბედნიერი ვიქმნები, პულხერია ალექსანდროვნა, თუ წინააღმდეგს დამიმტკიცებთ და დამამშვიდებთ. მაცნობეთ, გეთაყვათ; რა სიტყვებით გადაეცით მაშინ როდიონ რომანიჩს ეს ჩემი ნათქვამი?

— არ მახსოვს სწორედ, — დაიბნა პულხერია ალექსანდროვნა, — გადავეცი ისე, როგორც თვითონ გავიგევი. მაგრამ როგორ გადმოგცათ როდიონმა, ეგ აღარ ვიცი... იქნება გააზვიადა როგორმე.

— თუ არ თქვენის ჩაგონებით, ისე ვერ გააზვიადებდა.

— პეტრ პეტროვიჩ, — ჩამოართვა სიტყვა პულხერია ალექსანდროვნამა, — თქვენი ნათქვამი რომ ცუდის აზრით არ აგვიხსნია არც მე და არც ღუნისა, ამას ხომ ისიც ამტკიცებს, რომ აქა გვხედავთ.

— კარგია, დედიჯან! — შეჰნიშნა მოწონების კილოთი ლუწინამა.

— ეტყობა, მაშ, აქაც მე ვყოფილვარ დამნაშავე! იწყინა ლუწინმა.

— ასეა, პეტრ პეტროვიჩ, თქვენ სულ როდიონს ამტყუვნებთ ყველაფერში და წელან-კი თვითონ თქვენვე მოიწერევით იმის შესახებ ტყუილი, — დასძინა გამხნევებულმა პულხერია ალექსანდროვნამა.

— არ მახსოვს, რა მოვიწერე ისეთი.

— რა, და ისა, — დაიწყო რასკოლნიკოვმა, არ შეუხედნია-კი ლუწინისათვის, — რომ მოგიწერიათ, ვიფიქროვდი გუშინ დაშავებულის ქვრივისათვის-კი არ მიმეცეს, როგორც ნამდვილად იყო, არამედ ქალისათვის (რომელიც გუშინდლამდე თვალით არც-კი მინახავს სადმე. მოსწერეთ ეს განგებ, რომ ერთმანერთში უსიამოვნება მოგვესვლოდა და ქალის ყოფაქცევაც საზიზღრად დაუხასიათეთ, თუმცა ცნობით სრულებით არ იცნობთ, ვიცი. ყოველივე ეს-კი ჭორი და საძაგლობაა, ქვენა გრძნობებით გამოწვეული, სხვა არასფერი.

— უკაცრაოდ, ხელმწიფეო ჩემო, — უპასუხა სიბრაზისაგან მთლად აკანკალებულმა ლუწინმა, — იმიტომ შევეხე მხოლოდ თქვენს მოქმედებასა და თვისებებს ისე ვრცლად წერილშია, რომ ნათხოვნი მქონდა დედი თქვენისაგანაცა და დისაგანაცა, მეცნობებინა, როგორს მდგომარეობაში განხადდით, ან რა შთაბეჭდილებას იქონიებდით ჩემზედა? რაც შეეხება წერილის შინაარსსა, ხომ არც ამაზე ვარ უარსა: მიპოვნეთ აბა, თუნდ ერთი სტრიქონი, რომ მართალი არ იყოს. ტყუილია, განა, რომ ფული მთლად დახარჯევით? ან ის, რომ ოჯახობაში, რომელსაც უბედურება ეწვია, უღირსი ხალხი არ არის?

— ჩემის აზრით-კი, მთელის თქვენის ღირსებებით იმ უბედურ ქალის ფრჩხილადაც არა ჰღირხართ, რომელსაც აგრე ჰქოლავთ შეუბრალებლად.

— სჩანს, მაშ, არ მოირიდებდით და თქვენის დისა და დედის საზოგადოებაშიაც გაჰრევდით?

— კიდევაცა ექმენ აგრე, თუ მართლა გულით გინდათ გაიგოთ. დღეს სწორედ გვერდით მოგუსვი ერთსაცა და მეორესაცა.

— როდიონ! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა.

გაწითლდა ღუნებკაცა; რაზუმინინმაც წარბები მოიღუშა. გესლიანად და მედიღურად ჩაიცინა ლუჩინმა.

— კარგია, თქვენვე ჰხედავთ, ავდოტია რომანოვნა, — მიუგო ლუჩინმა, — შეიძლება შერიგება, თუ არა? იმედი მაქვს, ახლა-კი სამუდამოდ გამოიკვა და გადაწყდა საქმე. მე-კი წავალ, რომ ნათესავურ შეხვედრის სიამოვნებასა და საიდუმლოების გამჟღავნებას ხელი არ შეუეშალო (წამოდგასკამიდამა და ქული აიღო). მაგრამ მივდივარ იმ იმედით, რომ შემდგომში ასეთს მოულოდნელს სიამოვნებასა და შეხვედრას აღგილი აღარ ექმნება. განსაკუთრებით-კი თქვენა გთხოვთ, პულხერია ალექსანდროვნა, მით უფრო, რომ წერილი თქვენს სახელზედ იყო გამოგზავნილი და არა სხვისა ვისსამე სახელზედა.

ცოტა არ იყოს იწყინა პულხერია ალექსანდროვნამა.

— რატომ აგრე მბრძანებლობას გვიპირებთ, პეტრ პეტროვიჩ, — არ იყო ვიამბათ ღუნიამა, რატომ არ იქმნა. თქვენი თხოვნა შესრულებული: კეთილი განზრახვა ჰქონდა, ვგონებ, ღუნიასა. მართლაც-და, წერილთა ციხე მწერთ, თითქოს მიბრძანებდეთ. ნუ-თუ ყოველა თქვენი სიტყვა ბრძანებათ უნდა მივიღოთ? მე-კი, პირ-იქით, მოგახსენებთ, რომ ახლა უფრო მეტის თავაზიანობითა და ზრდილობით უნდა გვეპყრობოდეთ მგონი; იმიტომ, რომ ყველაფერს თავი დავანებეთ, გენდეთ და აქ ჩამოვედით. მაშასადამე, უამისოდაც თქვენს სურვილსა და ბრძანებას ვერსად წაუვალთ თითქმის.

— ვერ არის, პულხერია ალექსანდროვნა, მართალი ეგა, განსაკუთრებით-კი ახლა, როცა ნამდვილად იცით, რომ მართა პეტროვნამ სამი ათასი მანეთი გიანდერძათ, რაიცა, ჩემის აზრით, მალე შეეტყო თქვენს კილოსა, — დასძინა გესლიანადა.

— მართლაც რომ გამხელთ ეგ თქვენი შენიშვნა, რომ ჩვენის უსალსრობისა და უმწეობის იმედი გქონიათ, — შეპნიშნა გაჯაერებით ღუნიამა.

— ახლა ხომ მაინც აღარ შემძლიან მაგ იმედით ვიყო, განსაკუთრებით-კი არ მსურს ხელი შევიშალოთ, გაიგოთ, რა საიდუმლო წინადადებას გაძლევთ თქვენის ძმის პირით არკადი ივანოვიჩი სვიდრიგაილოვი; მით უფრო, რომ შეიძლება თქვენთვის დიდი და მეტად სასიამოვნო მნიშვნელობაცა ჰქონდეს.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! შეპყვირა პულხერია აღექსანდროვნამა.

რაზუმიხინიც თავს ძლივს-და იმაგრებდა.

— ახლაც აღარა გრცხვენიან, დაო? — დაეკითხა რასკოლნიკოვი.

— მრცხვენიან, როდიონ, მრცხვენიან! — მიუგო ღუნიამა. — პეტრ პეტროვიჩი, გადით ახლავე აქედამა! — მიჰმართა ლუჟინს ბრაზისაგან მთლად გაფითრებულმა.

არ მოელოდა, ვგონებ, პეტრ პეტროვიჩი ამასა. დიდი იმედი ჰქონდა მეტად თავისის თავისაცა და თავისის მსხვერპლის უმწეობისაცა. არ დაიჯერა ახლაც-კი, რომ საქმე ასე დაბოლოვდა. გაფითრდა, ტუჩები აუცახცახდა.

— ავდოტია რომანოვნა, იცოდეთ, თუ გავალ და მასთან ასე გზის დალოცვითა, — იფიქრეთ კარგად — აღარასოდეს უკან აღარ დავბრუნდები!

— რა თავხედობა და საძაგლობაა! — შეპყვირა და საჩქაროდ ფეხზედ წამოდგა. — არც მინდა, რომ დაბრუნდეთ უკან.

— როგორ! ჰხედავთ, რო-გორ არ-რის საქმე! — შეპყვირა ლუჟინმა, რომელსაც უკანასკნელ წამამდე ვერ დაეჯერებინა, თუ საქმე ასე დაბოლოვდებოდა; ამიტომაც მთლად დაიბნა და აირია თითქმის. — ჰხედავთ, მაშ, რო-გორ არ-რის საქმე! მაგრამ იცით, ნეტა, ავდოტია რომანოვნა, რომ წინააღმდეგობაც შემეძლო!

— რა უფლება და ნება გაქვთ, რომ აგრე არ ელაპარაკებით!— წაეკომაგა ცხარედ პულხერია ალექსანდროვნა.— რა წინააღმდეგობა შეგიძლიანთ? ან რა უფლება გაქვთ? როგორ არა, მივართმევ-კია თქვენისთანას ჩემს ღუნისასა?! მოგვწორდით, თავი დაგვანებეთ! ჩვენივე ბრალია, რომ უსამართლოდ მოვიქცეთ, განსაკუთრებით-კი ყველაზედ მეტად ჩემი...

— მაშ, რა იყო, პულხერია ალექსანდროვნა, — ცხარობდა ლუჩინი, — თქვენ არ იყავით, სიტყვა მომეცით, ხელ-ფეხი შემიკარით და ახლა-კი ჟურს ამბობთ... და მაგის გარდა... ხარჯიც გამაწვევინეთ?..

იქამდის დამახასიათებელი იყო ეს საყვედური პეტრ პეტროვიჩისა, რომ ბრაზისაგან მთლად ნაცრის ფრად გაფითრებულმა რასკოლნიკოვმა თავი ველარ შეიმაგრა და მწარედ გაღიხარხარა. პულხერია ალექსანდროვნამაც მთლად დაჰკარგა მოთმინება.

— ხარჯი გაგაწვევინევით? რა ხარჯი? იქნება სკივრსა ჰგულისხმობთ, რომელიც ვიღაცა კონდუქტორს ჩამოატანივით მუქთადა? ღმერთო ჩემო, როგორ? ხელ-ფეხიც ჩვენვე შეგიკარით! გონს მოდით, პეტრ პეტროვიჩ, რას ამბობთ? თქვენ შეგვიკარით ხელ-ფეხი და არა ჩვენა!

— კმარა, გეთაყვა, დედიჯან! — შესთხოვა ავდოტია რომანონამ. — პეტრ პეტროვიჩ, გვიყავით წყალობა, გაგვწორდით!

— წავალ, მაგრამ ერთს კიდევ გეტყვით უკანასკნელადა! შესძახა თითქმის მთლად გადარეულმა. — დედა თქვენმა, ვგონებ, მთლად დაივიწყა, რომ თქვენი შერთვა გადავსწყვიტე მაშინ, როდესაც მთელი ქალაქი თქვენ შესახება განგაშებდა. არად ჩავაგდე საზოგადოების აზრი, თუმცა შემეძლო, რასაკერეღია, თქვენის ღირსების აღდგენისათანავე მომეთხოვა, რომ მადლობა რითიმე გადაგებადათ... მაგრამ ეს არა ვქმენი... და აგერ, ახლა-ღა გავახილვე თვალები! თვითონვე ვხედავ, რომ წინდაუხედავად მოვიქცე მეტად, როდესაც საზოგადოების აზრი არად ჩავაგდე...

— თავი მოსძულებია, თუ რა არის, ნეტა! — შეჰყვირა უცბად რაზუმინინმა და სკამიდან წამოხტა, რომ თავისებურად გაჰსწორებოდა.

— სულ-მდაბალი და ბორბოტი კაცი ყოფილხართ! — უთხრა დუნიამა.

— კრინტი, ხმა არ დასძრა! არ გაინძრე! — შეჰყვირა რასკოლნიკოვმა და რაზუმინინს გადაელობა. მივიდა მერე თითქმის მთლად ლუჟინთანა და წყნარად, მაგრამ გარკვევით შესძახა: — გადით ახლავე აქედამა! და კრინტი, ხმა აღარ დასძრაოთ, თორემ...

რამდენსამე წამს სიბრაზისაგან მთლად დაღრეჯილი და გაფითრებული შეჰყურებდა რასკოლნიკოვს პეტრ პეტროვიჩი; მიბრუნდა მერე და წავიდა. მაგრამ იშვიათად ვისმე გაჰყოლიათან იმდენი ბორბოტება და სიძულვილი, რამოდენიც იმ ჟამად ლუჟინსა ჰქონდა გულში დამარხული რასკოლნიკოვზედა. მხოლოდ და მხოლოდ მას ამტყუენებდა ყველაფერში: მაგრამ შესანიშნავია ის, რომ კიბეზედ რომ ჩამოდიოდა, კიდევა ჰქონდა იმედი, რომ შეიძლებოდა ქალების დახმარებით საქმე როგორმე გამოებრუნებინა ისევე.

III

უმთავრესი-კი ის იყო, რომ უკანასკნელ წამამდე სულ არ სჯეროდა, თუ საქმე ასე გათავდებოდა. თავს იღებდა, მედიდურობდა და არ ეგონა არაფრის გულისათვის, თუ ორი ყოვლად უმწეო და დატაკი ქალი მისს ბატონობას თავს როგორმე დააღწევდა. ხელს უწყობდა ამას მეტის-მეტი დიდების მოყვარეობა და თავწასული იმედიანობა, რომ ვერავინ რას გაუბედავდა. არარაობიდან კაცად ქცეული პეტრ პეტროვიჩი სწეულებრივად იყო მიჩვეული თავისს თავის ტრფობასა; დიდად აფასებდა თავისს ნიქსა და ჭკუასა და ზოგჯერ, მარტობისას, თავისის შესახედავობითაც-კი ჰსიამოვნებდა და სტკებოდა. მაგრამ ყველაზედ მეტად დედამიწის ზურგზედ

უყვარდა, ვინ იცის რა საშუალებით არ ნაშოვნია ფულები: მათის წყალობით იყო, რომ თავი ყველას ტოლათა და სწორათ მიაჩნდა, აღარავისზედ დაბლა დგომა აღარ უნდოდა.

ახლაც, რომ სიმწარით აგონებდა ღუნიას მასზედ დაყრილს ქორებსა, გულწრფელად ჰგონებდა, რომ ასეთის სიკეთისათვის „უმადურად მოეპყრნენ მეტად.“ თუმცა კარგად იცოდა ნიშნობის დროსვე, რომ სისულელე იყო და უაზრო ყველა ეს ქორები და მართა პეტროვნამვე საჯაროდ უარ-ჰყო იგინი, ქალაქმაც დიდი ხანია დაივიწყა, ყველა ღუნიას ამართლებდა. თვითონაც უთუოდ უარს არ იტყოდა, ახლაც-კი, რომ ყველაფერი ეს მაშინვე იცოდა. მაგრამ დიდად აფასებდა მაინც, რომ ღუნიას შერთვა გარდასწყვიტა და ამ ზომად მისი ამაღლება მოისურვა. ასე გაამყლავნა თავისი საიდუმლოდ ნალოლიაფები აზრი და ვერ მიმხვდარიყო ვერას გზით, რატომ სხვებიც მასსავით არა ჰკვირობდნენ და აღიღებდნენ მისს საგმირო საქციელსა. მაშინაც, რასკოლნიკოვთან რომ შევიდა, ასრევე ჰქონდა წარმოდგენილი, რომ, როგორც კეთილის მყოფელი, მხოლოდ საამოსა და ტკბილს ქება-დიდებას მოისმენდა. აი, სწორედ ამიტომაც იყო, რომ ასე შეურაცხყოფილი და შერცხვენილი ჩადიოდა კიბეზედ.

ღუნია-კი მართლაც საჭირო იყო მისდვის; უარის თქმა და განშორება მისი შეუძლებელად მიაჩნდა. დიდი ხანია ოცნებობდა ტკბილად ქორწინებაზედა, მაგრამ ჯერ სულ ფულებს აგროვებდა და უცდიდა. ღრმა საიდუმლოებით ოცნებობდა ხოლმე კეთილზნეობიანსა და ღარიბს (უთუოდ ღარიბს), ახალგაზრდასა, მეტად ლამაზსა, კეთილშობილსა და განათლებულს ქალზედ, რომელსაც ბევრნაირი უბედურება უნდა ჰქონოდა უთუოდ ნაცადი, ყოფილიყო დამფრთხალი, შეშინებული და სავსებით მისი მორჩილი; მთელი სიცოცხლე თავისს მხსნელად ჰყოლოდა წარმოდგენილი და თვალსა და წარბში ეცქირა მუდამ. ვინ იცის, რამდენი საამო სურათი შეუქმნია მისს უქმს ოცნებასა, როდესაც-კი საქმისაგან მოკლილი ასე წასულა ტკბილს ფიქრებშია! და ჰა, მზად იყო

უკვე შესრულებულიყო მისი ოცნება: ავღოტია რუმანოვნას სილამაზემა და განათლებამ უცბად მოჰხიბლეს; უმწეო, გაქირვებულმა მდგომარეობამ ხომ ფრთები შეასხა უზომოდ. ნამდვილმა თითქმის გადააქარბა ნაოცნებაოსა: მის წინ წარსდგა ამაყი, მტკიცე ხასიათის, გულკეთილი ქალი, რომელიც განათლებითა და აღზრდით მასზედ ბევრად მაღლა იდგა (ჰგრძნობდა თვითონვე) და მზა იყო მთელი თავისი სიცოცხლე მასი მორჩილი მონა და უსაზღვროდ მაღლობელი ყოფილიყო!.. თითქოს განზრახო, საუბედუროდ, დიდის ფიქრისა და მოსაზრება-ლოდინის შემდეგ, ის-კი იყო გადასწყვიტა ბოლოს სხვა, უფრო საჩენ საქმისათვის მოეკიდნა ხელი და ნელ-ნელა მაღალს საზოგადოებაში გადასულიყო; რაზედაც დიდი ხანია სიამოვნებით ფიქრობდა მუდამ... ერთი სიტყვით, გარდასწყვიტა პეტერბურგში გადაეტანა თავისი მოღვაწეობა. იცოდა ისიც, რასაკერეღია, რომ ქალების დახმარებით „ძალიან“ ბევრის გაკეთება შეიძლებოდა. ახალგაზრდა, განათლებულ და მშვენიერ ქალის ზომიბლველობას შეეძლო განსაცვიფრებლად დაემშვენებინა მისთვის გზა; მიეზიდა საზოგადოება და განედიდებინა... ახლა-კი ყველა ეს უცბად ირღვეოდა! სამუდამოდ ქარწყლდებოდა! ეს საზიზღარი და მოულოდნელი გაყრა მეხივით მოევიღინა. რაღაცა საზიზღარი დაცინვა და სისულელე იყო! მხოლოდ ოდნავ გაუცხარდა, ვერც-კი მოახერხა პასუხი რიგზედ მიეცა; იხუმრა თითქოს და უცბად-კი ასე გათავდა საქმე! დასასრულ, უყვარდა კიდევ თავისებურად დუნია, ოცნებით თითქოს დაეუფლა კიდევ—და უცბად!.. არა! ხვალვე უთუოდ უნდა ისევ აღადგინოს როგორმე და გაასწოროს საქმე; უმთავრესად-კი მოჰსპოს ეს დიდგულა ბიჭი, რომელსაც ჯერ რძე კიდევ არ შეჰპრობია ტუჩებზედა და რომელიც მისის შერცხვენის უმთავრეს მიზეზად შეიქმნა. სწეულებრივის გრძნობით იგონებდა უნებურად აგრეთვე რაზუმიხინსა... მაგრამ მალე დამშვიდდა ამ მხრივა: „ის-ლა მაკლია, რომ დამეტოლოსო!“ მაგრამ ვისი ეწინოდა და ეფიქრებოდა ყველაზედ მეტად,—ეს ისევ სვიდრიგაილოვისა... ერთი სიტ-

ყვით, ბევრი რამ ჰქონდა საზრუნნი და თავსატეხნი.

— არა, არა, ყველაზედ მეტად მე ვარ დამნაშავე! — იმეორებდა ღუნია და დედას ეხვეოდა, ჰკოცნიდა. — ფულებს დავეხარბე, მაგრამ გეფიცები, ძმაო, არ ვიცოდი, თუ ასეთი უღირსი კაცი იყო. მცოდნოდა წინათვე, გარწმუნებ, ვერა წამიტყუებდა-რა! ნუ გამამტყუვენებ, ძმაო!

— ღმერთმა გვიფარა! ღმერთმა! — ბუტბუტებდა როგორღაც უაზროდ პულხერია ალექსანდროვნა, თითქოს ჯერ კიდევ ვერ მიმხვდარა, რა გადაჰხდოდა თავსა.

ყველას უხაროდა, ხუთის წამის შემდეგ იცინოდნენ კიდევცა. დრო-და-დრო მხოლოდ ღუნეჩკა ფითრდებოდა და იღრუბლებოდა, წარსულს რომ მოიგონებდა. პულხერია ალექსანდროვნას-კი წარმოდგენაც არ შეეძლო, თუ საქმის ასე გათავებას გაიხარებდა; ლუჟინთან საქმის გაწყვეტა ჯერ ისევ დილით საშინელ უბედურებათ მიაჩნდა. მაგრამ აღტაცებული იყო რაზუმინინი. არ შეეძლო ჯერ კიდევ სავსებით ამ თავისს აღტაცების გამოხატვა, მაგრამ. სიხარულისაგან მთლად ცახცახი გაჰქონდა და ჰგონებდა, რომ გულიდან მძიმე ლოდვიით რაღაცა მოეშვა. ახლა კი უფლება აქვს, მოელი თავისი სიცოცხლე იმათ შესწიროს, მათ ემსახუროს... რა ვუყოთ, რომ! მაინც, ახლა უფრო დამფრთხალი იგერიებდა აზრებსა, ეშინოდა ოცნებობისა. მარტოდ-მარტო რასკოლნიკოვი-და იჯდა თავისს ადგილას უძრავად, დაღვრემილი; დაბნეული, თითქოს ყველაზედ მეტად იმასა ჰსურდა ლუჟინის განდევნა, ახლა-კი აღარავითარს ყურადღებას აღარ აქცევდა. ღუნიას ეგონა, კიდევ გაჯავრებულია ჩემხედამო; პულხერია ალექსანდროვნა-კი, შეშინებული, თვალს არ აშორებდა.

— რაო, რა გითხრა სვიდრაიგილოვმა? — დაეკითხა ღუნია და ახლოს მივიდა.

— ჰო, მართლა, მართლა! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა.

რასკოლნიკოვმა თავი მალლა აიღო.

— უნდა უთუოდ ათასი თუმანი გაჩუქოს და თხოულობს ამასთანავე, რომ ჩემის თანადასწრებით ერთხელ უთუოდ გნახოს როგორმე.

— ნახოსო! არაფრის გულისათვის არ შეიძლება! — შეკყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა. — არა, ან-კი როგორ უბედავს ფულის შეძლევას!

უამბო რასკოლნიკოვმა აგრეთვე სვიდრიგაილოვთან ნალაპარაკევიც, მაგრამ მოკლედ. გამოსტოვა მართა პეტროვნას შესახებ ყველაფერი, რადგანაც არ უნდოდა მეტად გაეჭიანურებინა და ეზიზღებოდა კიდევ, სხვაზედ რაზედმე ელაპარაკნა.

— მერე, რა პასუხი მიეცი? — დაეკითხა დუნია.

— ვუთხარი ჯერ, რომ არ გადმოგცემდი იმის სიტყვებსა. მაგრამ თვითონ დააპირა მაშინ შენი როგორმე ნახვა. ირწმუნება, ვითომ მაშინდელი შენდამი ვნება ჟინი იყო მხოლოდ და ახლა აღარასა ჰგონობს... არ უნდა მხოლოდ, რომ ლუქინს გაჰყვე ცოლათა... საზოგადოდ-კი როგორღაც დაულაგებლად ლაპარაკობდა.

— თვითონ შენ როგორა გგონია, რითი ჰხსნი იმისს ქცევასა, ჰა, როდიონ? როგორ გეჩვენა?

— გამოგიტყდები, რიგზედ ვერა გავიფე-რა. ათასს თუმანსა გთავაზობს და თან-კი იძახის, მდიდარი არა ვარო-ამბობს, მოგზაურობას ვაპირებო და ათის წამის შემდეგ-კი აღარა ახსოვს-რა. უცბად ის მითხრა ახლა, ცოლს ვირთავ და საცოლევ აჩენილი მყავსო... რასაკვრელია, ცუდი რამ განზრახვა ექნება. მაგრამ ისიც ძნელი დასაჯერებელია მეტად, ასე სულელურად დაეწყოს საქმე, მართლა რომ ცუდი რამ განზრახვა ჰქონდეს შენ შესახება... მე, რასაკვრელია, საბოლოოდ უარი ვუთხარი ფულის შესახებ შენ მაგივრად. მაინც უცნაურად მეჩვენა მეტად, და... თითქმის... შეშლილადაცა მაგრამ შეიძლება ხომ მოვტყუებულიყავი კიდევცა, იქნება მოტყუება უნდოდეს. მართა პეტროვნას სიკვდილს, ვგონებ, საკმაოდ უმოქმედნია...

— ღმერთო, ულხინე! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამა. — ღმერთს სულ იმისთვის ვილოცავ! არა, რა მოგვივიდოდა, ღუნია, რომ ის სამი ათასი მანეთი არ გაგვჩენოდა! ღმერთო ჩემო! თითქოს ზეციდან მოგვევლინაო! იცი, როდინონ, რომ დღეს დილით სამი მანეთის მეტი კაპიკი აღარა გვქონდა და მე და ღუნეჩკა საათის დაგირაგებას ვაპირებდით, რომ იმ იუდასათვის არ გვეთხოვა, ვინემ თვითონვე არ მიჰხვედბოდა?

ელდასავით ეცა როგორღაც სვიდრიგაილოვის წინადადება ღუნიასა. იდგა ერთს ადგილასა და ფიქრობდა ისევ.

— საზარელი რამა აქვს უთუოდ განზრახული! — ჩაილაპარაკა თავისთვის ჩურჩულითა და გააცახცახა თითქოს.

შეჰნიშნა რასკოლნიკოვმა, რომ ძლიერ იყო შეშინებული ღუნია.

— მგონი, თავს ვერ დავალწევ და ბევრჯელა ვნახავთ კიდევ ერთმანეთსა, — უთხრა ღუნიასა.

— თვალი ვადევნოთ მაშა, მოვძებნი უთუოდა! — შესძახა ომახიანად რაზუმინინმა. — თვალს აღარ მოვაშორებ! როდინონმა ნება დამართო უკვე: თვითონვე მითხრა წელანა: „დასუფრთხილდიო.“ თქვენა, ავდოტია რომანოვნა, თქვენც მძღვეთ ნებასა?

გაიღიმა ღუნიამა და ხელი გაუწოდა, მაგრამ ფიქრი და ზრუნვა მაინც არ სცილდებოდა სახიდანა. პულხერია ალექსანდროვნაც მოკრძალებითა და შიშით შეჰყურებდა. მაგრამ სამასმა თუმანმა მაინც დაამშვიდა თითქოს.

თხუთმეტის წამის შემდეგ უკვე მხიარული და ცოცხალი ლაპარაკი გაჩაღდა: რასკოლნიკოვიც-კი რამდენსამე ხანს ყურადღებით უსმენდა ყველას, თუმცა თვითონ არ ლაპარაკობდა. ყველაზედ მეტს რაზუმინინი მკვერმეტყველობდა.

— ან-კი რისათვის უნდა წახვიდეთ, ნეტა! — ეკრთებოდა აღტაცებული. — პაწია ქალაქში რა უნდა გააკეთოთ? მაშინ, როდესაც აქ ყველანი ერთი მეორეს უნდინხართ; — რომ იცოდეთ, როგორ უნდინხართ ერთმანერთსა! რამდენსამე ხანს მა-

ინც... მეც მეგობრათ ამიყვანეთ, შემთხვევით და გარ-
წმუნებთ, ისეთი საქმე დავიწყეთ, რომა... ყური დამიგდეთ,
აბა, ყველაფერს დაწერილებით გაიმბობთ, — შთელს ჩემს პრო-
ექტს გაგაცნობთ! დილასვე მომივიდა ფიქრათა, ჯერ რომ
არა გადაწყვეტილიყო-რა... მოვახსენებთ, საქმე რაშია: ერთი
ბიძა (მყავს საუცხოვო ხასიათისა და პატიოსანი ბერი კაცია),
რომელსაც ასიოდე თუმანი ფული აქვს მოგროვილი; თვი-
თონ პენსიას იღებს, იმითი სცხოვრობს, არა უჭირს-რა. მეორე
წელიწადია აგერა, ჩამციებია ეს ფული გამოვართვა და ექვს-
ექვსი პროცენტი სარგებელი ვაძლიო. ვიცი, რათაცა შერება
ასე: უნდა, ვითომ დამეხმაროს როგორმე. შარშან, მართალია,
არ მინდოდა, არ გამოვართვი, მაგრამ წრეულ-კი იმის ჩამო-
სვლას ველოდი. გადავწყვიტე გამოვართვა. თქვენც ას თუმანს
ჩამოხვალთ სამასიდან და შევევრთდებით; პირველ ხნობით
მეტი არ გვინდა. მერე, რაო, რა უნდა ვაკეთოთ?

და დაიწყო რაზუმინინმა თავისის პროექტის განმარ-
ტება, რომ თითქმის ყველა წიგნების გამომცემლები და წიგ-
ნებით მოვაქრენი უცოდინარნი არიან და ამიტომაც ცუდი
გამომცემლები მეტად, რადგანაც ნამდვილი ფასი თავისის
საქონლისა არ იციან. კარგი გამომცემები-კი მშვენივრად ის-
ყიდება და სარგებელსაც საკმაოდ დიდს იძლევა. აი, სწორედ
გამომცემლობაზედ ოცნებობდა რაზუმინინი, რომელიც ორი
წელიწადი იყო უკვე, სწავებისათვის მუშაობდა ამ საქმეშია და
რომელმაც სამი უცხო ენა (ევროპიული) მშვენივრად იცო-
და. თუმცა, მართალია, სამის დღის წინ რასკოლნიკოვს შეს-
ჩიოდა, ნემეცურში არა ვიცი-რაო, რომ, რა არის, ამითი
რასკოლნიკოვისათვის ნახევარი სამუშაო და სამი მანეთი ბე-
ადლებინებინა. იტყუა მაშინ რაზუმინინმა, მაგრამ რასკოლ-
ნიკოვმაც იცოდა კარგად, რომ სტყუოდა.

— რატომ არ უნდა ვისარგებლოთ ჩვენის ცოდნითა და
უნარიით, როდესაც უმთავრესი საშუალება — ფულიც — გავვი-
ჩნდა საკუთარი? — ცხარობდა რაზუმინინი. — რასაკვრელია, შრო-
მა დიღია საჭირო, მაგრამ ვიშრომებთ კიდევ: თქვენ, ავლო-

ტია რომანოვნა, მე და როლიონი... ზოგიერთა გამოცემა მშვენიერს სარგებელს იძლევა! უმთავრესი-კი ის არის აქა, რომ გვეცოდინება, რა უნდა ვსთარგმნოთ. ვთარგმნით კიდევცა, გამოვცემთ კიდევცა და ვისწავლით კიდევცა! შემძლიან ახლა გამოგადგეთ რაშიმე, იმიტომ; რომ გამოცდილი ვარ. აგერ არის, ორი წელიწადია, გამომცემლებში დავერწივარ სულა და ყველა მათი საიდუმლო და საქმე ვიცი: მერწმუნეთ, სასწაულს როდი ახდენენ! არა, გემრიელი ლუკმა ხელიდამ რისთვის გავუშვათ? მე თვითონ ვიცი ახლა ორიოდ-სამი ისეთი თხზულება, რომლის დასახელებისათვის მარტო ას-ასს მანეთს სიამოვნებით გაიღებდა ყველა, რომ გადასთარგმნონ და გამოსცენ; ერთში-კი ხუთასსაც არ დაეთანხმდებოდნენ. მერე რა გგონიათ, რომ ვუთხრა ვისმე, იქნება არც-კი დაიჯერონ და საექვოდ გაჰხადონ, იმიტომ რომ ბრიყვები არიან, სხვა არასფერი! რაც შეეხება ბექდვისა, სტამბისა, ქალაღდისა და გასყიდვის საქმეს, ეს-კი მე მომანდევით, თავს მიღვია! ყველა ადგილები და გზები ხუთი თითივით ვიცი, ვერავინ რას გამომაპარებს. ცოტათი დავიწყოთ, დიდი გახდება; ყოველს შემთხვევაში, ცხოვრების საღსარი ხომ გავვიჩინდება და ჩვენსასაც დავებრუნებთ.

დუნიას მთლად თვალები გაუბრწყინდა.

— ძალიან მომწონს, რასაც ამბობთ, დიმიტრი პროკოფვიჩი, — მიუგო დუნიამა.

— მე, რუსაკვრელია, არა გამეგება-რა, — ჩაერია პულხერია აღოქსანდროვნა, — იქნება მართლა კარგიც იყოს, მაგრამ ღმერთმა იცის. ახალი და უცნობი საქმეა. რუსაკვრელია, დროებით მაინც აქ დარჩენა საჭირო არის...

და როლიონს გადაჰხედა.

— შენ რაღას ფიქრობ, ძმაო? — დაეკითხა დუნია.

— ჩემის ფიქრით, აზრი მშვენიერია, — მიუგო როლიონმა. — ფირმის დაარსებაზედ ფიქრი ჯერ, რუსაკვრელია, ადრეულია, მაგრამ ხუთიოდ-ექვსი წიგნი შეიძლებოდა მარჯულაც სახეიროდ გამოცემულიყო. თვითონ მეც ვიცი ერთი თხზუ-

ლება, რომელიც უეჭველად გავრცელდებოდა და გაიყიდებოდა უცბად. რაც შეეხება საქმეს რიგზედ წაყვანას, მაგას ხომ ჩემი მეგობარი, ეჭვი არ არის, მშვენივრად მოახერხებს, რადგანაც საქმე უკვე შესწავლილი აქვს... მაგრამ დრო ჯერ ბევრი გაქვთ, მორიდებით...

— ურა! შეჰყვირა რაზუმინინმა.— მოიცათ, რა გითხრათ: აქვე, ამ სახლში, ამავე სახლის პატრონს ცალკე ბინა აქვს. ამ ნომრებთან საერთო არა აქვს-რა; შესავალიც ცალკე აქვს. სამი ოთახია მოწყობილი, ფასიც ზომიერი აქვს. მოდით და პირველად ის იქირავეთ. საათს ხვალვე დაგიგირავებთ და ფულს მოგიტანთ; მეზღვი-კი ყველაფერი თავისს თავად მოეწყობა. უმთავრესი-კი ის არის, რომ სამთავენი ერთად იცხოვრებთ, როდიონიც თქვენთან იქნება. რაო, რა იყო, საით გაემზადე, როდიონ?

— როგორ, წასვლას აპირებ, როდიონ? ჩაეკითხა შეშინებული დედა.

— და ისიც ამ დროსა!— შეჰპლრიალა რაზუმინინმა.

დუნიაც უნდობლად შეჰყურებდა განცვიფრებული ძმასა. როდიონს ხელში ქუდი ეჭირა, წასასვლელად ემზადებოდა.

— რაო, რა იყო, მმარხავთ, თუ სამუდამოდ მემშვიდობებთ,— ჩაილაპარაკა როგორღაც უცნაურად.

თითქოს გაიღიმა კიდევცა, მაგრამ არც ღიმილი იყო თითქოს ესა.

— მაგრამ, ვინ იცის, იქნება უკანასკნელათაცა ვხედავდეთ ერთმანეთსა,— დასძინა მოულოდნელად. გულში უნდოდა გაეფლო ეს ფიქრათა, მაგრამ როგორღაც უნებურად წამოსცდა.

— რას ამბობ, შვილო, რასა?— შეჰყვირა დედამ.

— რაო, სად მიხვალ, როდიონ?— დაეკითხა დუნია.

— ისე, საქირია ჩემთვის,— მიუგო როგორღაც ბუნდად, თითქოს ყოყმანობს და ვერ გაუბედნია, რა უნდა სთქვასო; მაგრამ გაფითრებულ სახეზედ ნათლად ეტყობოდა, რომ მტკიცედა ჰქონდა რაღაცა გარდაწყვეტილი.

— მინდოდა მეთქვა... აქ რომ მოვდიოდი... მინდოდა მეთქვა, დედიჯან თქვენთვისა... და შენთვისაც, ღუნია, რომ უმჯობესი იქნებოდა, თუ რამდენსამე ხანს ერთმანეთს არ ვინახულებდით. იმიტომ, რომ ცუდად ვგრძნობ თავსა, მოუსვენრად ვარ... მეგრე მოვალ, თვითონ მოვალ, როდესაც შესაძლებელი იქნება,.. მახსოვხართ და მიყვარხართ... თავი დამანებეთ! დამანებეთ მარტოს! ასე გარდავსწყვიტე წინადეე... ნამდვილად გარდავსწყვიტე... რაც მამივა, დავიღუპები თუ არა, სულ ერთია, მინდა მარტოკა ვიყო. დამივიწყეთ სრულიად. უკეთესია... ნურც რისსამე შეტყობას მოისურვებთ ჩემ შესახებ... როცა საჭირო იქნება, თვითონ მომალ, ან... მოვიხმობთ. იქნება ყველაფერი ხელ-ახლა აღსდგეს!.. ახლაკი, თუ გიყვარვართ, თავი დამანებეთ, დამივიწყეთ... თუ არა-და, ვიცი, შემძულდებით... მშვიდობით!

— ღმერთო! — შეჰყვირა პულხერია ალექსანდროვნამ.

დედასაც და დასაც ორთავეს შიშის ელდა ეცათ; შეეშინდა რაზუმინისაც.

— როდიონ, როდიონ! შეგვირიგდი, წინანდებურად ვიცხოვროთ! — შესძახა საცოდავმა დედამ.

მძიმედ მიიბრუნა კარებისაკენ პირი რასკოლნიკოვმა და ოთახიდან გასვლა დააპირა. მაგრამ ღუნია წამოეწია.

— ძმაო, რათ სტანჯავ დედასა! — შესძახა მრისხანედ გამომეტყველის სახით.

ძმამ მძიმედ გადაჰხედა.

— არა უშავს-რა, მოვალ, ვივლი ხოლმე! — ჩაიღუღუნა დაბალის ხმით, თითქოს სრულიად არ ესმის, რას ამბობსო და ოთახიდან გავიდა.

— უგრძნობელო, ბოროტო თავმოყვარევ! შეჰყვირა ღუნიამა.

— გადარეულია და არა უგრძნობელი! ნუ-თუ ვერ ჰხედავთ? თქვენ თვითონა ხართ უგრძნობელი ამის შემდეგა!.. ჩასჩურჩულა რაზუმინინმა თითქმის შიგ ყურში და ხელი მაგრა მოუჭირა ხელზედა.

— ახლავე მოვალ! — მიაძახა მიმკვდარებულს პულხერია ალექსანდროვნასა და ოთახიდან გავარდა.

რასკოლნიკოვი გარეთ, კარაიდორის ბოლოში, უკვლიდა.

— ვიცოდი, რომ გამოიქცეოდი უთუოდ, — უთხრა რაზუმინსა. — დაბრუნდი და ნულარ მოჰშორდები... ხვალაც მაგათთან იყავ... სამუდამოდ, მე... იქნება მოვიდე... თუ შესაძლებელი იქნება. მშვიდობით!

და ხელ-გაუწვდენლად გაჰშორდა.

— მაინც სად მიხვალ? რა იყო? რა მოგივიდა? განა. ეს შესაძლებელია!.. ბუტბუტებდა თავ-გზა დაბნეული რაზუმინსი.

შედგა კიდევ რასკოლნიკოვი.

— ერთხელ და სამუდამოდ გეუბნები, ნურასა მკითხავ. სათქმელი არა მაქვს-რა... ნულარც ჩემსას მოხვალ. იქნება ისევ მე მოვიდე აქა... თავი დამანებე... მაგათ-კი ნუ მოჰშორდება. გესმის?

კარაიდორში ბნელოდა; ლამფის გვერდით იდგნენ. ერთს წამს ერთმანეთს გაჩუმებულები უყურებდნენ. მთელს სიცოცხლეში აღარ დაჰვიწყებია რაზუმინსს ეს წუთი. ცეცხლივით მგზნებარე თვალები რასკოლნიკოვისა თან-და-თან უფრო ენთებოდა თითქოს და სულსა და გულში ჩაჰყურებდა რაზუმინსსა. შეკრთა უცბად რაზუმინსი. რაღაცა რამ უცნაური აზრი... თუ ეჭვი ელვასავით ჩაისახა მათ შუა და საზარელი, საზიზღარ გრძნობა ორთავეს ერთს დროს დაებადა. რაზუმინსს მკვდრის ფერი დაედო.

— ახლა ხომ გესმის!? — დაეკითხა უცბად სნეულებრივის დაღრეჯით რასკოლნიკოვი. — წადი, მიჰხედე, — დასძინა საჩქაროდ, მიბრუნდა და ისრევე საჩქაროდ გასწია გარეთ.

აღარ ავწერ, რა ამბავი იყო იმ ღამეს პულხერია ალექსანდროვნასას; როგორ დაბრუნდა რაზუმინსი და ამშვიდებდა დედასა და დასა; როგორ ეფიცებოდა, რომ როდიონი ავად იყო და მოსვენება იყო მისთვის საჭირო. როგორ აიძვლებდა, რომ უთუოდ ყოველ დღე ინახულებდა როდიონი, რომ საუკეთესო ექიმს უშოვიდა, კონსილიუმს დაანიშნინებდა, ყველაფერში ყურს უგდებდა... ერთი სიტყვით, იმ ღამიდან რაზუმინსი მათი ნამდვილი შვილი და ძმა შეიქმნა.

ინ-ანი,

(გაგრძელება იქნება)

ვილჰელმ ტელლი

დრამა 4 მოქმ., შილოერისა

მომქმედნი პირნი:

ჰერმან გესლერ—ავსტრიელი მთავარმმართველი შვიცში და ურში.
ვერნერ—ბარონი ატინგჰაუზენი.

ულრიხ ფონ რუდენც—მისი ძმისწული.

ვერნერ შტაუფახერი

კონრად ჰუნნ

იტელ რედინგ

ჰანს მაუერ

იერგ. ჰოფი

ულრიხ შმიდ

იოსტ ვეილერ

შვიცელი მცხოვრებნი.

ვალტერ ფიურსტ

რესსელმანნ—მღვდელი

პეტერმანნ—დიაკვანი

კუონი—მწყემსი

ვერნი—მონადირე

რუოდრი—მეზღურა

ურელი მცხოვრებნი.

არნოლდ მელსტალი

კონრად ბაუმგარტენ

მეიერ სარნელი

სტრუთ ვინკელრიდ

კლაუს ფლიელი

ბურკჰარტ ბიჰელილი

არნოლდ სეველი

უნტერვალდენის მცხოვრებნი.

ფეიფერ—ლუცერნელი.

კუნც გერზაუელი.

ჯენნი—მებადურის ბიჭი.

სეპპი—მწყემსის ბიჭი.

გერტრუდა—შტუფანერის ცოლი.

ჰედვიგ—ვილჰელმ ტელლის ცოლი და ქალი ფიურტისა.

ბერტა ბრუნეკ—მდიდარი მემკვიდრე—ქალიშვილი.

არმგარდ

მეხთილდ

ელსბედ

ჰილდეგარდ

გლეხი ქალები.

ვალტერ

ვილჰელმ

ტელლის შვილები.

ლეიტჰოლდ

ფრისჰარდ

სალდათები.

რუდოლფ ჰარრას—შტალმეისტერი გესსლერისა.

იოანნე პარრიციდა—შვაბიის ჰერცოგი.

შტისსი—შვილდოსანი.

შტიირ ურვლი.

სამეფო შიკრიკი.

ზედამხედველი.

კალატოზი, თანაშემწენი და მუშები.

განმცხადებელი.

ძმანი მოწყალეებისა.

გესსლერისა და ლანდენბერგერის ცხენოსანი ჩაფრები.

მრავალი ქალი და კაცი ტყის კანტონებიდან.

წირველი მოქმედება

სცენა პირველი

მაღალი კლდიანი ნაპირი ფირვალდშტეტის ტბისა, შვიცის პირდაპირ. ტბა ხმელეთში შემოჭრილ ყურეს წარმოადგენს. ნაპირის ალოს სდგას ქოხი. მებაღურის ბიჭი ნავით მიცურავს. ტბის გაღმა მოჩანან მწვანე მინდვრები და სოფლები შვიცისა, მზის შუქით მოფენილნი. მაყურებელთა მარცხნივ მოჩანან კლდეთა მწვერვალნი, ღრუბლებით მოსილი,—მარჯვნივ კი თოვლიანი მთები. ფარდის ახდამდისვე მოისმის დუდუკი და შეწყობილი ჟღარუნი საქონლის ზარებისა, რომელიც ფარდის ახდის შემდეგაც კარგა ხანს გრძელდება.

მებაღურა ბიჭი (მღერის ნავში).

ტბა საბანაოდ გვიწვევს ღიმილით,
 ნაპირზე სძინავს ბავშვს ტკბილი ძილით.
 ძილში ესმის იმას ხმები
 ტკბილი ვითა სალამური,
 ვით ზეციდან ანგელოზთა
 გალობა რამ საამური!
 როცა იღვიძებს ბავშვი ნეტარი
 ხედავს—მის გვერდში თამაშობს წყალი.
 და მოესმა ტბის ძირიდან
 „შენ ჩემი ხარ პატარაო,—
 ჩემს ჩნრდახში მოგიტყუებ,
 მოგიტაცებ მძინარაო.“ —

მწეებსა (სერზე. დუდუკის ჭანგი იცვლება).

მშვიდობით მწვანეთ მოსილნო
 მინდორნო, ველნო მზიანო!
 ზაფხული გაიპარა-და

მწყემსებიც გშორდებიანო,
 კვლავ ამოვალთ, დავბრუნდებით
 ისევ მოვმართავთ მთასაო,
 როს სიმღერებს გავიგონებთ
 და გუგულისა ხმასაო,
 როცა ვნახავთ დედა-მიწას.
 ყვაველებით მოკაზმულსო
 და საყვარელ მაისშია
 გარდმომჩქეთარ წაკადულსო.
 მშვიდობით მწვანეთ მოსილნო
 მინდორნო—ველნო მზიანო!
 ზაფხული გაიპარა და
 მწყემსებიც გშორდებიანო.

მთის ძანადირე (გამოჩნდება ზირდაზირ კლდის თავზე. ღუღუკის
 ჭანგი იცვლება).

მთათა მწვერვალნი გრგვინავენ;
 ირყევა ბილიკებია,
 მაგრამ მშვილდოსანს ვერ აკრთობს,
 თავბრუ-დამსხმელი გზებია.
 ყინვით დაფარულ სერებზე
 თამამად დაიარება,
 სადც გაზაფხული არ იცის.
 და არც ჯეჯილი მწვანდება.
 იმის ფერხთ ქვეშე გაშლილა
 ნისლის ზღვა ცივი, ცვიანი,
 დაფარულია სოფლები,
 არსად ჩანს ადამიანი.
 მხოლოდ კი ზოგან ღრუბელი
 გაგლეჯილ-გაპობილია;—
 მუნით გამოსქვერს ტყე ველი
 ათასფრათ შემკობილია.

(სურათი იცვლება. მთებში ვაისმის ერთ გრიადი, ღრუ-
 ბეჯთა ჩრდილი გადაიჩვენს მიდამოზე. რუადი—შეპადურნი

გამოდის ქობიდან, ვერნი—მონადირე კლდიდან ჩამოდის. შე-
მოდის კუონი—მწყემსი ბეჭყე —ხურჯინ-გადაკიდებული, თან
მოჭყეება მას სეპში).

რუადი. აბა, უჩქარე ჯენნი, მარჯვეთ! აკრიფე ბადე!
ხევის ქალარა მბრძანებელი გვიახლოვდება.
მყინვარი ღმუის; თავზე იხვევს თავისს ლეჩაქსა
მითენშტეინიც; ცივათ ჰბერავს ღელეებიდან
და ქარიშხალიც, ვფიქრობ, მალე ამოვარდება.

კუონი. წვიმა იქნება, მეზობელო. ცხვარი ბალახსა
სიხარბითა სძოვს და მურიაც მიწასა ფხოკნის.

ვერნი. თევზები ხტიან, ზღვის ქათამიც ყურყუმელაობს:
ეს ნიშანია ქარიშხლის მოახლოვების.

კუონი (ბიჭუნას). მიხედე, სეპში, საქონელი არსად გაიბნეს.

სეპში. ღვინია ღიზას ზარის ხმაზე ვცნობილობ კარგათ.

კუონი. მაშ არ გვაკლია; ყველაზე შორს ის მიდის ხოლმე.

რუადი. სწორედ ზარები, მეგობარო; კარგი გქონია.

ვერნი. საქონელიც ჩინებული. ეს ჯოგი შენი
საკუთრებაა, მეზობელო?

კუონი. მაგრე მდიდარი

მე არ გახლავარ. ის ეკუთვნის ჩემს კეთილ ბატონს,
ატტინგჰაუზენს და ისე კი ჩემზე ითვლება.

რუადი. როგორა შეგნის ბანტი ყელზე აი იმ ძროხას!

კუონი. თვითონაც იცის, რომ ის ჯოგის წინამძღოლია
და ახლა რომ მას ბანტი მოვხსნა, ძოვას შესწყვეტავს.

რუადი. რა სათქმელია! უგუნური პირუტყვი აბა...

ვერნი. მაგას ნუ იტყვიოთ! ნადირსაც აქვს სწორედ გონება;
ეს კარგათ ვიცით ჩვენ, რომელნიც შვლებზე ვნადირობთ.
როდესაც შვლები საძოვარში გადიან ხოლმე,
სიფრთხილისათვის აყენებენ ისინი დარაჯს;
იგი ყურებს ცქვეტს და აცნობებს ხმოვანი სტვენით
თავისს ამხანაგთ მონადირის მოახლოვებას.

რუადი. სახლში მიდიხარ?

კუონი. დიახ, სახლში. ალპი გამოვდა.

- გენია.** ბედნიერი გზა მოგცეს ღმერთმა, ჩემო ძმობილო.
- კუონი.** მასვე გისურვებთ. მონადირე ხომ სულყოველთვის ვერ ბრუნდება შინ.
- რუფადა.** ვილაც მოდის ჩქარი სირბილით.
- გენია.** მე ვიცნობ იმას: ალცელელი ბაუმგარტია.
- კანრად.** ბაუმგარტენ (ქშინვით შემოფანდებს). თუ ღმერთი გწამდეს მებაღურო, მოიტა ნავი...
- რუფადა.** აბა რა მოხდა მაგისთანა?
- ბაუმგარტენ.** მოხსენი ნავი! გადამიყვანე გაღმა ნაპირს! სიკვდილისაგან დამიხსნი ამით!
- კუონი.** მეზობელო, რა მოგივიდა?
- გენია.** ვინ მოგდევს უკან?
- ბაუმგარტენი.** დუჰქარე. კვალ-კვალ მომდევენ მთავარ-მმართველის ცხენოსნები და სიკვდილს ვეღარ გადავურჩები, მტარვალებმა თუ დამიჭირეს.
- რუფადა.** რისთვის მოგდევენ ცხენოსნები?
- ბაუმგარტენი.** ჯერ მიშველეთ და მერე გაიმბობთ.
- გენია.** სისხლითა ხარ ძმაო, გასვრილი, რა ამბავია?
- ბაუმგარტენი.** როსბერგს მჯდომი ბურგფოგტი მეფის...
- კუონი.** ვოლფენშისენი? მღევარნი მან გამოგისია?
- ბაუმგარტენ.** ვეღარ-რას მაწყენს, — მე მოვკალი ვოლფენშისენი.
- ეგელანი** (შეშინებით). ღმერთო გვიშველე! რა გიქნია!
- ბაუმგარტენ.** რასაც იზამდა ჩემს ადგილზედა ყველა კაცი თავისუფალი! მე მოვიხმარე ოჯახური უფლება ჩემი და მოვკალი ვინაც შეურაცხყო ჩემი მეუღლე.
- კუონი.** განა ბურგფოგტმა შეურაცხყო თქვენი მეუღლე?
- ბაუმგარტენ.** თუ მან თავისი ცუდი ნდომა ვერ შეისრულა, ამის მიზეზი ღმერთი იყო და ჩემი ცული.
- გენია.** ცულით გაუბე იმას თავი?
- კუონი.** ო, მოგვიყვი სულ ყველაფერი დაწვრილებით, დრო კიდევ არის სანამ მენავე ნავს მოხსნიდეს ტბის ნაპირიდან.

ბაუშგატენი. ტყეში ვიყავი, შეშას ვჭრიდი. ამ დროს მოიქრა შეშინებული ჩემი ცოლი და მითხრა: „ჩვენსას ბურგფოგტი წვესო და მიბრძანა საბანებელის მომზადებაო“. მერე თურმე მან მოინდომა შეურაცხყოფა დედა-კაცის. იგი გაუსხლტა და გამოიქცა ჩემსა საძებრად. მე გავეშურე და ნაჯახითა ვუკურთხე მას იგი აბანო.

გერნი. კარგათ გიქნია და მაგისტვის ვერვინ გაგვიცხავს.

კუონი. ახ, ის მტარვალი! ხომ მიიღო თავისი ჯილდო! დიდი ხანია ეს მან ჩვენგან დაიმსახურა.

ბაუშგატენი. ყველამ გაიგო ეს ამბავი... უკან მომდევნ... სანამ აქ ვლაცობთ... ღმერთო ჩემო... დრო იკარ-
(ისმის ქუხილი) [გება...

კუონი. ჩქარა, მენავე! გაიყვანე გაღმა ეს კაცი!

რუადი. არ შემიძლია, საცა არი მძლავრი გრიგალი ამოვარდება. მოიცადე.

ბაუშგატენი. ღმერთო წმინდაო!

რა დროს ცდა არი! ყოველი წუთი სიკვდილს მიქადის!

კუონი. (შეხადურს). ღვთით გაჰკარ ხელი! რიგი არის მოყვასის შევლა, შეიძლება რომ ყოველ ჩვენგანს იგივე შეემ-
(ქარი და ქუხილი). [თხვეს.

რუადი. პირი გაიხსნა ქვესკნელმა და თვითონაც ხედავთ, როგორ დელავს ტბა; ზვირთთ პირდაპირ ნიჩბის ხმარება არ შემიძლია.

ბაუშგატენი. (მუხლებზე მოეხვეკვა).

შემიბრალეთ ღმერთი გიშველის!

გერნი. სიკვდილ-სიცოცხლის კითხვა სწყდება, ადამიანო!

გაჯავრებული შეიბრალე, უშველე დევნილს,

კუონი. ოჯახის მამა და ცოლშვილის პატრონი არი.

(რამდენჯერმე შეხი გაჯარდება).

რუადი. რას მეუბნებით? საფრთხეშია ჩემი სიცოცხლეც, და როგორც მაგას, მეც მყავან შინ ცოლი და შვილი. ერთი შეხედვით, როგორ ბერავს, როგორა დელავს,

ზვირთს ზვირთზე, ახეთქს და სიღრმე წყლის შფო-
თავს, ტრიალებს.

სიამოვნებით ვუშველიდი პატროსან კაცს,
მაგრამ ხომ ხედავთ, რომ არას გზით არ შეიძლება.

ბაუშკარტენი (ჯერ კიდე დაჩოქილი).

მაშ ხელში უნდა ჩავუვარდე უღმობელ მტერსა.
როცა მხსნელს ნაპირს ასე ახლოს ჩემს თვალწინ
ვხედავ?

შველა იქ არი! თვალით ვხედავ და ხმითაც ვსწვდები, —
ნავიც აქ არი, შეგიძლია გადამიყვანო
და მე კი მაინც უმწეოდა აქ უნდა ვეგდო?
აბა შეხედეთ ეს ვინ მოდის?

კურნი.

გერნი.

ტელდი (შემოდის მშვილდ-ისრით).

ვინ არის, შველას რომ თხოულობს?

ბერგლელი ტელლი.

კურნი.

აღცელებლია.

იგი იცავდა თვისს სახელს, პატიოსნებას
და ვოლფენშისენ, როსბერგელი ბურგფოგტი მეფის,
გამოასალმა წუთი სოფელს. უკან მოსდევენ
მას ლანდფოგტის ცხენოსნები. მებადურსა სთხოვს
გალმა გაყვანას. ის ვერ ბედავს, რადგან ლელვია.
რუადი. ტელლმა სთქვას თვითონ, წყალზე ისიც გამოცდილია,
გასაბედია ტბაში გასვლა?

ტელდი.

როცა მოითხოვს

საქიროება, მეზობელო, სულყველაფერი
უნდა გაბედო. (საწინეღი მეხის ხმა. ტბა დრიალით
ადი-ჩამოდის).

რუადი.

პირ-დაღებულ უფსკრულს ჩავვარდე?
ასე არავინ მოიქცევა შეშლილის გარდა.

ტელდი.

ვინც ვაჟკაცია თავისს თავზე სულ ბოლოს ჰფიქრობს.
მიენდე უფალს და უშველე გაქირვებულსა.

რუადი.

რჩევების ძლევა ადვილია მშვიდ ნავთ-სადგურში.
აი, აქ ნავი და აგერ ტბა! თვითონა სცადე!

ტელლი. ტბამ იცის ხოლმე შებრალება, ლანდფოვტმა არა!
სცადე, ძმობილო!

მწეემსება და ძონადარე. გთხოვთ, უშველე! უშველე ჩქარა!

რუადი. თუნდ იგი იყოს ღვიძლი შვილი ანუ ძმა მკვიდრი,
მე მაშინაც კი ვერ გავბედავ. დღეს იუდასი და სიმო-
დღეობა არი. ტბაც მიტომ შფოთავს [ნასი
და მსხვერპლს თხოულობს.

ტელლი. მეტი სიტყვა რა საჭიროა.
დრო ცოტა არი, კაცი უნდა გადავარჩინოთ.
მენავე, მითხარ, ვერ გავბედავ?

რუადი. მე ვერ გავბედავ.

ტელლი. ღვთის დახმარებით მე გავბედავ სუსტის ძალითა.
მომეცი ნაფი!

კუონი. გაუმარჯოს ჩვენს მამაც ტელლსა!

გერნი. აი, ეს მესმის! ვაჟკაცობაც ამასა ჰქვია!

ბაუმგარტენი. ტელლო, შენა ხარ ჩემი მხსნელი და ანგელოზი!

ტელლი. ფოგტის ხელიდან მე დაგიხსნი, ზვირთებიდან კი
სხვა არი მხსნელი. სჯობს რომ ხელში ღმერთს ჩაუ-
და არა კაცსა. (მწეემსს). [ვარდე

მეზობელო, გებარებოდეს

ჩემი ცოლშვილი, ანუგეშე, უბედურება
თუ რამ შემემთხვეს. მე ვასრულებ მოვალეობას.
(ჩახტება ნაფში)

კუონი. (მეზადურეს).
შენ გამოცდილი მენავე ხარ,—თუ მან გავბედა
შენ რა გიქირდა?

რუადი. უკეთესი ვაჟკაციებიც-კი
არა წაბაძვენ ტელლს. ჩვენს მთებში მას ბადალო
[არ ჰყავს.

გერნი. (ადის კლდეზე).
აი, შორდება უკვე ნაპირს... მოშორდა კიდევ.
ღმერთმა გიშველოს მხნე მკურაფო! ერთი შეხედეთ
როგორ ქანაობს ზვირთებ შორის პატარა ნაფი!

კუონი. (ნაზირზე). თავს ვეღებთან მას ტალღები... ველარა ვხე-

[დავ...

მოიცა! ისევ დავინახე... რა მედგრათ ებრძვის
ტალღების ტრიალს და იკვლევს გზას ის დალოც-

[ვილი!

სეზში. ლანდფოგტის კაცნი გულგახეთქით მოიჩქარიან.

კუონი. მართლაც ღვთის მადლმა, ისინია! დროზე გადარჩა!

(შემოდის მთელი რაზმი ღანდენბერგერის ცხენოსან ჩაფართა).

პირველი ჩაფარტი. მოგვეციოთ მკვლელი, რომელიც თქვენ გყავთ

[აქ დამალული!

მეორე. ამ გზით მოვიდა და ამაოდ გვიმალოვთ იმას.

კუონი და რუადი. ვიზედა ბრძანებთ?

პირველი ჩაფარი (შეამჩნევს ნაფს).

ჰა! რას ვხედავ! გაუწყრა ღმერთი!

გერნი. (მადლიდან). ვისაც თქვენ ეძებთ, იმ ნავშია? დაედევნეთ

და თუ დააჩქარებთ, დაეწვიეთ.

მეორე ჩაფარი. წყეულიმც იყოს!

დაგვძრა ხელიდან!

პირველი ჩაფარი. (მწეებს და შებადურს).

თქვენ უშველეთ და გააპარეთ!

თქვენვე გვიზღვევით! აბა ჩქარა, დაეციოთ მათს
ჯოგს, დაშალეთ ქოხი, ყველაფერი გადასწვიეთ, ჰკა-

(საჩქაროთ გადის).

[ლით!

სეზში. (უკან დაედევნება).

ვაიმე, ცხვრებო!

კუონი (თან გაჭყვება). ჩემო ფარავ! ვაიმე ბედკრულს!

გერნი. ოჰ, მტარვალებო!

რუადი. (ხელებს ისრებს). ჰოი, ზეცავ სამართლიანო!

როდის მოუვლენ ჩვენს ქვეყანას მტრისაგან დამ-

(გაჭყვება დანარჩენებს)

[ხსნელს?

სენა მორა

შვიცი. ცაცხვის ხე შტაუფახერის სახლის წინ, სასოფლო გზის პირზე, ხიდის ახლოს. შემოდინ ბაასით ვერნერ შტაუფახერი და ლუცერნელი ფეიფერი.

ფეიფერი. ასე, ბატონო, შტაუფახერ, როგორც გითხარი: თუ შეგიძლია ნუ შეპფიცავ ავსტრიასა, და კვლავ მტკიცეთ შერჩით იმპერიას, როგორც აქამდის. ღმერთი ფარვიდეს თქვენს ძველებურ თავისუფლებას. (ხელს ჩამოართმევს გრძნობით და უნდა გასვლა).

შტაუფახერი. დარჩი სანამდის მოვიდოდეს დიასახლისი: შვაცში ხარ შენა უეჭველათ ჩემი წვეული, და ლუცერნში კი მე ვიქნები შენი სტუმარი.

ფეიფერი. მადლობელი ვარ. გზას ვადგივარ. დღეს უნდა ვიქნე მიუცილებლად გერზაუში. იყავ. მშვიდობით! რაც უნდა მძიმე გახდეს ტვირთი უცხო მმართველთა თავგასულობის და სიხარბის, — ზიდე მორჩილად! იქნება მალე ყველაფერი გამოიცვალოს, შეიძლება, რომ სხვა ხელმწიფე ავიდეს. ტახტზე. მაგრამ ავსტრიას ერთხელავე თუ დამორჩილდით, დაღუპულია თქვენი საქმე: თავს ველარ იხსნით!

(კადის. შტაუფახერი მწუხარებით ჩამოჯდება სკამზე ცაცხვებ ქვეშ. შემოდის მისი ცალი გერტრუდ. მის გვერდით გაჩერდება და რამდენიმე ხანს ხმა ამოუღებელი უცქერს).

გერტრუდა. რამ დაგაფიქრა მეგობარო? ველარ გცნობილობდიდი ხანია თვალს გადევნებ გაჩუმებული და ვამჩნევ, როგორ გიღარავს შუბლს რაღაცა ფიქრი. შენს გულს ამძიმებს იღუმალი სევდა და დარდი. გამიზიარე შენი დარდი. მე ვარ ერთგული შენი მეუღლე და ვთხოვულობ შენი კაეშნის ნახევარ ნაწილს. მენდე, მითხარ, სულყველაფერი. (შტაუფახერი ხელს გაუწვდის და ხმას არ იღებს).

მითხარ რისთვის ხარ მაგრე მძიმეთ დალონებულა?
 დალოცვილია შენი მარჯვენა, ბედნიერი ხარ,
 ბელლები შენი ჭირნახულით გატენილია,
 და საქონელიც მრავალი გყავს — ხარი და ძროხა.
 თავლებში გყავან მშვენიერი ჯიშის ცხენები
 მთებიდან უკვე საზამთროთა ჩამორეკილი.
 შენი სახლია აგებული ისე მდიდრულათ
 როგორც სასახლე თავადისა, ის მშვენიერი
 ფიცრებისაგან არი მტკიცეთ აშენებული,
 ფარგლით და ლარით გეგმაზეა გამოყვანილი.
 მრავალრიცხოვან ფანჯრებიდან გამოსჭევრს ნათლათ,
 რომ შიგ ცხოვრობენ. სიამით და კმაყოფილებით.
 კედლები მისი მშვენიერად მოხატულია,
 მგზავრი ჩერდება და კითხულობს ზედ ბრძნულ
 [წარწერებს
 და მათს ღრმა ვზრსა მოჰყავს იგი განცვიფრებაში.

შტაუფახერ. მართალი არი, ჩვენი სახლი ჩინებულია
 მოფიცრული და მშვენიერათ გამოყვანილი,
 მაგრამ ირყევა ნიადაგი, რომელზეც ის დგას:

გერტრუდა. ჩემო ვერნერო, ამიხსენი რა გსურს სთქვა მაგით?

შტაუფახერ. ამ ცაცხვების ქვეშ ამას წინეთ ვიჯექი მარტო
 და სიხარულით შევეყურებდი ახლად დადგმულ სახლს.
 ამ დროს მოვიდა კისნახტიდან ფოგტი ამალით,
 გაკვირვებული ამ სახლის წინ გაჩერდა იგი.
 მე მაშინათვე წამოვდექი და მივეგებე,
 როგორც რიგია მორჩილებით, ვითარცა მეფის
 წარმომადგენელს ჩვენს მხარეში. — „ვისი სახლია?“
 ბოროტგანზრახვით იკითხა მან, რადგან იცოდა
 ძალიან კარგათ, ვისიც იყო. მე მოვიფიქრე
 ერთს წამშია და ვუპასუხე: ეს სახლი არი
 ჩემი ბატონის ხელმწიფის და თქვენი, ბატონო.
 მე კი მიჭირავს იგი მხოლოდ როგორც ფეოდი.
 „მე აქ ხელმწიფის მმართველი ვარ და არ მოვითმენ,

რომ გლეხი კაცი საკუთარ სახლს იშენებდესო და იქ ცხოვრებდეს ვით ბატონი მთელი ქვეყნისო, მე ეს არ მომწონს და არ გაძლევთ მის უფლებასო“. მითხრა ფოგტმა და გამეცალა გაჯავრებული, მე კი აქ დავრჩი და ვფიქრობდი დაღონებული იმ სიტყვებზედა, რომელიც სთქვა იმ უკეთურმა.

გერტრუდა. ჩემო ძვირფასო ბატონო და ჩემო მეუღლე, შეგიძლია, რომ მოისმინო ცოლისგან სიტყვა? მე თავს ვიწონებ ხოლმე მითი, რომ გამოცდილი და ბევრის მნახველ იბერგისა ქალიშვილი ვარ, ჩვენ ყველა დები მატყლს ვართავდით ღამ-ღამობით, როცა მამასთან ხალხის თავნი იკრიბებოდნენ, ძველ ხელმწიფეთა სიგელთ ერთად კითხულობდნენ ღ ქვეყნის სვე ბედზე ბაასობდნენ გულის დადებით. მე ყურს ვუგდებდი და მესმოდა ისეთი რამე, რასაცა ფიქრობს გონიერი, ნატრობს კეთილი, და ჩუმათ გულში ჩავიმარხე ეს ყველაფერი. ყური დამიგდე, გაიგონე ჩემი ნათქვამი, რადგან მე ვიცი, რაც გაწუხებს, დიდი ხანია. შენ გიჯავრდება ლანდფოგტი და ეცდება კიდევ, რომ გაზარალოს, რადგან შენ გთვლის მთავარ მიზეზ-რომ შვიცელები ახალ მეფეს თავს არ უხრიან. [ზად, და ძველებურად მტკიცეთ შერჩენ იმპერიასა.

ჩემო ვერნერ, ხომ ასე არი? მითხარ, თუ ვსტყუი!

შტაუფახენ. აგრეა სწორეთ. გამწყრალია ჩემზე გესსლერი.

გერტრუდა. იმას კლავს შური, როცა გხედავს აგრე ბედნიერს და თავისუფალს შენს სამკვიდრო საკუთრებაზე, რადგან მას არ აქვს საკუთრება, თვით ხელმწიფისგან და სამეფოსგან გაქვს ეს სახლი შენ ბოძებულო, და შეგიძლია, ის თამამად აჩვენო ყველას, როგორც მთავარი თავის მამულს აჩვენებს ხოლმე. გესსლერსა სძულხარ, რადგან შენ ხარ თავისუფალი და არ ცნობილობ შენს ბატონად სრულიად არვის,

გარდა უმაღლეს ხელმწიფისა ქრისტიანობის.
 გესლერი არი სულ უმცროსი შვილი სახლისა
 და ერთად ერთი საკუთრება, რომელიც მას აქვს,
 არის იმისი სარაინდო წამოსასხმელი;
 ამიტომ არი, რომ გლეხების ბედნიერება
 თვალში ჩხვლეტს იმას და იწვევს მის შხამიან წყრომას.
 დიდი ხანია გარდაწყვიტა შენი დაღუპვა...
 ჯერ კიდევ დგახარ უვნებელი... გსურს ულოდინო,
 სანამ განზრახვას იგი ბოროტს შეისრულებდეს?
 კევიანი კაცი წინდაწინვე ღებულობს ზომებს.

შტაუფახერ. აბა, მითხარი რა უნდა ვქნა?

გერტრუდა (მიდის უფრო ახლოს). ყური დამიგდე
 და მოისმინე ჩემი რჩევა. შენ კარგად იცი,
 რომ შეიცში ყველა სწყლის ლანდფოგტს სიხარბისა და
 მრისხანებისთვის. იცოდე რომ იქით, გადაღმა,
 უნტერვოლდენში და ურშიაც უცხოელების
 მძიმე უღელსა მცხოვრებლები ველარ ითმენენ,
 რადგან, როგორც აქ ჩვენი ვესლერ, ისე გადაღმაც,
 ურცხვათ იქცევა ლანდენბერგერ, მათი ლანდფოგტი.
 არც ერთი ნავი გაღმიდან აქ ისე არ მოდის
 რომ ახალი რაჟ არ გვაცნობოს მათი ფოგტების
 ძალადობაზე. ამიტომაც კარგი იქნება
 მეთაურები სადმე ჩუმად შეგროვდებოდეთ,
 ითათბირებდეთ და საერთოდ გამოარჩევდეთ,
 თუ როგორ უნდა დაამსხვრიოთ მძიმე უღელი,
 იმასაც ვიტყვი რომ უფალი არ დაგივიწყებსთ
 და ხელს მოუწყობს სამართლიან დაწყებულებას.
 არავინა გყავს კერძი კაცი, მითხარი, ურში,
 რომ შეგეძლოს მას შენი ფიქრი გაუზიარო?

შტაუფახერ. პატიოსანთა ადამიანთ იქ მე ბევრს ვიცნობ,
 ვიცნობ აგრეთვე პატივცემულ დიდ მემამულეთ;
 მათთან ყველასთან მეგობრულად განწყობილი ვარ.

(ადგება)

ქალო, რამდენი საშიშარი ფიქრი აღძარი
ჩემს მყუდრო გულში! ჩემს სულს აბრუნებ
და სინათლეზე მაჩვენებ მე მის შიგნი მხარეს,
და რის ფიქრსაც კი მე გულშიაც ვერა ვბედავდი,
შენ ის თამამად და ადვილად გამოსთქვი ერთ.

კარგად ასწონე და განსაჯე რასაც კი მირჩევ?

ამ მშვიდობიან ხევში იწვევ შენ ხმალთა წკრიალს
და მხეცურ ბრძოლას ძმათა შორის, სისხლის ნაკადულთ!
როგორ გავბედავთ ჩვენ მწყესები გავიდეთ ომში
იმის პირდაპირ, ვინაც ქვეყნის მპყრობელი არი?
მტრისთვის გახდება ეს საბაბად, რომელსაც იგი
გულითა ნატრობს, რომ ჩვენს მხარეს შემოუსიოს
გამხეცებულნი მეომარნი და გამარჯვებულთ
დაუბრკოლებლათ ითარეშონ ჩვენს ქვეყანაში,
და ვითომ ნიშნად ხალხის დასჯის წავგართვან ჩვენი
თავისუფლების განმამტკიცო ძველი სიგელნი. [იცით,—

გერტრუდა. თქვენც ვაჟკაცი ხართ და ნაჯახის ხმარებაც
[იცით,—

მხნე ადამიანს, ცნობილია, თვით ღმერთი შველის.

შტაუფახერ. ო, ქალო! ომი საშინელი და საზარელი
მოვლენა არი: იგი ხოცავს ჯოგსა და მწყესებს.

გერტრუდა. რაც ღვთის ნებაა მორჩილებით უნდა ვითმინოთ;
ხოლო მტარვალთა უაღვირო თავგასულობას
პატიოსანი კაცის გული როგორ მოითმენს!

შტაუფახერ. შენს გულს ახარებს სახლი ახლათ აშენებული;
ომი საზარი ერთიანათ გადასწავს იმას.

გერტრუდა. რომ ვიცოდე, რომ დროებითი ავლადიდებით
შებორკილია ჩემი გული, დაუყოვნებლივ
ჩემსა სიმდიდრეს გადავსწავდი ჩემივე ხელით,

შტაუფახერ. შენ, გრწამს, გესტრუდა ადამიანთ ლბობიერება!
აკენის ბავშვსაც კი არ დაინდობს ომიანობა.

გერტრუდა. ის უბრალოა და ცაში ჰყავს თავის მფარველი!
წინ-წინ იყურე, ჩემო ვერწერ, და არა უკან!

შტაუფახერ. ჩვენ, მამაკაცებს, შეგვიძლიან ვიბრძოლოთ შედ-
[გრათ

და გავსწყდეთ ომში. თქვენ ქალებს კი რა ხვედრი გელისთ?
გერტრუდა. უკანასკნელი არჩევანი სუსტთაც შთენია,—
რომ არ დავნებდე მტერს, ხილიდან გადავვარდები.

შტაუფახერ (გადაეხვევა ცოლს).

ვინც ასეთს გულს გულში იკრავს, მას შეუძლია
მამულისათვის და ოჯახისთვის მხნეთ იბრძოლოს, და
ვერ შეაშინებს მას ხელმწიფის მბრელი ლაშქარი...

ასე, როგორც ვარ, ურისაკენ გავსწევ ეზლავე;

იქ სცხოვრობს ჩემი კერძი—კაცი, ვალტერ ფიურსტი,
რომელიც ჩემებრ ფიქრობს ქვეყნის ავსა და კარგზე.

იქვე ვნახავ პატიოსან ატტინგჰაუზენს,

შთამომავლობით თუმცა იგი მაღალი არი

მას მაინც უყვარს ჩვენი ხალხი და პატივსა სცემს
მის ზნეს და ადათს. აი, მათთან ვითათბირებ მე.

თუ როგორ უნდა მოვაგეროთ ქვეყანას მტერი.

მშვიდობით იყავ. სანამ შორს ვარ, მთელი ოჯახი
ებარებოდეს შენს ჭკუას და გამოცდილებას.

მგზავრსა, რომელიც ღვთის სახლისკენ მიემართება;

წყნარს ბერ-მონაზონს, რომელიც თვისს მონასტრისათვის
ფულებს აგროვებს, მიეც უხვათ, ნურას დაზოგავ,

და გაისტუმრე შინიდანა კარგათ მოვლილი.

შთაუფახერის სახლი ღია არი ყველასთვის.

გზის პირზედა სდგას და იზიდავს ყოველ გამვლელ
[მგზავრს:

(მიდიან სტენის სიღრმეში; შემოდინ ტელდი და ბაუმგარტენი),
ტელდი. ჩემი თან ხლება აწ საჭირო არ არი შენთვის
იმ სახლში შედი, იქა ცხოვრობს შტაუფახერი,
მამა ჩაგრულთა... მაგრამ თვითაც აქვე ყოფილას...
აბა, მომყევი და შევიდეთ ორივე მასთან.

(მიდიან მისკენ; სტენა იცვლება).

მისამე სენა.

სახალხო მოქლანი ალტორფში.

მალლობზე ციხეს აშენებენ. შენობა იმ ზომაზეა მიყვანილი, რომ უკვე ციხის სახე აქვს. უკანა კედელი გათავებულია და წინა კედელს აშენებენ. კიბეები და ხარაჩოები ჯერ კიდე დგანან და მუშები აღი-ჩამოდიან. მალლა სახურავზე დგას გადამხურავი. ყველანი მოძრაობენ და მუშაობენ... ზედამხედველი. კალატაზი, მისი თანაშემწე და ტვირთის მზიდველნი.

ზედამხედველი (ჯოხით ერეკება მუშებს).

კმარა მაგდენი მოსვენება! ჩქარა! ნუ გძინავთ! მოზიდეთ ქვები კედლებისთვის, კირი და ქვიშა! როცა ლანდფოგტი მობრძანდება, მან უნდა ნახოს რომ მუშაობა წინ-წინ მიდის... მეტათ გრძელდება ციხის შენება! (არ მუშას, რამეღათაც ტვირთი მიაჭვთ.) ეს ტვირთი? გააორკეცეთ!

დღის ქურდებივით, თქვენაც ძარცვავთ მოვალეობას!

ზირგელი თანაშემწე. უღმერთობაა, რომ თვითონ ჩვენ გვაზი-
[დვინებენ

ქვასა და კირსა ისევ ჩვენის საპყრობილისთვის.

ზედამხედველი. რას ბუტბუტებთ მანდ? საძაგელი ხალხია
[სწორედ!

არაფრისათვის ის არ ვარგა, გარდა ძროხების მოწველისა და უსაქმურათ ხეტიალისა.

ერთი მოხუცი (ისვენებს) მე მეტი აღარ შემიძლია.**ზედამხედველი** (შეანძრევს მას). ადექ, ბებერო!

ნუ ჰკარგავ დროსა! იმუშავე! ადეგი მეთქი!

ზირგელი თანაშემწე.

ღმერთი არა გწამთ, რომ ამ ბერ-კაცს ღონე გაძალას აყენებთ ასე მძიმე მუშაობაზე? [მოცლილს

კალატაზი და თანაშემწენი. უღმერთობაა!**ზედამხედველი.** თქვენ თქვენს თავზედ იზრუნეთ მხოლოდ; მე ამას ვშვრები, სამსახური რასაც მოითხოვს.

მეორე თანაშემწე. ზედამხედველო, რა ერქმევა ციხეს სახელად?
ზედამხედველი. ამ ციხეს სწორედ დაერქმევა „ურის უღელი“
 რადგან ამ უღლით ვიპირობენ დამორჩილებას.

თანაშემწენი. ურის უღელი!

ზედამხედველი. სასაცილო, აბა, რა არი?

მეორე თანაშემწე. ამ სახლუკათი ფიქრობთ ურის დამორჩილებას?
პირველი თანაშემწე.

ენახოთ რამდენი დაგჭირდებათ ასეთი სახლი
 რომ ააშენოთ ერთმანერთზე, სანამ სიმაღლით
 ურის მთებისა უმდაბლესთან გასწორდებოდეს!

(ზედამხედველი მიდის სტენის სიღრმეში). [ღღემღის
კალატოზი. ტბაში გარღვისვრი ამ ჩემს წერაქვს, რომელიც
 ამ წყეულ ციხის შენებაზე მეხმარებოდა.

(შემოდან ტელღი და შტაუფასკერი).

შტაუფასკერ. ნეტამც სიცოცხლე მომსპობოდეს და არ მენახოს
 ეს სანახავი!

ტელღ. აქ ნუ ვდგავართ. იქით წავიდეთ.

შტაუფასკერ. ნეტავ სადა ვარ? რასა ვხედავ? ნუ თუ ეს არი
 თავისუფლების მხარე ური?

კალატოზი. ბატონო ჩემო,

ნეტავ განახვათ ამ კოშკებ ქვეშ ღრმა სარდაფები!

ვინც იქ იცხოვრებს, მამლის ყვილს ვეღარ მოისმენს.

შტაუფასკერ. ო, ღმერთო ჩემო!

კალატოზი. აბა ნახეთ ეს საძირკვლები და ეს ბოდები! საუკუნოდ
 არიან თითქო აშენებულნი.

ტელღ. ხელით შექმნილს ხელივე დაშლის.

(მთებისკენ მიდის).

თავისუფლების სახლი ღმერთმა თვით აგვიშენა.

(ისმის დაფის ხმა. შემოდის ხალხი, თან შემოაქვთ ქუდი გრძელ
 ჯახზე ჩამოკიდებული; უკან მოჭყუება კზირი და მთელი გროვა ქა-
 ღთა და ბავშვთა).

პირველი თანაშემწე. რას ნიშნავს ეს ხმა? ყური უგდეთ!

კალატოზი. რა ამბავია?

თითქო სალხინოთ ესწრაფება ამდენი ხალხი!

ან ეს ქუდი რაღას ნიშნავს?

გზიკა. მეფის სახელით გიბრძანებთ შე თქვენ ყური დამიგდოთ!

თანაშემწენა. ჩუმათ! ვუსმინოთ!

გზიკა. ხალხნო ურისავ! ხომ ხედავთ ქუდს?- შუა ალტორფზე უმაღლეს ადგილს მაღალ ბოძზე მას ჩამოვკიდებთ, და ასეთია ლანდფოგტისა ნება და აზრი:

ქუდს უნდა ისე პატივი სცეთ, როგორც თვით ლანფოგტს, თავშიშველი და მუხლმოდრეკით. ამნაირათ სურს მეფეს შეიტყოს, თუ ვინ არის მისი მორჩილი. ვინც ამ ბრძანებას გარდაუვა, ის პასუხს აგებს მეფის წინაშე როგორც თავით, ისე ქონებით.

(ხალხი იგინის, დაფს უკრავენ, ხალხი კადის).

პირველი თანაშემწე. ფოგტმა ეს რაღა უცნაური გამოიგონა!

ქუდს თაყვანი ვსცეთ? აბა ერთი მითხარით ვინმე, გაგონილა რამ ამის მსგავსი ოდესმე სხვაგან?

კალატაზი. ჩვენ მუხლი უნდა მოვიდრიკოთ ქუდის წინაშე?

ეს რაებს ნიშნავს? ღირსეულ ხალხს დასცინის ფოგტი!

პირველი თანაშემწე. იმპერატორის გვირგვინი რომ იყოს ეს,

რა გაეწყობა! ეს ქუდია ავსტრიისა და [კიდევ

მინახავს იგი ტახტის ზემოდ დაკიდებული,

სადაცა მეფე თავისს ვასსალოთ ფეოდებს აძლევს.

ასტატი. ავსტრიის ქუდი! ეს მახეა ჩვენთვის დადგმული,

ფრთხილად იყავით!

თანაშემწენა. პატიოსანი კაცი ასეთ სირცხვილს ვეღარ მოით-

მენს.

ასტატი. წამოდით სხვებთან და სულყველამ ერთად ვიფიქ-

(შიდიან სტენის სიდრეში) როთ.

ტელა (შტაუფახერს). ახლა შენ იცი პასუხი და მშვიდობით,

ვერწერ!

შტაუფახერს. საით მიდიხარ? ბატონო ტელა, ნუ მიგვატოვებ.

ტელა. ოჯახი ჩემი ელის მამას. მშვიდობით იყავ!

შტაუფახერს. სავსეა გული ჩემი შენთან სალაპარაკოთ.

ტელ. ტვირთმძიმი გული სიტყვებით არ შემსუბუქდება.

შტაუფახერ. მაგრამ სიტყვები მიგვიყვანენ მოქმედებამდის!

ტელ. ჯერ ერთად ერთი ჩვენი საქმე მოთმინება და სიჩუმე არი.

შტაუფახერ. უნდა ჭითმინოთ მოუთმენელი?

ტელ. ჩქარი ბატონი, ცნობილია, დიდ ხანს ვერ მართავს... როცა გრიგალი თვისს ხვრელიდან ამოვარდება, ცეცხლს ვაქრობთ ხოლმე და ხომალდნიც ნავთსადგეშურებიან და ძლიერი იგი გრიგალი [გურისკენ უკვალოთ ხოლმე გადაუვლის მიწას და ქრება. ყველამ თავისთვის თავისს სახლში წყნარათ იცხოვროს, ვისაც მშვიდობა სურს, მშვიდობას ვერვინ დაურღვევს.

შტაუფახერ. აგრე გგონია?

ტელ. გველი არ გვიკბენს, თუ არ გაცხარდა. მტერი თვითონაც დამშვიდდება, როს დაინახავს რომ ჩვენი მხარე მშვიდათ არი.

შტაუფახერ. ერთად რომ ვიყოთ, ბევრს შევიძლებდით.

ტელ. როცა გემი ილუპვის ზღვაზე მაშინ ცალ-ცალკე თავის შველა უფრო ხერხდება.

შტაუფახერ. ასე გულგრილათ განშორდებით საერთო საქმეს?

ტელ. ყოველ კაცს უნდა ჰქონდეს მხოლოდ თავის იმედი.

შტაუფახერ. შეერთებულნი უღონონიც მძლავრი არიან.

ტელ. მძლავრი კი უფრო ძლიერია, თუ მარტო არი.

შტაუფახერ. მაშ მამულს ჩვენსას ნუ ექნება შენი იმედი, თუ მან ოდესმე ხელი მიჰყო მხსნელ იარაღსა თავგასულ მტრისა საბოლოო მოსაშორებლად?

ტელ. (აძლევის ხელს). ტელლი კრავსაც-კი გზა-დაბნეულს, [უფსკრულის პირზე

დალუპვისაგან იხსნის ხოლმე და თვისს მეგობართ გაქირვების დროს აბა როგორ გამოაკლდება!

მაგრამ მიხსენით ბქობისაგან! თქვენ გადასწყვიტეთ! რჩევა და ზომვა დიდიხანი მე მეზარება.

თუ განსაზღვრული რამ საქმისთვის დაგქირ უესთ ტელლი, დაუძახეთ და იგი მყისვე თქვენთან გაჩნდება.

(გადიან სხვა და სხვა მხრით. უეცრათ ხალხი აიჩევა შენობასთან).

კალატოზა (შირბის). რა ამბავია?

ზირგედი თანაშემწე (შემოდის ძახილით).

ერთი ხურო ჩამოვარდა ძირს.

(ბერტა შემოგარდება ამალითურთ)

ბერტა. დაიმტვრა? მოკვდა? ჩქარა, გასწით, უშველეთ საწყალს, თუა საშველი, აი ოქრო, გადაარჩინეთ...

(სამკაულებს გარდაისვრის ხალხში)

კალატოზა. თქვენი ოქროთი!.. თქვენ ყველაფერს ოქროთი [ზომავთ;

მამები შვილებს დააშორეთ, ქმრები მათ ცოლებს, მთელსა ქვეყანას მოუტანეთ წყევლა და ცრემლი და ამ სიმწარის გატყბილებას ფიქრობთ ოქროთი? წადით, მოგვშორდით! მხიარული ვიყავით ყველა თქვენსა მოსვლამდის. თქვენმა მოსვლამ თან მოგვიტანა [უსასოობაც.

ბერტა. ცოცხალია? (ზეღამსუდგველი წინააღმდეგ ნიშანს აძლევს). ბედშავო ციხე!

წყევლით შენდები და წყეული იქნები მარად! (გადის)

სცენა მეოთხე

ვალტერ ფიურსტის სახლი.

ვალტერ ფიურსტი და ანსლად მელხტალი შემოდის სხვა მხრიდან.

მელხტალ. ბატონო ვალტერ...

ვალტერ ფიურსტი. არ მოგვისწრონ! მანდვე დადქი. ჩვენ გარშემო გვახვევია შტრის ჯაშუშები.

მელხტალ. აბა, რას მეტყვით? რა ამბავია უნტერვალდენში? მამიჩემისას რას მიბრძანებ? შე ველარ ვითმენ, რომ აქ უსაქმოთ ვეგდო, როგორც დატყვევებული.

ისეთი მძიმე ბოროტება რა ჩავიდინე,
რომ მჭირდებოდეს თავის მალვა, როგორც კაცის მკვ-
[ლეღს?

ფოგტის ერთ ხეპრ ბიქს ჯოხის დაკვრით თითი მოვსტეხე,
როდესაც იგი თავგასული, ფოგტის ბრძანებით,
ჩემსა მშვენიერს ერთს წყვილს ზარსა მართმევდა ურცხვათ.

გაღტკრ ფაუნსტა• ჩქარი ყოფილხარ. ბიქი იყო გამოგზავნილი
თქვენი ფოგტისგან. შენ სასჯელი გარდაგიწყვიტეს
და აქ ტყვეობა აიტანოთ უნდა მორჩილათ.

მელხტალ. უნდა მეთმინა უგუნური სიტყვები ურცხვის?
„თუ გლენს უნდაო პურისქამა, მაშინ გუთანიც
თვითონ ზიდოსო!“ გული, სული მეწოდა, როცა
ის ბიქი ხარებს, ჩემს კარგ ხარებს, გუთნიდან ხსნიდა;
ყრუ ხმით ბლაოდნენ ის საწყლები, თითქო ესმოდათ.
ეს ურიგობა და რქებითაც იგერებდნენ მტერს;
მაშინ სიბრაზემ ამიტაცა, ვერ მოვითმინე
და ვსცემე შიკრიკს.

გაღტკრ ფაუნსტ. თუ ჩვენ გვიქირს, ჩვენ მოხუცებულთ,
დამორჩილება ჩვენი გულის, ახალგაზღვობა
როგორ შეიძლება თავის გრძნობის დამორჩილებას!

მელხტალ მე ვსწუხვარ მხოლოდ მამა ჩემზე. იმას სჭირდება
შვილისგან მოვლა და შვილი-კი ასე შორს არი.
ფოგტს ეჯავრება მამაჩემი, რადგან ის მუდამ
მოსარჩლე იყო სიმართლის და თავისუფლების.
ამისთვის ახლა მტერნი მოხუცს შემიწუხებენ,
და არავინ ჰყავს, რომ დაიცვას ძალადობისგან.
რაც უნდა ცუდი დამემართოს, მე გავალ გაღმა.

გაღტკრ ფაუნსტ. ჯერ მოთმინებით ულოდინე იქაურ ამბებს.
ვიღაც კარებზე არაკუნებს. იქნება ფოგტის
შიკრიკი არი. შედი შიგნით, ხომ იცი ურშიც
ლანდენბერგერის ხელისაგან არ ხარ ფარული,
რადგან მტარვალნი მხარს უჭერენ ერთი მეორეს.

მელხტალ ბსინი თვითონ გვასწავლიან ჩვენ მოქმედებას.

ვალტერ ფიურსტი შედი და ისევ დაგიძახებ, თუ საშიშარი არა არის-რა (ქელსტალი გადის). უბედური! ვერა ვბე-
[დავ

ჩემი ჩქვები გაუმხილო... ვინ არაკუნებს?
კარების ხმაზე სულყოველთვის ცუდს რასმე ველი.
ყველგან ლალატი და ჯაშუშნი კვალშია გვდევნენ
და ძალადობის მოციქულნიც ძალის ხმარებით
გვიცვივდებიან ოჯახებში; როგორცა ვხედავ
მალე სახლისთვის დაგვჭირდება კლიტე-ბოქლომიც.

(ალებს კარებს და განცვიფრებული უკან დაიხევს; შე-
მოდის ვერნერ შტაუფახერ).

ამას რას ვხედავ? შენ ბრძანდები, ბატონო ვერნერ?
ღმერთს ვფიცავ, რომ შენ ხარ ძვირფასი ჩემი სტუმარი
და უკეთესი კაცი ჩემს სახლს არა სწევვია.
მობარული ვარ სულით, გულით, რომ ჩემსას ვხედავ,
რამ მოგიყვანა, - ან აქ, ურში, ნეტავ რას ეძებ?

შტაუფახერ (ხელს აქლავს). ვეძებ ძველ დროებს და ძველსავე
[შვეიცარიას.

ვალტერ ფიურსტ. ორივ საუნჯე შენთან მოგაქვს... შენს დანახ-
[ვაზე

გული სიამით იწყებს ტოკვას.—დაბრძანდი, ვერნერ..
როგორ დასტოვე შენი სათნო დიასახლისი,
ბრძენი იბერგის ქალიშვილი მკერგონიერი?
ყოველი მგზავრი, წამოსული გერმანიიდან,
რომელიც ამ გზით ეშურება იტალიისკენ,
აქებს-ადიდებს შენი სახლის უხვ მასპინძლობას...
თუ ფლიელიდან აქ მობრძანდი პირდაპირ ჩემთან,
შენ აქ მოსვლამდის გზაში რამე არ შეგინიშნავს?

შტაუფახერ (დაჯდება). დიახ, ვნახე რომ აშენებენ საკვირველ
ციხეს,

როს დანახვამაც დამიღონა სული და გული.

ვალტერ ფიურსტ. აი, შეხედე მეგობარო, სულ მრთელათ
მოჩანს.

შტაუფახერ. ასეთი რამე არასოდეს აქ არ ყოფილა...

არავის ახსოვს საპყრობილე ჩვენს ქვეყანაში;
ჩვენი სახლები არაოდეს არ იკეტებოდნენ
და კარდახშული იყო ჩვენში მხოლოდ სამარე.

ვალტერ ფაუნსტ. თავისუფლების სამარეა სწორეთ ეს ციხე-
შტაუფასკ. ბატონო ვალტერ, ვერ დავფარავ, რომ აქ მოვედი
დამძიმებული ათასგვარი მწარე თიქრებით,
და არა მარტო ახალ ამბის შესატყობელად.
უბედურება დავსტოვე შინ და აქაც ვხედავ
უბედურებას. ამდენს ვითმენთ, და ვიტანჯებით
და გაქირვების ბოლო მაინც ჯერ არსად მოჩანს.
თავისუფალი ვიყავით ჩვენ დასაბამიდან,
მიჩვეულნი ვართ, რომ სულყველა კარგად მოგვექცეს.
ასეთი ყოფა თავის დღეში ხალხს არ ჰქონია,
მას აქეთ, ჯაჯ-კი მწყემსი მთაში აძოვებს ცხვარსა.

ვალტერ ფაუნსტ. უმაგალითო არის სწორეთ მტარვალთა
ჩვენი კეთილი, სულმაღალი ატტინგჰაუზენ, [ქცევა!
ძველი დროების მოწამე და ბევრის მნახველი,
ფიქრობს აგრეთვე—მოთმინება აღარ ვარგაო,

შტაუფასკ. არეულია საქმეები უნტერვალდენშიც,
სისხლიც იღვრება; აი, ერთი ამის ნიმუშიც.
ვოლფენშისენი, მეფის ფოგტი, როსბერგში რომ ზის,
შეიპყრო თურმე აღკრძალული ნაყოფის ნდომამ
და თვისი ნდომის შესრულება მან მოინდომა
ბაუმგარტენის მეუღლეზე ძალის მიტანით;
ბაუმგარტენმა მას ნაჯახით გაუპო თავი.

ვალტერ ფაუნსტ. ო, ღვთის სამსჯავრო სწორათა სჯის! ბაუმ-
[გარტენი?

სათნო კაცია! ხომ გადარჩა? ხომ ვადამალეს?

შტაუფასკ. ის შენმა სიძემ ჩვენს ნაპირზე გამოიყვანა,
და ახლა ჩემსას საიმედოთ დამალულია.

მან უარესი რამ მიაშობო სარწენს მომხდარი,—

პატიოსან კაცს სისხლი უნდა გადმოსკდეს გულით!

ვალტერ ფაუნსტ (ეურადღებით). რა ამბავია?

შტაუფახერ. მელბტალში, იქ, სადაცა კერნში
შესავალია, სცხოვრობს ერთი მართალი კაცი,
რომელსაც იქა ეძახიან ჰენრი ფონ ჰალდენს,
რომლის ხმაც ხალხის ყრილობაზე მცირე არ არის.

ვალტერ ფაურსტ. მას ვინ არ იცნობს? გაათავე, რა დაემართა?

შტაუფახერ. ლანდენბერგერი რაღაც მცირე შეცდომისათვის
იმის შვილს თურმე გასწყრომია და წყვილი ხარი
საუკეთესო, გუთნიდანა მოახსენებინა.

ყმაწვილმა იმ ბიჭს სცემა რიგზე და გაიპარა.

ვალტერ ფაურსტ (ფრიაღ ადეუგებული).

მერე მამა კი? სთქვი მის მამას რა დაემართა.

შტაუფახერ. ლანდენბერგერმა მამამისი მოაყვანინა,
წარმოადგინე სწრაფათ ჩემს წინ შენი შვილიო,
როცა მოხუცმა წრფელის გულით დაიწყო ფიცი,
თვითონ არ ვიცი ჩემი შვილის არაფერიო,
ფოგტმა მოყვანა მაშინათვე ბრძანა ჯალათის...

ვალტერ ფაურსტ. (წამოვარდება და ცდილობს შტაუფახერის
მეორე კუთხეში მიიყვანოს).

კმარა, გაჩუმდი!

შტაუფახერ. (ამოღებული ხმით) „შენი შვილი გამექცა მაგრამ
შენ ხომ დამრჩიო!“ წააქციეს ბებერი კაცი
და გაუხვრიტეს მას თვალები მახვილის წვერით...

ვალტერ ფაურსტ. მოწყალოე ზეცავ!

მელხტალ (შემოვარდება). თვალებიო, ბრძანეთ თქვენ, არა?

შტაუფახერ (გაოცებული ეუბნება ვალტერ ფაურსტს.)

აბა, ვინ არის ეს ყმაწვილი?

მელხტალ (ხელს სტატებს მდეფარე სიჩქარით).

თქვენ თქვით თვალები გაუხვრიტესო?

ვალტერ ფაურსტ. ოჰ, საბრალოვ!

შტაუფახერ. ვინ არის, ბრძანე.

(ვალტერ ფაურსტი ანიშნებს).

მისი შვილია? ღმერთო, ყოვლად სამართლიანო!

მელხტალ. და მე კი უნდა აქ, შორს ვიყო! ორივე თვალი?

ვალტერ ფიურსტ. უბედურება აიტანეთ, როგორც ვაჟაკმა!
მელხტალ. ჩემი შეცდომის გამო შეხვდა მამას ეს ტანჯვა!

მაშ ის ბრმა არი? ორივე თვალით? სულ უსინათლო?

შტაფახერ. სწორეთ აგრეა, მხედველობის წყარო აღმოშრა,
და მზის სინათლეს თავის დღეში ველარ იხილავს.

ვალტერ ფიურსტ. ნუ ჰტანჯავ აგრე!

მელხტალ. თავის დღეში ველარ იხილავს!

(თვალებზე ხედას მიითარებს და ცოტა ხანს გაჩუმებულია. შერე
მიუბრუნდება ხან ერთს, ხან მეორეს და ჰმობხს წყნარის ცრემლიანი
სმით).

ცოტ ბოძებული ნიჭი არი თვალთა სინათლე...

ყოველი არსი ცოცხალია სინათლის ძალით,
და სულყოველი ბედნიერი ქმნილება ღვთისა—
თვით მცენარეც კი სიხარულით სინათლისაკენ
იბრუნებს პირსა... ის კი უნდა ბნელაში იჯდეს!

ველარ დასტკბება მწვანე მინდვრის ნაზი ღელვითა,
ყვავილთა კრთომით და ოქროს ფრათ განათებული
თოვლიან მთების საუცხოვო მწვერვალებითა.

რაა სიკვდილი და არ-ყოფნა! სულ არაფერი...

ძნელი ის არი, თუ ცოცხალი ვერაფერს ხედავს!

აგრე მწუხარეთ რათ მიყურებთ? ორი თვალი მაქვს
და ვერცერთ მათგანს დაბრმავებულ მამას ვერ მივსცემ-
და ვერც ერთს შუქსა ამ უსაზღვრო სინათლის ზღვისას,
რომელიც ასე ბრწყინვალეობით მეფრქვევა თვალში.

შტაფახერ. არ შემძლია რომ განვკურნო შენი ტკივილი,
პირიქით, უნდა სხვა ამბებით გავაძლიერო.

სხვაც რამ სჭირდება მამა შენსა სინათლის გარდა,

რადგან ლანდფოვტმა ყველაფერი წაართვა იმას.

და არაფერი დაუტოვა გარდა ჯოხისა

კარიდან კარზე სამათხოვროდ სიარულისთვის.

მელხტალ. აღარასფერი ჯოხის გარდა უთვალო მოხუცს!

სულ ყველაფერი მოსტაცეს მას, თვალთ სინათლეს კი,
ეს საზოგადო განძი ყველა ღვთის ქმნილებათა!

ახლა, ნურავინ ნულარ მეტყვის უნდა დარჩეო!

ხომ საპყარი ვარ, მშიშარა და უსინილისო,
რომ მე ვზრუნავდი ჩემს თავზე და შენ დაგივიწყე!..
შენი ძვირფასი თავი ხელში მივეცი მტარვალს
თითქო საწინდრად! სიმხდალვა, სხვა არაფერი!
სხვას აღარასფერს აღარ ვფიქრობ, გარდა სისხლისა,
შურისძიება არის ერთად ერთი სურვილი!
უნდა წავიდე... ნუ მაკავებთ! მამის თვალები
უნდა მოვსთხოვო მეფის ლანდფოგტს... მას გამოვსძებნი
მის ცხენოსნებში... ქვეყანაზე აღარ-რა მინდა,
თუ კი ტკივილი, საშინელი საბრალო მამას
ლანდფოგტის სისხლით გავუგრილე (უნდა წასვლა).

ვალტერ ფიუნსტ. ნუ მიხვალ, დარჩი!

შენ აბა, ლანდფოგტს რას დააკლებ? იგი სარნენში
თავისს. სამთავრო კოშკში ზის და იმ სიმაგრიდან
დასცინის ჩვენი უღონობის გულისწყრომასა.

მელხტალ. თუნდ ის ცხოვრებდეს თვით ბარეკპორნის ყინვის
[ჩარდახში,

თუნდა უფრო მაღლა, სადაც ჩადრით პირდაფარული
ზის იუნგფრაუ, მე იმისკენ გზას გავიკაფავ!
ოცი ქაბუკი ისე ფიქრობს და გრძნობს, როგორც მე,
და ყველამ ერთათ ფოგტის ციხე უნდა დაეშალოთ!
თუ კი ვერავინ ვერ გაბედავს გამოჰყვეს ჩემს კვალს,
თუ თქვენ სულყველას გეშინიათ ქონებისათვის
და მტარვალთ უღლის მორჩილებით ზიდვასა არჩევთ,
მთაში წავალ და შემოვიკრებ გარშემო მწყყესებს,
იმ თავისუფალ ცის ქვეშ, სადაც გრძნობა წმინდაა
და გული მრთელი, მათ ვუამბობ საზარელ ამბავს.

მტაუფახერ. (ვალტერ ფიუნსტს).

ტანჯვის ფიალა სავსე არი... უნდა ვუცადოთ
უკიდურესს, რომ...

მელხტალ. რაღა დარჩა უკიდურესი,

როცა თვალთაც-კი მათს ბუდეში არ აყენებენ?
უიარაღო ხომ არა ვართ? რისთვის ვსწავლობდით

მშვილდის ხმარებას და საომარ ნაჯახის ქნევას?
 ყველა ქმნილებათ თავთავისი იარაღი აქვთ
 გაჭირვების დროს. დაქანცული ირემი დგება
 და თვისი რქებით ემუქრება მოსეულ ძაღლებს.
 შველი იტყუებს მონადირეს და კლდეზე აგდებს...
 თვით გუთნის ხარი, ამხანაგი ადამიანის,

როცა კისერზე დააწვება მეტი სიმძიმე,
 გახელებული ავარდება, აქნევს მძლავრ რქებსა
 და თავისს მტანჯველს ღრუბლებისკენ ააგდებს ხოლმე.

ვალტერ ფიურსი. ჩვენ სამის მსგავსათ რომ ფიქრობდეს სამივე
 იქნება რასმე შევიძლებდით. [მხარე,

შტაუფახერ. აქაურები

თუ დაიწყებენ და თუ იმათ უნტერვალდენიც
 დაეხმარება, მაშინ შვილიც არ უღალატებს
 ძველ მოკავშირეთ.

მელხტალ. მეგობრები მე ურიცხვი მყავს

უნტერვალდენში. სიხარულით თავს გასწირავენ
 ყველა ისინი ქვეყნისათვის, თუ ზურგი ექნათ
 გამაგრებული სხვებისაგან. მშვიდნო მამანო
 ჩვენი ქვეყნისა! თქვენ წინა დგას ერთი ქაბუკი,
 რომლის ხმაც ხალხში, სადაც თქვენ ხართ, არ უნდა ჩან-
 [დეს.

თუმც ყმაწვილი ვარ, მაგრამ მაინც გთხოვთ ჩემს რჩევასა
 ყურს ნუ ავლებთ! არა ფუჭი სისხლის დუდილი.

მალაპარაკებს! ენას მიდგამს დიადი ძალა

მწარე ტანჯვისა, რაც ქვებსაც კი მოარბილებდნენ.

თქვენ თვითონა ხართ პატრონი და მამა ოჯახის
 და ნატრობთ სათნო და კეთილი შვილების აღზრდას,
 რომელნიც უნდა თქვენს წმიდა თმას პატივსა სცემდნენ
 და თქვენს თვალებსა სიყვარულით, ზრუნვით იცავდნენ.

თუმც თქვენა სხეულს და თქვენს ქონებას ჯერ არაფერი
 არ დაჰკლებია და თვალებიც თავიანთ წრეში

დაუბრკოლებლათ მოძრაობენ, მაგრამ თქვენ მიერ

უყურადღებოთ ჩვენი კენესაც არ უნდა დარჩეს.
იგივე ხმალი მტარვალისა კრთის თქვენ თავზედაც!
თქვენ მთელი მხარე მოაშორეთ ავსტრიის მეფეს, —
მამაჩემიც ხომ დამნაშავე მაგაში იყო,
მონაწილე ხართ და თქვენც გელისთ იგივე ბოლო.

შტაუფახერ (ვალტერ ფაურსტს).

შენ გადასწყვიტე! მე მხათა ვარ შენს კვალს გამოვყევი.
ვალტერ ფაურსტ. ვნახოთ რას იტყვის სილოინი და ატტინგ-
[ჰაუზენ...]

მათი სახელი გაგვიმრავლებს, ვფიქრობ, მეგობრებს.

მელსტალ. ბრძანეთ, ამ მთებში სხვა რომელი სახელი არი
პატავცემული ისე, როგორც თქვენი სახელი?
თქვენს სახელებში ხალხი ხედავს თავის იმედსა,
ამ ქვეყანაში ისინია გავრცელებული.

თქვენ მიგიღიათ სათნოება წინაპართაგან
და თქვენი ცდითაც იგი უფრო განმტკიცებულა.
რა საჭიროა აზნაურნი? ჩვენ შევასრულოთ!
მარტო რომ ვიყოთ უიმათოთ? მაშინ ხომ თვითონ
მოვახერხებდით თავის შველას გაჭირვებაში?

შტაუფახერ. თავად-აზნაურთ გაჭირვება არ მისდგომია.

იგი გრიგალი დაბლობში აქცევს ყველაფერს,
მწვერვალებამდის ჯერ-ჯერობით არ აღწეულა.
მაგრამ როდესაც დაინახვენ მთელს ხალხს აღჭურვილს,
შემწეობასა აზნაურნიც არ მოგვაკლებენ.

ვალტერ ფაურსტ. ახლა რომ იყოს ავსტრიის და ჩვენ ვინმე
უფლებებითა აღჭურვილი უფროსი კაცი,
ის გადასწყვეტდა სამართლით და კანონიერათ.
მაგრამ მტარვალი მეფე არის და მოსამართლევ
იგივე არის... მაშ აწ ღმერთმა უნდა გვიშველოს
და ჩვენმა მკლავმა... შვიცის მცხოვრებთ თქვენ გამოჭ-
[კითხეთ,

და მე კი ურში ამ საქმისთვის მოვსძებნი მომხრეთ,
მაგრამ მითხარით, ვინ გავგზავნოთ უნტერვალდენში?

ქელსტალ. მე გამაგზავნეთ... ჩემზე უფრო ვის შეეხება..

ვალტერ ფაუსტ. ვერ დავთანხმდები, რადგან თქვენ ხართ ჩემი.
[სტუმარი,

და თქვენზე ზრუნვა-მთარველობა მე მაწევს ვალად!

ქელსტალ. მე გამაგზავნეთ, კარგათ ვიცი ყველა ზილიგნი,
დასამალავი ადგილები, კლდე და ღრეები;
აგრეთვე მე იქ მეგობრები საკმაოთ მყვანან,
რომელნიც ბინას სიხარულით მითავაზებენ
და დამალავენ, რომ მტერს ხელში არ ჩავუვარდე.

შტაუფასკერ. გაუშვით მართლაც. იქ გადაღმა არავინ გასცემს.
მტარვალი ისე ეზიზღება ყველას, რომ იგი
ვერცკი შოვილობს ამდენ ხალხში თავისს ჯაშუშებს,
ბაუმგარტენიც მოგვიძებნის ტყის ძირს უბნებში
მეგობრებს და ხალხს ააჯანყებს ჩვენდა საშველად.

ქელსტალ. ერთმანერთს როგორ მივაწოდოთ რამე ცნობები,
რომ ჩვენი ქცევით არ აღუძრათ მტარვალებს იქვი?

შტაუფასკერ. ჩვენ შეგვიძლია შევიკრიბოთ ბრუნნს ანტრეებში,
სადაც ტბის ნაპირს ადგებიან ვაქართა გემნი.

ვალტერ ფაუსტ. საფრთხილო არის ასე ცხადათ საქმის კეთება-
ყური დამიგდეთ, მოგახსენოთ. ტბის მარცხენა მხრით,
როცა მიდიხართ ბრუნნისაკენ, მითენშტეინის
გასწვრივ, გადაღმა, შუა ტყეში სულ დაფარული
მინდორი არი. სახელათ მას ჰქვია „ნაკაფი“.

მას ამ სახელსა ეძახიან მწყემსნი იმიტომ,
რომ იმ ადგილზე ტყე იყო და გამოუკაფავთ.

ამ ადგილზედა იყრებიან (შელსტალს) ჩვენი საზღვრები,
და შვიციდანაც (შტაუფასკერს) მხატე ნავით იმ ადგილამდის
ფრ წუთში. მოხვალთ. ჩვენ კი ღამით მყუდრო ბილიკით
იქვე მოვალთ და ვარჩიოთ ერთათ ეს საქმე.

თვითეულ ჩვენგანს შეუძლია თან მოიყვანოს

ათ-ათი კაცო, სანდო, ჩვენი თანამოაზრე,

ასე საერთოთ განვსჯით საქმეს საზოგადოსა

და ღვთის წყალობით დაეადგებით გარდაწყვეტილ გზას.

შტაუფახერ. ეგ აგრე იყოს. მომეცი აქ შენი მარჯვენა პატიოსანი, შენი ხელიც მომეცი, მეღხტალ. როგორც ჩვენ სამი ვაკავშირებთ აქ ხელებს მტკიცეთ და პატიოსნათ, და სიყალობეს არ აქვს ადგილი, ისე თვით ჩვენი სამი მხარე დაკავშირდენ და სიკვდილ-სიცოცხლე იქნეს მათთვის მარად საერთო.

ვალტერ ფიურსტ. სიკვდილ-სიცოცხლე იქნეს მათთვის მარად [საერთო.

(საშიფე ერთხანს ხელი-ხელ ჩაკიდებული დგანან და ხმას არ იღებენ).

მელსტალ. ბრმაო, მოხუცო, მამაჩემო! ველარ იხილავ თავისუფლების აღდგენის დღეს; გაიგონებ კი... როდესაც მთებზე აღინთება ცეცხლის ნიშნები და დაინგრევა მტარვალების ციხე-კოშკები, მაშინ შემოვლენ შენს ქობშია შვეიცარლები, რომ გახარონ შენ აღდგენილი თავისუფლება, და ამ ამბითა ბრმას წყვედიადი გაგინათლდება!

(გახშორდებიან ერთმანერთს).

მოქმედება მეორე.

სასახლე ბარონის ატტინგჰაუსენისა.

გოტიური დარბაზი გერბებით და მუზარადებით კედლებდამშვენებული. ბარონი 65-ის წლის მოხუცია, წამოსადევისა და კეთილშობილ შეხედულებისა; ხელში უჭირავს ირმის რქას. თავიანი ყავარჯენი და მოკლედ ქურჭი აცვია. კუონი და ექვსი სხვა მუშა მის წინ დგანან, ხელში უჭირავთ ცელები და ფოჩხები. შემოდის ულრიხ ფონ რუდენცი, რაინდის ტანისამოსით.

რუდენც. მე გაიხელით, ბიძა ჩემო... ბრძანეთ, რა გნებაეთ? ატტინგჰაუსენ. ნება მიბოძეთ, ჯერ მუშებთან, ჩვენი ოჯახის ძველ წესისამებრ, სასაუზმო დვინო დავლიო.

(სვამს დვინოს თასიდან, რომელიც უკვლას რიგ-რიგად შემოუვლის).

ერთ დროს მეც მათთან დავდიოდი ტყე და მინდორში; თვალს ვადევნებდი ხოლმე იმათს გულმოდგინებას, როცა ისინი ჩემს დროშასა მიჰყავდა ომში.

ახლა კი რა ვქნა? მერიქიფეთ ვვარგვივარ მხოლოდ. თბილი მზის სხივი თუ არ მოდის ზევიდან ჩემთან, თვითონ არ ძალ-მიძს, რომ მოვსძებნო იგი მთებზეა.

და ამნაირად იზღუდება ჩემი სიცოცხლე უფრო და უფრო, და თან-და-თან უახლოვდება იგი სულ ვიწრო, უკანასკნელ განსასვენებელს. მე ახლა მისი ჩრდილი-ლა ვარ, რაც წინად ვიყავ, და მალე ჩემგან სახელი-ლა დარჩება მხოლოდ.

კუჩხი (შეაძღვეს რუდენცს ღვინიან თასს).

მიირთვით ღვინო (რუდენცი ფოქმანობს) ნუ ყოყმანობთ! ნიშანი არის ერთი გულის. [ეს ერთი თასი

ატტინგაუზენ. აბა, შეიღებო, თავ-თავის საქმეს შეუდევით. საღამოზე კი როდესაც მოჩჩეთ მუშაობას, ისევ მოდით და კვლავ ერთად ქვეყნის საქმეებზე ვილაპარაკოთ.

(მუშები გადის).

ატტინგაუზენი და რუდენცი.

ატტინგაუზენ. აღჭურვილსა და განმზადებულს გხედავ სამ-
[გზავროდ,

ისევ ალტორფის სასახლეში აპირობ წასვლას?

რუდენც. დიახ, მივდივარ ბიძა-ჩემო, და ვჩქარობ კიდევ...

ატტინგაუზენ. (დაჯდება).

აგრე ძალიან გეჩქარება? ნუ თუ, რუდენც, დრო

აგრე ძუნწად აქვს მიზომილი შენს სიჭაბუკეს,

რომ ვერ ახერხებ ორი წუთი შენს მოხუც ბიძას გაუ-
[ზიარო.

რუდენც. ვხედავ, რომ თქვენ ჩემში სრულებით

არ საჭიროებთ და ამ სახლში უცხო პირი ვარ.

ატტინგაუსენ. (დიდხანს თვაღში თვაღგაერთი უეუერებს).

ეს, სამწუხაროთ, მართალია. საუბედუროთ,
შენი სამშობლო სულ უცხოდა გამხდარა შენთვის!
ველარ გცნობილობ, ულორბ! ულორბ... აბრეშუმით ხარ
შენ შემოსილი, სიამაყით ფარშავანგის ფრთას
ატარებ ქუდზე და პორტირის წამოსასხმელი
ბეჭებს გამშვენებს. გეზიზღება გლეხი კაცი და
მისი გულწრფელი სალამისა გრცხვენია კიდევ.

რუდენც. იმდენ პატივს ვსცემ, რადენიც მას შეეფერება,
არ ვაკუთნებ კი იმ უფლებას, რასაც ითვისებს.

ატტინგაუსენ. მთელს ჩვენს ქვეყანას მოველინა ხელმწიფის
[რისხვა,

ყოველ ჩვენგანის გული არის სევდით აღვსილი
იმის გამო, რომ მტარვალების უღელს ვატარებთ...

მხოლოდ შენა ხარ ერთათ ერთი ადამიანი,
რომელსაც ქვეყნის გაქირვება სულ არ აწუხებს.

მტრის მომხრედ გთვლიან და ამბობენ: ის დაგვცინისო!

ის ეძებს მხოლოდ უნაყოფო მხიარულებას,

მთავრის მოწყალე ღიმილისთვის იღწვის, იბრძვისო

მაშინ როდესაც მისს ბედკრულ მამულს სულ სისხლი
[სდისო.

რუდენცი. სამშობლო ჩენი სხვის უღელქვეშ იტანჯებაო...

რათ იტანჯება, ბიძა-ჩემო, ერთი მითხარით?

ვინ ჩააგლო ის გაქირვებულ მდგომარებაში?

საკმაო არი, ერთი სიტყვა წარმოსთქვას ხალხმა,

და მოეღება ბოლო იმის ყოველგვარ ტანჯვას,

და ქვეყანასაც ეყოლება მოწყალე მეფე.

ვაი იმათ, ვინც ხალხს თვალს უხვევს და არ აჩვენებს,

რა არის მისთვის სასარგებლო და საწადელი.

ვინაც სცდილობს, რომ ტყის თემები

გაჯიუტდენ და სხვა თემების მიუხედავად, არ შეჰფიცონ

[ავსტრიის მეფეს,

მათ ამოქმედებს მხოლოდ კერძო ინტერესები.

ის ბატონები რას ჰკარგავენ ამ მოქმედებით?!
ისინი კარგათ გრძნობენ თავსა თავიანთ სახლში...

ბატონადა სურთ მათ ხელმწიფე, მაგრამ ისე კი,
რომ კვლავაც დარჩენ უბატონოდ, თავისუფალი.

ატტანგაუზენ. ნუ თუ, რუდენცო, ეს სიტყვები მე შენგან
[მესმის?

რუდენეც. სალაპარაკოდ თვითონ თქვენვე გამომიწვიეთ,
და დამანებეთ ლაპარაკი. თქვენ, ბიძა ჩემო,
თვითონ თქვენ-კი აქ, ამ მხარეში, რა როლს თამაშობთ?
ნუ თუ თქვენ არ გაქვთ უფრო მეტი თავმოყვარება,
რომ ამ ხალხშია უფროსობთ და მწყესებთან ერთათ
ქვეყანას მართავთ? ნუ თუ ამით კმაყოფილდებით?
როგორ? ის არ სჯობს ვემსახუროთ ჩვენს ხელმწიფეს და
დრო გავატაროთ სასახლეში მხიარულებით,
ვიდრე ჩვენივე ყმების სწორნი ვიყოთ სოფელში
და გლეხკაცებთან ერთათ ვისხდეთ ჩვენ სამსჯავროში?

ატტანგაუზენ. ახ, ულრიხ, ულრიხ! კარგად მესმის ეგ მაც-
გადაბირების! მან შეიპყრო შენი სმენა და [დღური ხმა
მან მოგიწამლა საღი გული.

რუდენეც. მე არა ვფარავ...
ვიტანჯები, რომ დამცინიან უცხოელები...
არ შემიძლია, ვეღარ ვითმენ მე ასეთს ყოფას.
მაშინ როდესაც ჩემს გარშემო კეთილ შობილი
ახალგაზდობა ჰაბსბურბების დროშების ქვეშე
სახელს იხვეჭავს, მაშინ მეთქი მე აქ, მამულში,
მყუდროთ, უსაქმოთ უნდა ვეგდო და ყოველდღიურ
წვრილმან, მოსაწყენ ინტერესთა მისწრაფებაში
ჩემი სიცოცხლის გაზაფხული უნდა განვლიო.
სხვაგან საგმირო საქმეებით სახელს ითქვამენ:
იქ მთის გადაღმა დიდებისა მთელი მსოფლიო
მოძრაობს, ბრწყინავს... აი, ამ დროს ჩემი ფარი და
მუზარადი კი უხმარად ლპება.
ამ ხეობამდის ვერ აღწევს ვერც გამხნევებული

ბრძოლის დაფის ხმა, ვერც ჰეროდის გამოძახილი,
რომელიც რაინდთ სასახელოდ იწვევს ტურნირზე.
აქ მესმის მხოლოდ სალამურის ხმა და საქონლის
ერთფეროვანი მოსაწყენი ზართა ელარუნი. [ვალეებით
ატტანგაუსენ. დაბრმავებულო, შეცდენილო ცრუ ბრწყინ-
 გძულდეს სამშობლო და გრცხვენოდეს მამა-პაპათა
 ზნე-ჩვეულების! დადგება დრო, როს ცხარე ცრემლით
 ინატრებ ისევ დაბრუნებას სამშობლო მთებში
 და უცხოეთში მოგონება ამ ზართა ხმების,
 რომელთაც ახლა იხსენიებ აგრე დაცივით,
 შენს სულს შეიპყრობს მწარე სევდით და დაღონდები.
 ძლიერი არი უჩინარი მიდრეკილება
 მამულისადმი. უცხო, ყალბი ფუჭი ცხოვრება
 ხელმწიფის კარზე, დამერწმუნე, შენთვის არ ვარგა:
 შენ გულწრფელი ხარ და მათ შორის უცხო იქნები!
 ის სხვა წრე არის, სხვა თვისებებს თხოულობს შენგან,
 და ღირსებანი, რომელნიც აქ შეგიძენია,
 იქ, სასახლეში, გარწმუნებ, არ გამოგადგება...
 წადი ისევ იქ, სასახლეში, გაჰყიდე სული
 თავისუფალი, უცხო მთავარს გაუხდი მონად
 მაშინ, როდესაც შეგიძლია გახდე ბატონად
 შენივე თავის და მთავარად შენს სამკვიდროში.
 ახ ულორბ! ულორბ! ნუ მიდიხარ, დარჩი შენებთან!
 ნუ წახვალ ალტორფს... წმიდა მიზანს შენის ქვეყნისას
 ნუ დაივიწყებ!.. გვარში მე ვარ უკანასკნელი...
 და ჩემი გვარი გათავდება ჩემი სიკვდილით,
 აგერ ჰკიდია მუზარადი და ფარი ჩემი,
 და ეს ორივე სამარეში თან ჩამყვებიან...
 ნუ თუ იმ წამში, როს სიკვდილი სულს შემთხუთავს,
 უნდა ვფიქრობდე, რომ შენ ელი მხოლოდ ჩემს სიკვდილს,
 რომ გაეშურო სასახლისკენ და მამულები,
 რომელნიც ღვთისგან თავისუფლად მაქვს მიღებული,
 შენ აესტრისგან ჩაიბარო, როგორც ვასსალმა!

რუღანტ. ამაოთ ვებრძვით მეფის სურვილს. მთელი ქვეყანა იმის ხელშია. რა გამოვა, რომ გავჯიუტდეთ? ვითომ გავწყვეტავთ იმ ქვეყნების მტკიცე რგოლსა, რომელიც მეფეს ჩვენს გარშემო შემოუფლია? მისნი არიან ბაზრები და სავაჭროები, და თვით ცხენების მეჯოგენიც გოტჰარდის მთაზე მას აძლევენ ხარკს. მისს ქვეყნებში მომწყვედელი ვართ, როგორც ბადეში. დაგვიფარავს კი სახელმწიფო? ან სახელმწიფოს შეუძლიან ავსტრიისაგან დაიცვას თავი? ასრე გვიშველის, გვიშველის ღმერთი, და ხელმწიფე კი ვერას გვარგებს, რას ვაქნევთ სიტყვას მეფეებისას, თუ რომ ისინი გაჭირვების დროს, ქალაქებს, ქვეყნებს, მიღებულათ მფარველობის ქვეშ, მტერს უთმობენ და საზორებენ სახელმწიფოსა. ძნელი დრო დადგა, ბიძა ჩემო! — დას-დასობაა და გვირჩევნია მივეკედლოთ ძლიერს მეთაურს. ჩვენი ხალხისთვის საკეთილო იქნება ესა, და საზოგადოთ გონიერი წინმხედველობა. იმპერატორის გვირგვინი ხომ ერთი გვარიდან გარდაცემა მეორე გვარს არჩევისამებრ; ახალს ხელმწიფეს აღარ ახსოვს ტახტის ერთგულნი. დამსახურება მადლობისა მძლავრ მეფესთან-კი, რომლის ტახტიც შვილთ გარდეცემა მემკვიდრეობით, არის საბუთი მომავალი სარგებლობისა.

ატტიანგაუჟენ. გონიერი ხარ! გინდა საქმე განსჭვრიტო უკეთ შენს წინაპრებზე, — მათზე უკეთ, ვინც თავგანწირულ გმირულ ბრძოლაში სისხლსა ღვრიდა თავისუფლების განსამტკიცებლად. ლიუცერნში გაბძანდი, გაღმა, და იქ იკითხე ჩვენს ქვეყანას რა მძიმეთ აწევს ავსტრიელების ბატონობა! ყური დამიგდე! ისინი მოვლენ, დაგვითვლიან ცხვარსა და ძროხას, ალპებს გაზომვენ, განდვენნიან მთის ტყეებიდან ნადირს და ფრინველს; ჩვენს ჭიშკრებში და ჩვენს ხიდებზე

გახსნიან მტერნი საბაჟოებს, - მრავალ ქვეყნების
შესასყიდელად გამოსწოვენ ფულებს საწყალ ხალხს,
და ომის ზარალს ჩვენის სისხლით დაიფარავენ.
არა და არა! ეს არ ვარგა! თუ ვღვაროთ სისხლი,
ისა სჯობია ჩვენთვის ვღვაროთ და მონობაზე
უფრო იაფათ დაგვიჯდება თავისუფლება!

რუდენც. რა შეუძლია მწყემსთა გროვას ალბერტის ჯართან!

ატტინგაუზენ. ყმაწვილო, დროა ეს მწყესები გაიცილო ახლოს!

მე ვიცნობ იმათ, რადგან ხშირათ მყოლიან ომში,
და მინახავან ფავენცაში მედგრათ მებრძოლნი!

მტარვალი მოდის და უღელი უნდა დაგვადგას,
რასაც არას-გზით არ ვატარებთ, უეჭველია!

იგრძენ, გაიგე ვინ ხარ შენ და რა ერის შვილი!

ნამდვილ მარგალიტს საკუთარსა ნუ გარდაადგებ—

ნუ გასცვლი იმას სხვის ამაო ბრწყინვალებაში.

რა სჯობს იმას, რომ გეძახოდენ თავისუფალი
ხალხის მეთაურს, იმ ხალხისა, რომელიც წრფელი
სიყვარულით შენ გარს გევლება, რომელიც მარად
განუშორებლად შენთან არი ბრძოლა და ომში,—

აი, ამითი თავი უნდა მოგწონდეს, შვილო...

აწ განამტკიცე კავშირები თან-დაყოლილი
და მიეკედლე საუკუნოთ ძვირფას სამშობლოს.

აქ, აქ არიან შენთა ძალთა მტკიცე ფესვები.

იქ, იმათთან კი, სხვის მხარეში, უცხოთა შორის
შენ სულ მარტო ხარ. შენ იქ გავხარ სუსტსა ლერწამსა,
რომელსაც ამსხვრევს ერთიანათ ყოველი ქარი.

ამდენი ხანი არ გინახავს შენიანები... [დარჩი,—

დარჩი ერთი დღე... გესმის შვილო? მხოლოდ დღეს
ნუ წახვალ ალტორფს... გვიწყალობე ერთი დღე მაინც!

(ხელს გამაართმევს).

რუდენც. სიტყვა მივეცი... ნუ მაკავებთ... მე შეკრული ვარ.

ატტინგაუზენ. (გაუშვებს ხელს და დინჯათ).

შენ შეკრული ხარ... უბედურო! მართალი არი.

მაგრამ არც სიტყვით და არც ფიციით არ ხარ შეკრუ-
ლი,—

შენ ხარ შეკრული სიყვარულის მტკიცე ჯაჭვებით!

(რუდენტი მიიბრუნებს პიანს).

რაც უნდა კარგად დაიმალო, მაინცა ვხედავ,
რომ სასახლისკენ შენ გიზიდავს ბერტა ფონ ბრუნეკ.

მეფის სამსახურს ის გაყვარებს, ის ქალიშვილი.

შენ სამშობლოზე უარის თქმით ფიქრობ მის შოვნას.

ნუ მოტყუვდები; მტერი იმ ქალს მისაბირებლად

გიჩვენებს მხოლოდ, თორემ იგი შენთვის არ არი.

რუდენტი. რაც მოვისმინე, ისიც კმარა. ახლა მშვიდობით.

(გადის).

ატტანგაჟენ. გიჟო, სად მიხვალ! მოიცადე!—არა, წავიდა!

არ შემიძლია დავაკავო, ვუშველო რამე...

ასე გაუდგა თავისს მამულს ვოლფენშისენიც...

იმათ მაგალითს სხვაც მიჰყვება. უცხოელების

მძლავრი გავლენა თანდათანა ვრცელდება მთებში.

და ჩვენს სამშობლოს ართმევს იგი ბევრ ახალგაზრდას.

წყეულიმც იყოს ის საათი, როს უცხოელნი

აქ შემოვიდნენ, ამ ბედნიერ წყნარ ხეობებში,

რათა მოგვისპონ მშვიდი წყნარი ზნე-ჩვეულება!

ახალი დრონი ძლიერებით მეუფდებიან,

ძველი დროება ღირსეული მათ უთმობს ადგილს,

სხვა დრონი დადგენენ, სხვაებრ ფიქრობს ახალი მოდგმა!

მე აქ რა მინდა? ისინი ხომ, დიდი ხანია,

საფლავში წევან, რომლებთანაც მე მიცხოვრია!

ჩემი დროება ამ მიწის ქვეშ დამარხულია;

ნეტარ არს იგი, ვინც არ ცხოვრობს ახალ მოდგმასთან.

(გადის).

სცენა მორაი.

ერთი მინდორი ტყითა და კლდეებით შემოზღუდული. კლდეებზე მოჩანან საფეხურები ძოაჯირითურთ, აგრეთვე კიბეები, რომლებითაც შემდეგ ძირს ჩამოდიან სოფელენი. სცენის ბოლოში მოჩანს ტბა და იმის ზევით მთვარის ცისარტყელა. ტბას იქით მოჩანან მაღალი მთები და მათ უკან კიდევ უფრო მაღალი თოვლიანი ქედები. სცენაზე სრული სიბნელეა. მხოლოდ ტბა და თოვლიანი მწვერვალი კართიან მთვარის შუქზე.

მელხტალ, ბაუმგარტენ, ვინკელრიდ, შეიერ სარნელი, ბურკჰარტ ბუდელი, ანდრე სეველი, კლაუს ფელიელი და ვიდე ოთხა სხვა სოფელი; უგელა შეიარაღებულია.

მელხტალი. (ჯერ ვიდე სცენის უკან).

აი გზაც აგერ მოჩანს ჩვენს წინ. მომყვებით მხოლოდ!
ამ კლდეს ვცნობილობ... იმის თავზე ვარჩევ მე ჯვარსაც...
დანიშნულს ადგილს მივალწივით: ეს „ნაკაფია.“
(შემოდინ სანათურებით).

ვინკელრიდ, ჩუ, ყური უგდეთ!

სეველი. სიჩუმეა.—

შეიერ. არავინ არი.

ყველაზე ადრე ჩვენ მოვედით...

მელხტალ. რა დრო იქნება?

ბაუმგარტენ. სელისბერგიდან დაიძახა დარაჯმა ორი.
(ისმის შოკიდან ზარის ხმა).

შეიერ. ყური დაუგდეთ!

ბუდელი. ეს ზარის ხმა შვიციდან მოდის.
ცისკრისას რეკენ საჯვარეში.

ფელიელი. დამის ჰაერი

წმინდა არის და ამიტომ ხმაც ასე შორს მოდის.

მელხტალ. იქნება ვინმემ მოიტანოს ხმელი შეშა, რომ სინათლე იქნეს, მეზობლები როცა მოვლიან.
(ერთ სოფელი გადის).

სეკელი. მშვენიერი და მთვარიანი ღამე დაგვიდგა.

ტბა სარკესავით წყნარი არი.

ბუდელი. კარგი გზა შეგხვდათ.

გინკელი. აბა შეხედეთ! აი, იქით! ვერაფერს ხედავთ?

შეიქ. აბა რა არი? იმე, ბიჭოს, მართლაც! ცისარტყელაა!

ამ შუალამეს ცისარტყელა როგორ-ღა გაჩნდა!

მელხტალი. მაგ ცისარტყელას მთვარის შუქი ავლებს ცას ხოლმე.

ფლოიელი. იშვიათი, საკვირველი ნიშანი არი!

ბევრი არიან ცოცხალი, რომ ეს არ უნახავთ!

სეკელი. ორკეცი არი. ზევით უფრო ფერ-მიმკრთალრა.

ბაუმგარტენ. აქეთკენ მოდის ერთი ნავი.

მელხტალი. ეს ნავია შტაუფახერის!

იმ ღალოცვილმა დიდი ხანი არ გვაცდევინა.

(ბაუმგარტენთან ერთად შიდას ნაპირისკენ).

შეიქ. ყველაზე უფრო ურელებო იგვიანებენ.

ბუდელი. მათ შორი გზა აქვთ მთების უკან შემოსავლელი,

რათა ლანდფოგტის მეთვალყურე მით მოატყუონ.

(ამასობაში ორმა გლეხმა სცენის შუაგულში ცხელი ანთა).

მელხტალი (ნაპირზე). ვინა ხართ მანდა? ხმა გაგვეცით!

შტაუფახერ (ქვედან). ქვეყნის ერთგულნი.

(ყველანი სცენის ბოლოში მიდიან მოსულთა შესახვედრად.

ნავიდან გადმოდან შტაუფახერი, იტელ რადინგი, ჰანს მუ

ერი, იერგ. ჰოფი, კონრად ჰუნნი, ულრიხ შმიდი, იოსტ ჰეილე-

რი, და კიდე სამი სხვა გლეხი, სულყვედა შეიანადებულნი.)

ყველანი (აქანთან). ქვეყნის ერთგულებს გაუმარჯოს! სალამი

[ძმებო!

(სანამ სცენის ბოლოში დანახენები ერთმანეთს მიესალმებიან,

წინ გამოდინ მელხტალი და შტაუფახერი).

მელხტალი. დიახ, ბატონო შტაუფახერ! მე ვნახე იგი,

რომელსაც ჩემი კვლავ დანახვა აღარ შეეძლო!

თვალზე დავადე მამას ხელი და მისი ხედვის

აღმომქრალ მზიდან ამოვსწოვე შურისძიების

მგზნებარე გრძნობა.

შტაუფახერ.

ნუ ახსენებ შურისძიებას!

ჩვენ შურს არ ვაგებთ მომხდარისთვის. ჩვენ გვინდა მხოლოდ რომ ავიცილოთ მომავალი უბედურება.

ახლა მიაშბე, რას შერებოდი უნტერვალდენში,

ვინ შეიძინე მომხრეებად ჩვენი საქმისა,

რას ფიქრობს ხალხი, ან შენ თვითონ როგორ გადურჩი ლალატის მახეს? ყველაფერი მიაშბე ჩქარა.

მელსტალ.

მე გადავლახე საშინელი სარნენის ქედი,

გადავიარე ფართე, მწირი ყინვის მინდვრები,

სადაც მოისმის მხოლოდ ორბთა ხრინწიანი ხმა,

და ამნაირათ მივაწიე მთის საჯოგემდის,

სადაც მწყემსები ურელნი და ენგილბერგელნი

ერთი მეორეს გადახილით უძღვნიან სალამს

და საერთოთა აძოვებენ თავიანთ ფარას.

წყურვილს ვიკლავდი მყინვარის რძით, რომელიც ქვეით ჩამომდინარებს მყვირალა და აღქაფებული.

მიტოვებულსა მწყემსის ქობში ვუხვევდი ხოლმე.

და იქ ვიყავი მე სტუმარიც და მასპინძელიც,

სანამ არ მიველ მშვიდი, სათნო ხალხის სოფლებში.

თურმე წინათვე ამ სოფლებში ხმა გავარდნილა,

რომ ხელახლავე საშინელი საქმე მოხდაო,

და სადაც მიველ, ყველგან ჩემმა უბედურებამ

მე დამახვედრა ხალხის წრფელი პატივისცემა.

ზარდაცემული და მწუხარე ვნახე ეს ხალხი

ახალის, მძაფრის ძალმომრევის მთავრობის გამო.

როგორც ალპები ყოველწლობით ასაზრდოებენ

ერთს და იმავე მცენარესა, როგორც ნაკადნი

მიმდინარებენ შეუცვლელად არჩეულს გზაზე,

როგორც თვით ქარნი და ღრუბელნი ერთს განსაზღვრულ-

გზას მიჰყვებიან, აგრეთვე აქ ძველი ზნეობა, [სა

ძველი ადათი, მამათაგან გარდმონაცემი,

შვილთა-შვილებზე გადადიან გამოუცვლელად.

უეცარს თამამ ცვლილებასა ვერ ათანხმებენ

თავიანთ მშვიდს და ერთფეროვან ცხოვრების სელასთან.
 ეს ხალხი ძმურად მიწვდიდა ხელს მაგარ კანიანს,
 კედლებიდანა იწყეს ღება დაჯანგულ ხმალთა,
 და მათს თვალეში ელვასებრ აღინთო გრძნობა
 ძალღონისა და მამაცობის, როცა ვახსენე
 ორი სახელი დიახ წმიდა გლეხთათვის მთებში:
 შენი სახელი და სახელი ვალტერ ფიურსტის.
 თქვენც მიხვდებით, რომ მაშინათვე მათ დასდევს ფიცი,
 თქვენ ორს გამოგყვენ სიკვდილამდის ყოველ საქმეში...
 ასე, ამ გვარად შემოსილი სტუმრის უფლებით,
 ერთი სახლიდან მივდიოდი მეორე სახლში.
 როცა მივედი ჩემს სამშობლო ხეობაშია,
 სადც ნათესავნი ბლომად მყავან... როდესაც ვნახე
 ჩემი მშობელი გაძარცვული და უსჩინათლო,
 სხვის ჩალაზედა დაწოლილი, სამადლოდ სხვისგან
 საზრდოებული...

შტაუფახერ. ჰოი ზეცავ! მალალო!

მელხტალ. არ მიტირია! ალი ჩემის გულის ტკივილის
 უძლური ცრემლით მე მაშინ არ ჩამიშრეტია, —
 გულის სიღრმეში, ვით საუნჯე რამე ძვირფასი
 ჩავმარხე იგი და ვფიქრობდი მოქმედებაზე.
 მე შევისწავლე ჩვენი მთების ყველა ბილიკი,
 მოსახვევები, მინდორში და კლდე-ღელეები.
 თვით მყინვარების მწირ კალთებზე ავედი ფეხით
 და ვინახულე მცხოვრებლებით სავსე ქოხები.
 სადაც მივედი, ყველგან ვპოვე მე სიძულვილი
 მტარვალისადმი, რადგან აქაც, ამ უდაბურში,
 სადაც თავდება სამფლობელო ცოცხალ ქმნილების,
 რის ზევით მიწა მოსავალსა აღარ იძლევა,
 სწორეთ აქაც კი მეფის ფოგტნი ხალხსა ძარცვავენ.
 იმ პატიოსან ხალხის გული მე ავადელვე
 ჩემი სიტყვების წესტარითა, და დღეს ისინი
 ჩვენი არიან სულყველანი სიტყვით და გულით. —

შტაუფახერ. ამ მოკლე ხანში მოვისწრია დიადი საქმე.

მელხტალ. მე მოვასწარი კიდე მეტი. გლახს ეშინია
ორი სიმაგრის: როსბერგის და სარნენის ციხის.
რადგან მათ ზღუდეთ გარს ავლია კლდისა კედლები,
და იმათ შიგნით დამალული მტარვალი ურცხვათ
ხალხს აწიოკებს. მოვინდომე ამ ციხეების
ადგილზე ნახეა და გასინჯეა ჩემივე თვალით.
შეველ სარნენში და გავსინჯე ციხე-სიმაგრე.

შტაუფახერ. დვით ვეფხს მის ხერელში ჩასწდომიხარ! როგორ
[გაბედე?]

მელხტალ. მე ტანთ მემოხსა სამოსელი ჰილლიგრიმისა.
ვნახე იქ, როგორ ქეიფობდა ქვეყნის მმართველი...
თვითონ განსაჯეთ, ჩემი გულის დამორჩილება
ძალმიძს თუ არა: მტერს ვხედავდი და არ მოვკალი.

შტაუფახერ. შენს სითამამეს, სწორედ გითხრა, ბედი ჰქონია.
(ამასობაში დანახჩენებიც წინ წამოვლიან და მოუხლოდენ-
ბიან ამათ).

ახლა მითხარი, ვინ არიან ის მეგობრები,
ან ეს ვაჟკაცი, შენ რომ მოგყვენ? გამაცნე ყველა,
რომ მეტის ნდობით ვადეუშალოთ გული ერთმანერთს.

მეიკერ. ჩვენს სამს მხარეში ვინ არ გიცნობს, ჩემო ბატონო?
მე კი გახლავარ მხეიერი, სარნენს მცხოვრები;
ეს არის სტრუთი ვინკელიდი, ჩემი დისწული.

შტაუფახერ. ჩემთვის უცნობი ეგ სახელი სულაც არ არი:
ოდესლაც ერთმა ვინკელიდიმა ვეშაპი მოკლა
ვეილერს ახლოს ჭაობში და თვისი სიცოცხლეც
იქ დაუტევა.

ვინკელიდი. წინაპარი იყო ის ჩემი,
ბატონო ვერნერ.

მელხტალ (უთითებს ორ ვლახზე). ესენია მონასტრის კაცი
და ტყის გადაღმა მოსახლობენ. მართალი არი,
ეს ორი გლახი სხვას ეკუთვნის და მათ არა აქვთ
თავისუფალი საკუთრება, როგორც ჩვენა გვაქვს,

მაგრამ მამული კი ამათაც სხვებსავით უყვარტ,
მათ იცნობს ხალხი პატიოსნად და ნურც თქვენ ჰკრავთ
ხელს.

შტაუფახერ. მომეცით ხელი. კარგი არის თავისუფლება,
კარგია თუ ვართ ჩვენი თავის გამგე-უფალი,
და არავისი ყმა არა ვართ,—მაგრამ კი მაინც
შეიძლება, რომ წოდებისა განურჩევლად
პატიოსნება ყველას ჰქონდეს მინიჭებული.

კონრად ჭუნნი. ეს რედინგია, ჩვენი სიაფლის მამასახლისი.—

შეიკ. მე კარვად ვიცნობ. იგი არის ჩემი მეტოქე.
ერთი ყანისთვის ერთმანერთში გვაქვს საჩივარი.
ბატონო რედინგ! ჩვენ მტრები ვართ სასამართლოში,
აქ მეგობარნი. (ხელს ჩამოაწმევეს).

შტაუფახერ. სწორეთ რიგზე ნათქვამი არი.

ვინკელრიდ. გესმისთ? მოდიან. გეყურებათ ბუკი ურისა?
(მარჯვნივ და მარცხნივ გამოჩნდებიან შეიარაღებული კაცნი,
რომელნიც სწათურებით ხელში კვდებიდან ჩამოდიან.)

მაჟერ. შეხედეთ! თვითონ ღვთისმოსავი მსახური უფლის
აქ მობძანდება. ის არ უფროთხის არც გზის სიძნელეს,
არცა ბნელ ღამესა და მოდის აქ, რათა იზრუნოს
თავის ხალხისთვის, როგორც სამწყსოს ერთგულმა მწყესმა.

კონრად ჭუნნი. უკან მოჰყვება დიაკვანი და ვალტერ ფირსტი.
მაგრამ მათ შორის ვერა ვხედავ მე ვილჰელმ ტელლსა.
(ვალტერ ფირსტი, რესსელმანი—მღვდელი, ჰეტემანი — დიაკ-
ვანი, კუონი—მწყემსი, ჰენი—მონადირე, რუდი—შეზ-
ღური და ხუთი სხვა გლეხი. სულეველა ერთათ, რიტხვით
ოცდაცამეტი, წინ წამოდებიან და ტეტხლთან დადებიან.)

ვალტერ ფირსტი. ჩვენთა წინაპართ ნიადავზე, ჩვენს სამკვი-
რისე დავძვრებით ნამალევათ, როგორც ქურდები [დროზე
და კაცის მკვლელნი! უტყუარი ჩვენი უფლება,
უფლება ცხადი, ვით სინათლე, უხვათ გაშლილი,
უნდა ვეძიოთ დაფარულათ ღამის წყვილიდში,
რომელიც არის ბოროტების და ღალატისა
შავი მანტია.

მელხტალ. რაც ღამეში გაიჩარხება,

ის სინათლეზე საუცხოვოთ გამობრწყინდება.

რესსელმან. შეფიცებულნო! მოისმინეთ, რას მამცნევს ღმერთი!

ჩვენ აქა ვდგავართ მოადგილეთ ხალხის ყრილობის
და ამისათვის ჩვენი ნება ხალხის ნებაა.

რაკი ასეა, ძველებურათ განვსაჯოთ საქმე;

როგორც მშვიდს დროში ჩვეულება გვექონია ხოლმე.

თუ ჩვენს კრებაში გამოჩნდება რაძ უკანონო,

გვეპატიება, გაჭირვება რადგან კარს გვადგას.

ღმერთი ყველგან არს, სამართალი სადაც კი მეფობს.

და ჩვენც მის ცის ქვეშ შევკრებილვართ სამართლისათვის.

შტაუფახერ. ძალიან კარგი, ძველებურათ ვბჭოთ და განვსაჯოთ!

თუმც ღამე არი, მაგრამ საქმე ჩვენი ანათებს.

მელხტალ. თუ რიცხვით ჩვენ აქ ცოტანი ვართ, სამაგიეროთ

გული ხალხისა ხომ აქ არის: უკეთესები

ჩვენთან არიან.

კონრედ ჭუნა. თუ წიგნები ჩვენ ხელთ არა გვაქვს,

ისინი გულში ყოველ ჩვენგანს აქვს ჩაწერილი.

რესსელმან. აბა დადევით ასე ირგვლივ და თქვენი ხმლები

დაასვით მიწას.

მეაერა. დაიჭიროს მამასახლისმა

თავის ადგილი და სხვაც ყველა მასთან დადგება!

რესსელმან. აქ სამი ხალხის წევრებია შემოკრებილი,

რომელი ხალხის წარმომადგენი ითავმჯდომარებს?

მეაერა. ამ საპატიო ადგილისთვის შვიცმა და ურმა

ერთმანერთშორის იკამათონ,—ჩვენ კი ხელს ვიღებთ.

მელხტალ. ჩვენ ვართ მთხოვნელი და კრებაზე მეთაურობა

ჩვენ არ შეგვშვენის. შევლასა ვსთხოვთ ძლიერს მეგობ-

[რებს.

შტაუფახერ. სათავემჯდომარო ხმალი ურმა უნდა აიღოს,

მისი დროშები წინ მიგვიძღვის რომაელებთან

გალაშქრების დროს.

გაღტერ ფიასტი. ეს პატივი შვიცელთ ერგება.
ხმალი აილოს ისევ შვიცმა, რადგან ჩვენ ყველა
შთამომავლობით, როგორც ვიცით, იქიდანა ვართ.

რესსელმან. ნება მომეცით ეგ კამათი პატიოსანი
ასე დავასკვნა: სჯა-თათბირში მეთაურობა
შვიცელთ იკისრონ, ბრძოლის ველზე კი ურელებმა.

გაღტერ ფიურსტ (შტაუფახერს ხმაღს აძღვეს).
ინებე ხმალი.

შტაუფახერ. ვერ მივიღებ: ეგ პატივი
ეკუთვნის მოხუცთ.

ქაფი. აქ ყველაზე უფრო ხნიერი
ულრიხ შმიდტია.

მეიერ. ჩინებული კაცია შმიდტი,
მაგრამ წოდებით არ არის ის თავისუფალი:
ვინც სხვისი ყმაა, არ ივარგებს შვიცში მსაჯულად.

შტაუფახერ. აგერ არ არი ლანდამანი, ბატონი რედინგ?
რალათ დავეძებთ იქით-აქეთ უფრო ღირსეულს?

გაღტერ ფიურსტ. ძალიან კარგი. თავმჯდომარედ დღეის კრე-
რედინგი იყოს. ვინც თანახმა ხართ, ასწიეთ ხელი! [ბისა
(ეგუღანი მარჯვენა ხელს მადლა ასწევენ)].

რედინგ (შუაში გამოდის).
არ შემიძლია, რომ წიგნებზე დავადვა ხელი,
მაგრამ ვიფიცავ ამ ვარსკვლავთა უკუნროებას,
რომ არ გადუხვევ არასოდეს მე სიმართლის გზას.
(მის წინ ორ ხმაღს დასვამენ. მის გარეშემო წრედ შემოე-
ღებთან დახარჩენები. შუა ადგილი უჭირავს შვიცს, მარჯვნივ
დგას ური და მარცხნივ კი უნტერვალდენი. რედინგი დგას
თავის საომარ ხმაღზე დაურდნობილი).

ეს სამი ხალხი ამ ღამის ჟამს, როდესაც მხოლოდ
სულნი დადიან, ამ მწირ ადგილს, რამ მოიყვანა?
რა უნდა იქნეს შინაარსი ახალ კავშირის,

რომელსაც ჩვენ ვკრავთ აქ, ამალამ ამ გაშლილ ცის ქვეშ?

შტაუფახერ. ჩვენ დღეს არა ვკრავთ ახალ კავშირს, ჩვენ
|დღეს ვანახლებთ

მხოლოდ ძველ ძმობას, რაც არსებობს დასაბამიდან.

შეფიცებულნი! იცოდეთ, რომ, თუმც მთა და ტბა გვ-
[ყოფს,

და სამივე ხალხს საკუთარი მმართველობა აქვს,
მანც ჩვენ ყველა სამი ხალხი, ერთი ტომის ვართ
და სულყველაში ერთი სისხლი მიმრტრიალობს;
ერთი სამშობლო გვქონდა ყველას, ყველა იქიდან
გამოვსულვართ და აქ ცალცალკე დავსახლებულვართ.

ვინკელდად. მაშ მართალია, სიმღერებში რომ ვამბობთ ხოლმე,
ვითომ შორიდან მოვსულიყოთ ამ ქვეყანაში?

ო, გარდმოგვეცი, თუ რამ იცი ამის შესახებ,
რომ ახალ კავშირს გაუმტკიცოს მან საფუძველი.

შტაუფახერ. ყური დაუგდეთ, რას ამბობენ მოხუცი მწყემსნი.

ჩრდილოეთისკენ, მთის გადაღმა ყოფილა ძველათ
ძლიერი ხალხი. გაჩენილა იქ შიმშილობა

და გაჭირვების თავიდანა ასაცილებლად
ერის ყრილობას ერთხელ ასე გარდუწყვეტია:
ყოველ ათ კაცში თვითო კაცმა წილის ყრით უნდა
თვისი სამშობლო დასტოვოსო,—და ასეც მოხდა!

დასტოვეს მხარე მამაკაცთა და დედაკაცთა
ვაით, ტირილით და სულყველა გამოემართენ
სამხრეთისაკენ. გერმანეთში გამოიარეს.

და ხმლით იკვლევდენ გზას, სანამდის არ მოაწიეს
ამ ტყიან მთების მალლობამდის, და მანემდისინ
არ მოისვენეს, სანამ ბოლოს არ იბოვნეს მათ
იგი ხეობა, სადაც მუოტა მწვანე ველთ შორის
მიმდინარეობს... კაცის კვალიც არსადა ჩანდა.

მხოლოდ კი ერთგან იდგა ქოხი განმარტოვებით.

შიგი იჯდა კაცი და ელოდა ნაგების მოსვლას.

მაგრამ ტბა მწყარალათ ღელავდა და შიგ ნავით შესვლა
არ იქნებოდა. ეს აღგილი გასინჯეს კარგათ,
ნახეს ტყე სავსე და მდიდარი, ნახეს წყარონი.

და თავი ისევ სამშობლოში წარმოიდგინეს...

მათ გარდასწყვიტეს აქ დარჩენა და ააშენეს ქალაქი შვიცი. მერე ბევრი მწარე ღღეები გამოიარეს, როცა იწყეს ფესვებ-გადგმული ტყის ამოგდება... დრო გავიდა, გამრავლდა ხალხი, და ნიადაგი სულყველასა აღარ ყოფნიდა.

მაშინ ნაწილი ამ ხალხისა ისევ დაიძრა და გაემართა შავი მთისკენ ვეისლანდამდის, სადაც გაუმდნარ ყინვის კედელთ მოფარებული, სხვა ხალხი ცხოვრობს—სხვა ენაზე მოლაპარაკე. იმათ კერნვალში ააშენეს ქალაქი სტანცია ერთი-ც რეუსის ხეობაში დაბა ალტორფი და იქ დასახლდნენ. მაგრამ იმათ ახსოვდათ მარად თვისი ნამდვილი სამშობლო და შთამომავლობა. რაც შემდეგ მათში უცხო ტომნი ჩასახლებულან, სულყველა მათგან შვიცელები განირჩევიან,— სისხლით და გულით იცნობება შვიცელი სხვებში.

(მარჯვნივ და მარცხნივ გაუწყდის ხალხს ზეღს).

მაჟურ. მართალი არი, ერთი გული, ერთი სისხლი გვაქვს. ყველანი (ერთმანეთს ზეღს ათმეკენ).

ერთი ერი ვართ და საერთოთ ვსდითო ჩვენს მიზანს!

შტაუფახერ. სხვა ერნი ზიდვენ უცხო უღელს, დაემორჩილენ გამარჯვებულ მტერს. ჩვენი ერის საზღვართ შორისაც ბევრნი არიან ისეთები, რომელნიც ყმობენ

უცხოელ ხალხსა, და მონობა იგი გადადის მამიდან შვილზე. მხოლოდ ჩვენ ჩვენ-ძველ შვეიცარელთ შთამომავლობამ, შევირჩინეთ თავისუფლება...

შთავრებისათვის თავი ჩვენი არ მოგვიბრია და იმპერატორს შევეფარეთ ჩვენივე ნებით.

რესკელმან. იმპერატორის მფარველობა ჩვენ თავისუფლათ აგვირჩევია ისე, როგორც ფრიდრიხ ხელმწიფის სიგელში არი აღნიშნული.

შტაუფახერ. ეგ მართალია.

სულ უბატონო, რა თქმა უნდა, არავინ არი.

ხალხს უნდა ჰყავდეს ერთი თავი, ერთი მსაჯული, რომელიც შექმნის სამართალსა უთანხმოების დროს. ამიტომ ჩვენსა წინაპრებსა სასტიკი შრომით. გაკეთებული მიწისათვის მფარველად მეფე აღურჩევიათ, რომელიც თავს სთვლის გერმანიის და იტალიის მბრძანებელად. მას შეეფარენ და აღუთქვეს მას სამსახური იარაღითა. ეს არის მხოლოდ ერთათ ერთი მოვალეობა თავისუფალი თავმოყვარე ადამიანის: მფარველი იყოს სახელმწიფოს, რომელიც მისი მფარველი არი.

მელხტალ. მაგ ზომას რაც აღემატება, ის ნიშანია მონობისა, სხვა არაფერი.

შტაუფახე. ჩვენი მამები მეფის დროშებს უკან მისდევდნენ და მხნეთ იბრძოდნენ იმისათვის: გადაჰყვენ იმას იტალიაში და რომაელთ მეფის გვირგვინი დაადგეს თავზე. შინ კი თვითონ უვლიდნენ თავსა, კმაყოფილებით განაგებდნენ თავისს საქმეებს თანახმათ ძველის ჩვეულების და საკუთარის კანონებისა. მხოლოდ სულ დიდს სასისხლსამართლო საქმეებსა კი განაგებდა იმპერატორი.

ამ მიზნით იმან დაგვინიშნა ჩვენ დიდი გრაფი, რომელსაც ჩვენში ბინა სულაც არა ჰქონია. თუ მოხდებოდა ხან-და-ხან აქ კაცის მკვლელობა, იწვევდნენ გრაფსა; ისიც გარეთ, ცის ქვეშ უშიშრათ სამართალს ქმნიდა. სად არის აქ ყმობის ნიშანი? ვინც იცის რამე სხვანაირად, სთქვას ამ კრების წინ.

ქაფი. არა, აგრეა ყველაფერი, როგორცა ბრძანე! ძალმომრეობა აროდეს არ მოგვითმენია.

შტაუფახე. თვითონ ხელმწიფეს დაფურღვით ჩვენ მორჩილება, როცა სიმართლეს უღალატა მღვდელთ სასარგებლოთ. როცა ბერებმა დაიჩემეს აღპების მთები; სადაც ვაძოვებთ ჩვენ საქონელს დასაბამიდან.

ერთმა მათგანმა ამოიღო მეფის ბარათი,
 სადაც ეწერა: ესა და ეს უდაბნო მთანი
 გვიჩუქნიაო... თურმე ჩვენ რომ აქ ვასახლივართ
 მათთვის არ უთქვამსთ. ადგილები თავისუფალი
 ბევრი არის და დასახლდითო. მაშინ შევსძახეთ:
 „არ შეუძლია იმპერატორს გაასახუქროს
 ის, რაც ჩვენია! თუ სამართალს სახელმწიფოში
 ჩვენ ვერ ვიპოვნით, სახელმწიფოც არ გვინდა მაშინ
 და უმისოთაც ჩვენს მთებშია კარგათ ვიცხოვრებთ!“
 ასე სთქვეს ჩვენმა წინაპრებმა. ნუ თუ ჩვენ უნდა
 მოვითმინოთ ეს სამარცხენო უღელი მტრისა,
 უნდა ვითმინოთ სხვის ყმისგან ის, რასაც მეფენიც
 ვერ გვიბედავდენ! ჩვენის ოფლით შეგვიქნია ჩვენ
 ეს ნიადაგი; ის ძველი და გაუვალი ტყე,
 რომელიც წინეთ ბინა იყო მტაცებელ მხეცთა,
 ჩვენ ადამიანთ სამყოფელად გარდავაქციეთ;
 მოვსპეთ ვეშაპის საბუდარი, რომელიც ჰაერს
 სწამლავდა შხამით. ჩვენ გავგლიჯეთ ღრუბლის სუდარა
 მარად თეთრათა ამ მხარეზე გადაფარული;
 გავსტეხეთ კლდენი და მგზავრთათვის უფსკრულთა პირზე
 მტკიცე ბილიკნი გავიყვანეთ... ეს ნიადაგი
 ათასი წელნი ჩვენი იყო.!. და დღეს სჯვისი ყმა
 მოსულა ჩვენთან და ჩვენთვისვე ბორკილებს ჰედავს
 და ჩვენს საკუთარ მიწა-წყალზე ჩვენ შეურაცხვეყოფს?
 ნუ თუ შეველა არსად არი გაჭირვებისგან?

(კრებას ემჩნევა დიდი აღეჯეება).

არა, საზღვარი უნდა ჰქონდეს ძალმომრეობას.
 როცა ჩაგრული სამართალსა ვერსად ჰპოულობს,
 როცა უღელი შეიქნება აუტანელი...
 მაშინ იმედით მიმართავს ის მაღალსა ზეცას
 და იქიდანა ჩამოიკრებს თავისს უფლებებს,
 რომელნიც მარად შეუცვლელათ სუფევენ ზევით,
 ვით ვარსკვლავები... ძველი წესი, ბუნების, ვხედავ;

ისევ ბრუნდება. კაცი დგება კაცის პირდაპირ...

უკანასკნელი დაშენია საშუალება:

ეს არის ხმალი... ყველაფერზე უძვირფასესი,

საუნჯე უნდა დავიფაროთ ძალადობისგან...

ჩვენ ვიბრძვით ჩვენი მამულისთვის, ჩვენ ვიბრძვით ჩვენი
ქალებისათვის, ვიბრძვით ჩვენი შვილებისათვის!

ყველანი (ხმალზე ხელს დაიდებენ).

ჩვენ ვიბრძვით ჩვენი ქალებისთვის და შვილებისთვის!

რუსსკელმან (შედის წრეში).

სანამდის თქვენ ხმალს მიმართავდეთ, დაფიქრდით კარგათ!

თქვენ შეგიძლიათ მორიგება იმპერატორთან

მშვიდობიანათ. საკმაოა, ერთი სიტყვა სთქვათ

და მტარვალები დაგიწყებენ პირმოთნეთ ალერსს...

მიიღეთ, რასაც არა ერთხელ თქვენ გაწოდებდნენ, —

ჩამოეცალეთ სახელმწიფოს, დამოარჩილეთ

ავსტრიის ტახტსა და შეპფიცეთ ავსტრიის მეფეს...

მაჟერ. რას ამბობს მღვდელი? ჩვენ ავსტრიას უნდა შევფიცოთ?

ბუდეა. ყურს ნუ დაუგდებთ!

განკელად. ამის რჩევა მხოლოდ ქვეყნის მტერს

და მოღალატეს შეუძლია.

რედანგ. დამშვიდდით, ძმებო!

სეგლი. ავსტრიას უნდა შევფიცოთ იმ სირცხვილის შემდეგ!

ფლუკა. რაც ჩვენის ნებით არ მივეცით, ის ძალით უნდა

წაგვართვას იმან!

მეიერ. მაშინ მართლაც ყმები ვიქმნებით

და ღირსიცა ვართ მონობისა!

მაჟერ. ის განრისხული

იყოს მარადის შევიცარელთ სამრევლოსაგან,

ვინაც გვირჩიოს მორჩილება ავსტრიისადმი.

მამასახლისო, მე ვთხოვლობ, ეს იყოს ჩვენი

კანონმდებლობის შეუცვლელი მუხლი პირველი.

მელხტადა. ეგ აგრე იყოს. ვინც გვირჩიოს დამორჩილება,

ყველა უფლება და პატივი აეხადოს მას,

არც ერთმა გლეხმა არ შეუშვას ის თავის სახლში.
(ეველანი მარჯვენა ხელსა სწევენ მადლს).

კანონად იყოს დადებული ეს ჩვენი ნება.

რედანგ (ცოტა ხანს უკან). ძალიან კარგი.

რესესელმან. მაგ კანონის ძალით თქვენა ხართ თავისუფალი. რაც ავსტრიელთ ნებაყოფლობით ვერ წაუღია, ვერ წაიღებს ძალადობითაც...

იოსტ გეილერ. საქმეს შეუდგეთ!

რედანგ. ჩემო ძმანო შეფიცებულნო!

სცადეთ კი ყველა სამშვიდობო საშუალება?

იქნებ ხელმწიფემ არც იცოდეს, თუ აქ რა ხდება, და მისი ნება არ იყოს, რომ გვავეწროვებენ.

სანამდის ხმალსა მივმართავდეთ, იქნება სჯობდეს სულყველაფერი დაწვრილებით ვაცნობოთ მეფეს. მართალს საქმეშიც ძალადობა საზარელია.

ღმერთი კაცს შველის, — როს საშველი სხვა აღარ არი. —

შტაუფახერ (კონრადს).

ახლა თქვენ უნდა მოახსენოთ კრებას, რაც იცით. —

კონრად ჭუნს. მე ვიყავ ერთხელ რეინფელდში ხელმწიფის კარზე ფოგტთ თავხედობის მეფისათვის მოსახსენებლად და იმ ბარათის სათხოვნელად, რომლითაც ხოლმე ახალი მეფე გვიმტკიცებდა თავისუფლებას.

მე იქა ვნახე ბევრ ქალაქთა მოციქულები რეინისდან და შეაბიიდან. ყველა მათგანმა თავისუფლების პერგამენტი მიიღო მაშინ

და მხიარული დაბრუნდა კვლავ თვისს სამშობლოში. თქვენს მოციქულს კი მიმითითეს იქვე ბჭებისკენ, მათ კი ცალიერ ნუგეშითა გამომისტუმრეს:

„ახლა ხელმწიფეს დრო არა აქვს თქვენი საქმისთვის, როცა იქნება, თქვენს თხოვნაზეც მოიფიქრებსო“. —

როცა მწუხარეთ გავიარე მეფის დარბაზი, მაშინ კუთხეში დავინახე ატირებული

ჭერცოგი ჰანსი. (?) იქვე იდგნენ მის გარემემო.

მებატონენი ვარტისა და ტიგერფელდისა.

მათ დამიძახეს და მითხრეს: „თავს თვითონ უშველეთ
„და სამართალსა მეფისაგან ნუ მოვლითო!

„თვითონ განსაჯეთ, მან გაძარცვა თვისი ძმისწული

„და არ უბრუნებს, რაც ერგება მემკვიდრეობით!

„ჰერცოგი მას თხოვს დაუბრუნოს დედის ქონება,

„რადგანაც იგი არის უკვე სრულიწლოვანი

„და დროც არის, რომ თვითონ მართოს თვისი მამული.

„მერე ხელმწიფემ იცით ჰერცოგს რა უპასუხა?

„თავზე დაადგა სათამაშო რალაც გვირგვინი

„და უთხრა: „ეს არს სამკაული ყმაწვილობისო.“

მაუკ. ხომ გაიგონეთ: უფლებას და სამართალსაო
ხელმწიფისაგან ნუ მოვლით, თვით ეცადეთო!

რედანგ. სხვა რა გვშთენია! ახლა ბრძანეთ, როგორ მოვიქცეთ,
რომ სასურველად მივალწიოთ სანატრელ მიზანს.

გალტკემ ფინსტი (წრეში შედის).

ჩვენ გვსურს უღელი საზარელი რომ ჩამოვიგდოთ,

და უფლებანი წინაპართაგან გარდმონაცემი

გვსურს შევირჩინოთ და ახლებს კი სულაც არ ვეძებთ.

ხელმწიფეს დარჩეს ყველაფერი, რაც მისი არი,

ყოველი კაცი ემსახუროს თავისს ბატონსა

ისე, როგორაც მას მოითხოვს მოვალეობა.

მეიკ. ავსტრიისგან მაქვს აღებული მიწა იჯარით.

გალტკემ ფინსტი. უნდა განაგრძოთ შესრულება მოვალეობის.

გეილკ. რაპველვეილის მებატონეთ გაძლევ მე ხარჯსა.

გალტკემ ფინსტი. როგორც ახლამდის, შემდეგშიაც, განაგ-
[რძეთ ძღვევა.

რესსელმან. მე ვარ მსახური ციურიხის ღვთისმშობელისა.

გალტკემ ფინსტი. მონასტერსაც ის უნდა მისცეთ, რაც მას
[ერგება.

შტაუფახერ. მოიჯარადრე ვარ მე მხოლოდ სახელმწიფოსი.

გალტკემ ფინსტი. რაც საჭიროა, უნდა მოხდეს, მეტი კი არა;

ჩვენ სამშობლოდან მმართველები უნდა გავდევნოთ

და იმ მმართველთა გავატანოთ თან მათი ყმანი,

და დავაქციოთ მათი ციხე-სიმაგრეები.

თუ შეიძლება, ყველაფერი სისხლის უღვრელად

უნდა შესრულდეს. დაინახოს ღვე, ხელმწიფემ

რა გაჭირვებამ დაგვაფიქსა ჩვენ მორჩილება
და როს ნახავს, რომ ჩვენ საზღვარსა არა ვსცილდებით,
იქნება კეთილ-გონიერათ დაიწყნაროს მან
თვის გულის-წყრომა.

რედინგ. ახლა იმაზეც მოვიფიქროთ, თუ როგორ უნდა
შევესარულოთ ჩვენ მამულის ხსნის დიდთ განზრახვა?
მტერს ხელთ უჭირავს იარაღი და ქვეშაობით
იგი უსისხლოთ არ დაგვითმობს ჩვენ ბრძოლის ველსა.

შტაუფასკ. დაგვითმობს, როცა დაგვინახავს იარაღ-ასხმულს.
მოულოდნელათ თავს დავესხმით და გაიბნევა.

მეიკ. აღვილი არი მაგისი თქმა, შესრულება კი
გაგვიძნელდება. ორი ციხე ორი საფრთხილო.
თუ კი ხელმწიფე ჩვენს ქვეყანას შემოესია,
როსბერგის ციხე და სარნენის მტერს მხარს მისცემენ.
და ჩვენგან კარგათ დაიფარვენ შემოსეულ ჯარს.
ჯერ ის საშიშო ციხეები უნდა ავილოთ,
სანამ საბრძოლოთ მივმართავდეთ ერთბაშად ხმალსა.—

შტაუფასკ. დაგვიანებით, მე მგონია, საქმეს წავახდენთ—
მტერი გაგვიგებს, — ბევრმა იცის ჩვენი განზრახვა.

მეიკ. ტყის კანტონებში მოლალატე არ იზოვება.

რესსელმან. უკიდურესი გატაცებაც საქმეს ამჟღავნებს.

გალტერ ფანსტ. თუ გადავსდევით, ალტორფის ციხეს დაამ-
და გამაგრდება შიგნით ფოგტი. [თავრებენ]

მეიკ. თქვენ თავზე ფიქრობთ.

დაკგანა. უსამართლო ხართ.

მეიკ (გაცხარებით). ური გვწამებს უსამართლობას!

რედინგ. გახსოვდეთ ფიცი და დამშვიდდით.

მეიკ. თუ კი შვიცელნიც

ურელებს უმხრობთ, სიჩუმე-ლა დაგვშთენია ჩვენ!

რედინგ. ამ ყრილობაში უნდა ვითხრათ, რომ გაცხარებით
თქვენ არღვევთ კრების მშვიდობიან განწყობილებას!
ჩვენ ხომ სულყველა ერთს საქმესა ვემსახურებით?

განკუდრიდ. რომ გადავსდებდეთ ამ საქმესა ქრისტეშობამდის,
მაშინ ხომ ლანდოფოგტს ყველამ უნდა მივართვათ ძღვენი,
როგორც მოითხოვს ჩვეულება ჩვენი ქვეყნისა,
ათი ჩვენგანი ან თორმეტი იქ თავისუფლათ
შეიკრიბება. თვითეულმა თან იქონიოს

ფარულად შუბი და უეცრათ, დანიშნულ წუთში ის შუბი ჯოხზე წამოაცვას. ასე უნდა ვქნათ, რადგან შიგ შესვლა საჭურველითურთ არ მოხერხდება. იქავე, ტყეში, ხალხი ბლომათ შეიკრიბება, და როცა ჭიშკარს დაიფლობენ შიგნით შესულნი, ტყეში შეგროვილთ აცნობებენ მაშინვე ბუკით და ამავე დროს დაამსხვრევენ შიგნიდან ჭიშკარებს და იმნაირათ აიღებენ ადვილათ ციხეს.

მელხტ. როსბერგში შესვლას მე ვკისრულობ; რადგან იქა მყავს ერთი გომბიო მწყალობელი. მე შემიძლია, რომ სულ ადვილათ მოვატყუო, შენთან მოვალთქო, და ვსთხოვო კიბის ჩამოშვება. ჯერ მე ავალ და მერე ავიყვან მეგობრებსაც იმავე კიბით.

რედანგ. სულ ყველასა გსურთ, რომ გადიდვას საქმე თუ არა? (უშეტყოსობა ხელს სწევს მადლს).

შტაუფახკ (ხმებს თვლის).

ოცი მომხრეა გადადების, თორმეტი არა.

ვალტერ ფინსტ. თუ დანიშნულ დროს ციხეები დანგრეულ მაშინ მთებზეა ამის ნიშნათ ავანთოთ ცეცხლი [იქნენ, და სამივ ქვეყნის ქალაქებში ერთს და იმავე დროს უნდა გავმართოთ აჯანყება. როცა ფოგტები დაგვინახავენ იარალში, დამერწმუნეთ, რომ მშვიდობის გზასა აირჩევენ, ხშალს გადისვრიან და დაჩქარებით დასტოვებენ ჩვენ ქვეყნის საზღვარს.

შტაუფახკ. მხოლოდ გესლერის მეშინია, ის გაძალდება, რადგან დარაჯი მუდამ ბლომათ გარს ახვევია. ის, მე მგონია, არ დაგვითმობს უსისხლოთ ბრძოლას, და განდევნილიც საშიშარი იქნება ჩვენთვის. ამიტომ, ძმებო, საფრთხილოა მისი დაზოგვა.

ბაუმგარტენ. სადაც საფრთხეა, მეგობრებო, მე დამაყენეთ; მე ვილჰელმ ტელლმა სიკვდილისგან გადამარჩინა და ჩემს სიცოცხლეს ჩემს სამშობლოს მიუუძღვნი მსხვერ-რაკი მე ჩემი დავიცავი პატიოსნება, [პლაღ; და აღშფოთებულ გულსაც მივეც კმაყოფილება.

რედანგ. დრო გვასწავლის გზას. მოთმინებით უცადეთ იმას, ცოტათი დროსაც უნდა ვენდოთ. მაგრამ შეხედეთ! სანამ ჩვენ აქ ვბჭობთ ქვეყნის საქმეს, გათენდა კიდეც!

მთების მწვერვალებს მზე სხივ-გაშლით უახლოვდება.
სჯობს დავიშალოთ სანამდისინ დღე მოგვასწრებდეს.

გაღტ. ფანსტ. ო, ფიქრი ნუ გაქვთ, ამ მთებშია გვიან თენდება.
(ყველანი უნებურათ ქულებს იხდიან და უუჩუებენ ცისკაწს).

რუსსკემან. ამ მნათობის წინ, რომელიც ჩვენ მოგვესალმება
სხვა, ქვეით ვიწრო ქალაქებში მცხოვრებთა აღრე,
აქ დაესდვით ფიცი და ახალი კავშირი შევკრათ.
ყველა ძმები ვართ მტკიც კავშირით შეერთებული
და განუყრელი სინარულში და გასაჭირში.

(ყველანი იმეორებენ ამ სიტყვებს სავი თითის აწევით).

ჩვენ უნდა ვიყოთ სულყოველთვის თავისუფალი,
ვით ჩვენი ძველნი. სიკვდილი სჯობს მონურ-სიცოცხლეს:
(იმეორებენ რეკორც ზევით)

ჩვენ ჩვენსა იმედს აღვაშენებთ მძლეითა მძლე ღმერთზე,
ვერ შეგვაშინებს ვერ-რა ძალა ადამიანის.

(იმეორებენ რეკორც ზევით. მერე ერთმანეთს გადაეხვევიან).

შტაუფახე. ახლა კი დროა დავიშალოთ, დავბრუნდეთ სახლში
და გავერიოთ მეგობართ და ამხანაგებში.

მწყესმა მშვიდობით მოუაროს ზამთარში ფარას,
ჩუმათ ეძიოს მეგობარნი კავშირისათვის.

რაც მანამდისინ გაგვიჭირდეს, უნდა ვითმინოთ!

ვაცალოთ, სანამ მტარვალების ანგარიშები

მოგროვდებოდეს. დადგება დრო, როცა ისინი

გარდაიხდიან სულ ერთბაშათ თავიანთ ვალსა!

სამართლიანი გულის წყრომა დაიმორჩილეთ,

რომ შეინახოთ ის საერთოთ შურისსაგებად.

ის ქვეყნისათვის ხდება ხოლმე მტრად და მოცილილად,

ვინც თავის ძალას არ ინახავს ქვეყნისთვის მსხვერპლად.

(გადასი სიჩუმათ სავი მხრით. ამ დროს რეკესტრა უკრავს
დიდებულ ატატებულ ჰანკებს. ერთ ხანს კიდევ მოსჩანს ცა-
ლიერი სცენა და გამჩნდება საუცხოველ სანახავი თოვლიანი
მთების უკანდას აღმომავალი მზისა.)

ა. ბაქრაძე

(დასასრული იქნება)

მუშათა მოძრაობა საფრანგეთში

ნაწილი პირველი

(1789 წლამდე)

წინა სიტყვაობა

თანამედროვე მუშათა მოძრაობა ევროპაში და კერძოდ საფრანგეთში ახალი მოვლენა არ არის. მას თავის გრძელი ისტორია აქვს, თავისი ღრმა მიზეზები.

ქართველ მკითხველისათვის საინტერესო უნდა იყოს, ჩვენი ფიქრით, მუშათა მოძრაობისა და ორგანიზაციის ისტორია საფრანგეთში, იმ ქვეყანაში, რომელიც უკვე ერთ-საუკუნეზედ მეტია მთელ განათლებულ კაცობრიობას მაგალითებს აძლევს, და განსაკუთრებით მედგარ და ვაჟაკურ ბრძოლის მაგალითებს, იმ დიადი იდეალისაკენ მისწრაფებაში, რომელიც მთელი კაცობრიობის იდეალი უნდა იყოს;—და ეს განსაკუთრებით ეხლა; როდესაც მთელ საქართველოს ღრმა მოძრაობის ქარ-ცეცხლი მოსდებია და ჩვენი პატარა ქვეყანაც ჩაბმულა იმ საერთო ბრძოლაში, რომელსაც ერთი საუკუნეა ეწევა უკვე საერთა-შორისო პროლეტარიატი.

ქართულ ენაზედ რომ დაწერილი იყოს ვრცელი ისტორიები ხალხთა და მათ მოძრაობაზედ, ჩვენ მაშინ პირდაპირ შევეუდგებოდით მუშათა მოძრაობის თანამედროვე ხანის ისტორიისა და ხასიათის აღწერას, მაგრამ, საუბედუროდ, აქამდის ჩვენს პრესასა და მთელი რუსეთის პრესას რკინის მუხრუჭი ჰქონდა მოქერილი და ჩვენმა ხალხმა, ინტელიგენციის გარდა,

დარწმუნებული ვარ, სრულიადაც არა იცის-რა საფრანგეთის მუშათა მოძრაობაზედ, და ამიტომ ჩვენ განვიზრახეთ თავიდან მოვეყვით ამ ფრიად საინტერესო ისტორიას. ჩვენი მოთხრობა მოკლე იქნება, მას არ ექნება მეცხიერული ხასიათი, რადგანაც არც მეცნიერის პრეტენზია გვაქვს და ღმერთმა გვაშოროს ამ პრეტენზიას, არც დრო გვაძლევს ნებას, დაწვრილებითი და სრულიად დასაბუთებული ისტორია მივაწოდოთ ჩვენ მკითხველს საფრანგეთის მუშათა მოძრაობისა.

ორ დიდ ხანად იყოფა მთელი ისტორია საფრანგეთის მუშათა კლასისა. ხანა, რომელიც იწყება მე-XIII საუკუნის ბოლოდან და თავდება დიდი რევოლიუციის დასაწყისით — 1789 წლით, და ხანა რევოლიუციიდან დაწყებული ჩვენ დრომდინ.

პირველ ხანაში მუშათა ორგანიზაციის მთელი შინაარსი იყო ეგრედ წოდებულ კომპანიაზეები, რომელიც მე-XIII საუკუნის ბოლოდან დაწყებული საშინლად იბრძოდა ყოველი ბატონობისა და ექსპლოატაციის წინააღმდეგ, და რომელმაც თითქმის 1850 წლამდის მოაღწია. მან ამ 1850 წელში დაჰკარგა თავისი ისტორიული მნიშვნელობა, შემდეგ, 1864 წელში დაარსებულმა ინტერნაციონალმა სრულიად გამოუცვალა მიმართულება მუშათა მოძრაობას არა თუ საფრანგეთში, არამედ მთელ ქვეყანაზედაც და, ნამდვილად რომა ვსთქვათ, ამ 1864 წლიდან იწყება ნამდვილი თანამედროვე მუშათა მოძრაობა, ახალი იდეალით, ახალი თეორიული ხელმძღვანელობით, ახალი ორიენტაციით.

ჩვენ მიტომ დავსახეთ 1789 წელი საფრანგეთის მუშათა მოძრაობის პირველი ხანის ბოლოდ, რომ უფრო ადვილია ამგვარად ისტორიულ მოვლენათა განხილვა, რადგანაც დიდმა რევოლიუციამ დიდი ცვლილებები შემოიღო არა თუ მარტო საფრანგეთში, არამედ მთელ ქვეყანაზედაც, სადაც კი მისწვდა განმანათლებელი აზრები ამ დროის საფრანგეთის ფალოსოფოსთა და რევოლიუციონერთა და სადაც კი მისწვდა ხალხთა ცხოვრებას საფრანგეთის რევოლიუციის მძლავრი ტალღა,

განმანადგურებელი ძველი დაშორებული წყობილებისა და შემქმნელი ახალისა.

ამ სიჩქარით დაწერილ მცირე შრომის პირველ ნაწილში მხოლოდ კომპანიანაჟედ ვილაპარაკებთ.

I

შესავალი

კომპანიანაჟე ერთი იმ დაწესებულებათაგანი იყო, რომელიც შედგება ხალხის თვითმოქმედებისა და მისი შემოქმედებითი ძალისა. დანამედროვე გამოკვლევანი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა დარგთა და მისი განვითარების ყველა მომენტი ნათლად გვიმტკიცებენ, რომ ისტორიის სხვა და სხვა ხანებში ინდივიდთა ასოციაციები, თავისუფალი ასოციაციები, თითქოს თავისთავად, თავისუფლად სდგებოდეს,¹⁾ მიუხედავად ყოველივე დაბრკოლებისა, როგორც ოფიციალური ძალის მხრივ, რომელსაც პრეტენზია აქვს შეისვას თავის გაუმძღარ მუცელში ყოველივე ფუნქცია საზოგადოებისა, ისე დაკანონებული ზნეობის მხრივ, რომელიც ზიზლით იხსენიებს და სჯის ინდივიდის ყოველ მოქმედებას საზოგადოებაში, — ყოველ მოქმედებას, რომელიც მან ვერ დააკანონა და არ ეთანხმება მის პრინციპებს. ინდივიდუალურ ენერჯიათა კოორდინაცია, ვიმეორებთ, საურთიერთო დახმარება და კოოპერაცია წარმოადგენენ უმთავრეს პირობებს საზოგადოების ნორმალურ ფუნქციისას, — ეს თვით **საზოგადოებრივობა**, აუცილებელი წესი არსებობისათვის ბრძოლისა, რომელიც კაცს არ მოუგონია, არამედ შემუშავდა სხვა, კაცზე დაბალ ცხოველთა მიერ, მათ ხანგრძლივ ევოლიუციაში. კაცი ერთი იმ ცხოველთაგანია, რომელმაც

1) იხალე „მომამე“ 1904 წ. № XI ზენი წერილი: „არსებობისთვის ბრძოლა და პრინციპი საზოგადოებრივობისა“.

ყველაზე უკეთ შეიგნო: ამ გვარი წესის მნიშვნელობა არსებობისათვის ბრძოლაში.

როდესაც იკვლევენ თანამედროვე მეცნიერები ველურთა ცხოვრებას, ბარბაროსთა ცხოვრებას, ანტიოკურს, საშუალო-საუკუნოებს, თუ თანამედროვეს, — ყოველთვის ერთსა და იგივე დიად მოვლენას ამჩნევენ, დიად ფაქტს, რომელიც ბოლოს და ბოლოს, როდესაც სოციოლოგია განვითარდება, ჩვენის ფიქრით, სრულიად შეაერთებს ბიოლოგიასა და სოციოლოგიას, ამ ორ ნათესავ მეცნიერებას, რომელთაც ურთიერთის სამსახური თან-და-თან უფრო და უფრო სჭირდებათ. ეს ფაქტი, ანუ უკეთ ვსთქვათ კანონი, არის შემდეგი: თანასწორ პიროვნებათა ასსოციაცია, რომ თვითოეულს მიენიჭოს მაქსიმუმი მის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისა მისი ენერჯის მინიმუმის ხარჯის ნაცვლად, განსაზღვრულ პირობებში.

თვით ცხოვრება აიძულებს ადამიანს შეადგინოს ამგვარი ტენდენციის ჯგუფები და ურთიერთს დაეხმაროს და მუარველობა გაუწიოს. და შესაძლებელია, რომ ადამიანს შორეული წარსულიდან მემკვიდრეობით ეცემოდეს ეს ნიჭი ურთიერთ ძალათა ორგანიზაციისა, შეერთებისა, შესაძლებელია ადამიანის უკუნი შემოქმედებითი გენიოსობა ჩასჩურჩულებს მას ყურში, რომ ინდივიდუალურად ცხოვრება მავნებელია და ერთმანეთის დახვევა განმანადგურებელია მისი წინსვლითი ცხოვრებისათვის, და რომ მისი განვითარების აუცილებელი პირობა ძალთა შეერთებაა ბუნების გარეშე ძალთა წინააღმდეგ ბრძოლისათვის და მათი დაპყრობისათვის, სასარგებლოდ გამოყენებისათვის.

ველურთა თემები, ბარბაროსთა კლანები, საბერძნეთის პეტაირიები, რომის კოლლეგიები და სოდალიციები, საშუალო საუკუნის ნახევარ-კომმუნისტურად მოწყობილი ქალაქები და ძლიერ ბევრი სოფლები, კომპანიონაჟი, აღმოცენებული თანასწორობის ტენდენციაზე დამყარებულ კომუნათა დაშლის შემდეგ საშუალო საუკუნოებში, თანამე-

დროვე მუშათა მოძრაობა და მთელი თანამედროვე სოციალიზმი, როგორც გაგრძელება კაცობრიობის უკუნი მისწრაფებისა — დაამყარონ ადამიანებმა საზოგადოება ზემოხსენებულ სოლიდარობის პრინციპზე, ანუ გაარკვიონ ეს უკუნი საზოგადოებრივი გამოცანა — მინიმუმი ინდივიდუალურ ძალთა ხარჯვისა და მაქსიმუმი მის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისა, — ბევრი სხვა მაგალითები კაცობრიობის ისტორიისა და მისი თანამედროვე ცხოვრებისა — ნათლად გვიმტკიცებენ, რომ ასსოციაცია დიადი ფაქტორია კაცობრიობის წინსვლითი ევოლიუციისა, რომ ის საზოგადო, ბუნების კანონია, რომლის მოქმედებასაც ვერ შეაჩერებს და ვერ მოსპობს ვერც ერთი ხელოვნური კანონი, თვითმპყრობელობის მიერ დადგენილი იქნება ეს უკანასკნელი, რესპუბლიკანური პარლამენტის მიერ. თუ მომავალი(?) ცენტრალური სოციალ-დემოკრატიული სახელმწიფოს მიერ, — სულ ერთია.

როგორც არ უნდა გადაუხვიოს საზოგადოებამ განსაზღვრულ ისტორიულ მომენტში თავის ნორმალურ ფუნქციების შესრულებას, მრავალ-ფეროვან პირობათა გავლენით, — რადგანაც ყოველივე პატარა ძალასაც კი აქვს გავლენა საზოგადოების განვითარების მთელ პროცესზე; — რამდენჯერაც არ დათრგუნვილან საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი სხვა დესპოტიურ და ანტი-სოციალურ დაწესებულებათა მიერ ჟამთა ვითარებაში, — ეს საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი ყოველთვის ხელახლადვე ნახულობდნენ ნიადაგს და ხდებოდნენ პროგრესის აუცილებელ პირობად; მათი შექმნა ყოველთვის იყო ხალხთა უწმინდესი მისწრაფება — მისწრაფება თანასწორ ცხოვრებისადმი, თავისუფლებისადმი.

ზოგი დაწესებულებანი ინგრევიდნენ და ჰკარგავდნენ თავიანთ მნიშვნელობას განსაზღვრულ ისტორიულ ეპოქაში, მაგრამ სხვები სჩნდებოდნენ და იკავებდნენ ძველთა ალღეს „დროის თანახმად“, ესე იგი თანახმად ყველა იმ პირობათა, რომელთა წრეშიაც ხდებოდა მათი აღდგინება.

ერთი გამოჩენილი, ღრმა და მასთანავე ნათლად მოაზრე მკვლევარი ასსოციაციის კანონისა თავის წიგნში Mutual Aid

asa factor of Evolution²⁾); შემდეგ ნაირ აზრს გამოსთქვამს შესახებ საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებათა შეუწყვეტლობისა: „როდესაც საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი,—თემი, სოფლის საზოგადოება, გილდია,—საშუალო საუკუნის ქალაქი,—ისტორიის ვითარებაში ჰკარგავენ თავიანთ პირვანდელ ხასიათს, როდესაც მათში შედის და იზრდება პარაზიტული ელემენტები, და ამგვარად ეს დაწესებულებანი პროგრესის მსვლელობას წინ ეღობებიან, ამ დაწესებულებათა წინააღმდეგ პიროვნებათა აჯანყებას ყოველთვის ორი მხარე აქვს. ზოგიერთი ამხედრებულ პიროვნებათა შორის სცდილობს გასწმინდოს ძველი დაწესებულებანი, ან შეიმუშავოს საზოგადოებრივი ცხოვრების უმაღლესი ფორმები, აშენებული იმავე პრინციპზედ საურთი-ერთო დახმარებისა; ისინი სცდილობენ მაგალითად შემოიღონ „კომპენსაცია“ „lex talionis“ მაგივრად, შემდეგ კი მოყენებული ზარალისა და ვნების სრული პატიებაც, ან და კიდევ უფრო უმაღლესი იდეალი თანასწორობისა ადამიანის სინდისის წინაშე,—კომპენსაციის მაგივრად“... „მაგრამ იმავე დროს მეორე ნაწილი იმავე აჯანყებულ პიროვნებათა სცდილობდა დაეთრგუნვა მფარველობითი დაწესებულებანი საურთი-ერთო დახმარებისა და მხოლოდ იმ მიზნით, რომ გაედიდებიათ თავიანთი საკუთარი სიმდიდრე და საკუთარი ძალა. ამ სამგზობით დავაში, ერთის მხრით აჯანყებულ პიროვნებათა ორი კლასის შორის, და მეორის მხრით, ძველის დამცველთა, სწარმოებს ისტორიის მთელი ტრაგედია“³⁾

ვისაც ისტორია შეუსწავლია, მისთვის ექვს გარეშე უნდა იყოს ამ შენიშვნის სიმართლე, და სრული სიმართლე. აგრეთვე, ვინც გადააბა და შეაერთა ადამიანის საზოგადოებრივი ცხოვრება დედა მიწაზედ არსებულ მთელ საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან, ვინც გაითვალისწინა და აღმოაჩინა ფაქტი

²⁾ იხ. „მოამბე“, № V.

³⁾ Mutual Aid, factor of Evolution, London, Heinemanu, 1904 cite „მოამბე“ №.

საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებათა განუწყვეტლობისა ადამიანის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, მისთვის აუხსნელი და გაუგებარი აღარ იქმნება მუდმივ მისწრაფება კაცობრიობისა კომუნისმისაკენ და თავისუფლებისაკენ, მისთვის თანამედროვე მუშათა მოძრაობისა და თანამედროვე სოციალიზმის აღსნა კაპიტალიზმის იმანენტურ კანონებში კი აღარ იქმნება, მას ჰეგელის ტრიადა კი აღარ დასჭირდება სოციალიზმის აუცილებლობისა და განხორციელების-დასამტკიცებლათ, არამედ კავშირი ზოოლოგიისა და სოციოლოგიისა მას ყოველისფერს ეტყვის, დიადი კანონის სოციაციისა ბუნებაში მის ბვალის წინ გადაშლის მომავალი, ბრწყინვალე ცხოვრების იმ სრულ ბუნებრივობას, რომელიც ვერ გაუგიათ ბურჟუა-მეცნიერებს და რომელთაც მარქსისტიული აღსნა სოციალიზმის აუცილებლობის საზოგადოების დიალექტიკური განვითარებითა და კაპიტალისტის იმანენტური კანონებით თავის დღეში ვერ დააკმაყოფილებს.

ბერძნების ისტორიას როცა გადავავლებთ თვალს, ვხედავთ მონათა მუდმივსა და მედგარ ბრძოლას ეგრედ წოდებულ „კეთილ-შობილთა“ წინააღმდეგ. ამ უკანასკნელთა ცხოვრებას როცა ვსწავლობთ, ცალკე აქაც ბვალწინ გვებატება ის საშინელი ბრძოლა, რომელსაც თავისუფალი მოქალაქენი ეწეოდნენ მტარვალთა წინააღმდეგ, ის საშინელი ზიზღი, რომლითაც ესენი იყვნენ აღქურვილნი მტარვალთადმი, მათი მუდმივი მისწრაფება თანასწორობისადმი. რომის ისტორიაც ამასვე ჰმოწმობს. დასაწყისში ჩვენა ვხედავთ ფართო იტალიურ ხალხთა ფედერაციებს, სადაც ონობა არ იყო გაბატონებული, რომელნიც სცხოვრობდნენ თავისუფალ, ნახევარ-კომმუნისტიურ ცხოვრებით⁴⁾. რესპუბლიკის ეპოქაში ჩვენა ვხედავთ ხელოსანთა თავისუფალ კავშირებს ქალაქებში, რომელთაც სენატი ეჭვის თვალთ უყურებს და სკდილობს მოსპოს იგინი⁵⁾. იული ცეზარმა მოსპო ეს კავშირები, მაგრამ ახალი

4) Guglielmo Ferrero: La grandezza e la decadenza di Roma.

5) იხილეთ: Levasseur, Histoire des classes ouvriers et de l'Industrie en France avant 1789, t. 1. I. I.—M. St. Léon: Les corporations d'Arts et Métiers, მომსენის შრომები და სხვა.

კავშირები და ასსოციაციები ისევ თავისუფლად იბადებიან, როგორც რესპუბლიკის ეპოქაში და კიდევ უფრო ადრე დაიბადენ კოლლეგიები და სოდალიციები. იმპერია საშინელ ბრძოლას უტყაბდებს მათ, მაგრამ უძღურია ამ ბრძოლაში. პოლიციის წესები ვერ შლიან საზოგადოებრივობის ტენდენციას. მაშინ იმპერია იგონებს ახალს ზომას, რომ თავიდან მოიშოროს ეს მოუსვენარი კავშირები მწარმოებელთა: იმპერია მათ აკანონებს: ჯერ მფარველობას უწევს, შემდეგ აქცევს მათ საერთო სახელმწიფო მანქანის ცალკე ვინტებად, შემდეგ წელში სწყვეტავს მათ გადასახადებით, ბეგარებით, აიძულებს მთელი ქალაქები, სოფლები (რასაკვირველია, დიდი კაცები და ბიუროკრატები!), ჯარი და მხედრობა არჩინოს ამ კავშირებმა, მთლად იმონავებს მათ ბოლოს და ბოლოს, და ამგვარად მთელი შრომა დაქერილია, ჩამწყვდევულია ერთ დიდ საიმპერიო ციხეში, სადაც თავისუფალ ასსოციაციის პრინციპის გატარება შეუძლებელია, და ამგვარად თვით ასსოციაცია იშლება, კვდება, ხელიდან ეცლება ის მიზანი, რა მიზნითაც იგი შესდგა თავისუფლად, — მფარველობა გაეწია ინდივიდისათვის და ყოფილიყო მისი განვითარების თავდები.

რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ და ბარბაროსთა შემოსევის დროს თითქმის მე-IX საუკუნემდე ვერ გამოიჩინა ევროპის ხალხმა თავისი მოქმედებითი გენიოსობა, ისე ამტკრვედა შემოსევა ძველ წყობილებას და ხალხი ვერ ასწრობდა შეექმნა რაიმე ხანგრძლივი სხვა და სხვა არევ-დარევის გამო. მაგრამ ეს დასაწყისი იყო ახალი ცივილიზაციისა. მე-IX საუკუნის დამლევადან უკვე მკრთალად მოსჩანს ევროპის ახალი ცივილიზაცია. ბარბაროსები იწყებენ თავიანთ ცივილიზაციას. შემოსევის შემდეგ ადამიანთა ხოცვით, ძალადობით, ვინ იცის კიდევ რამდენი სიმხვეციტ დამკვიდრებული ფეოდალიზმის უღელი მძიმედ იგრძნო ხალხმა სოფლებსა და ქალაქებში. აშენებულ ქალაქებში უკვე შეუძლებლად მიჩნიათ ეპისკოპოზისა, თვადისა, მეფისა და ჯალათის ბატონობაში ცხოვრება. მთელი საკუკუნე იზრდება ეს შეგნება და

გრძობა ამგვარი ცხოვრების შეუძლებლობისა; ხალხი განსათავისუფლებლად ემზადება. და უკვე მე-X საუკუნეში იტალია მთელ ევროპას აძლევს ნიშანს საერთო აღდგომისას.⁶⁾ მთელი მე-X, მე-XI და მე-XII საუკუნეთა განმავლობაში მთელ ევროპაში ჰქრის რევოლიუციის ქარიშხალი; და მე-XIII საუკუნეში ჩვენ უკვე ახალ ცხოვრებას ვხედავთ, ახალ ცივილიზაციას, იტალიაში, საფრანგეთში, გერმანიაში, ინგლისში, ჰოლანდიაში, ევროპის თითქმის ყველა ქვეყნებში. თავი გაინთავისუფლეს ქალაქებმა ეპიზოკოპოზთაგან და თავადთაგან, იმპერატორი და პაპა დააშინეს, ხელს აწერინებდნენ შეერთებული ქალაქები იმპერატორს, ლომბარდიაში აღარ გაბატონდეს, მაგალითად, ადგენდნენ ფედერაციებს თავისუფლების დასაცავად, თავად-აზნაურთა და სამღვდლოების წინააღმდეგ, აფუძნებდნენ წარმოებას და განაწილებას ნაწრომისას ნახევარ-კომმუნისტურ პრინციპზედ, მართალია, მაგრამ მაინც საურთიერთო დახმარებისა და თანაწილობის პრინციპზედ, რომელნიც შესაძლებელი იყო იმ დროს, მათი გილდიები, ძმობანი და სხვა საუკეთესო მაგალითებია პრინციპებზედ აგებულ დაწესებულებათა. ევროპის ქალაქებმა ამ დროს შექქმრეს ის შესანიშნავი და დიადი ეპოქა, რომელსაც ისტორიაში ეწოდება მე-XIII საუკუნის განხალება, რენესანსი. ეს რენესანსი შედეგია თავისუფალ მუშათა ასოციაციებისა, განსაზღვრულ პირობებში, რომელშიაც იყო საშუალო საუკუნოები, და ყველა საურთიერთო დამხმარებითი დაწესებულებანი, რომელნიც არსებობდნენ ამ დროს, ეთანხმებიან სწორედ იმ ბრძოლას, რომელსაც პიროვნებანი ეწეოდნენ მათ წინააღმდეგ, ვისთვისაც ხელ-საყრელი იყო დაეთრგვნათ ეს დაწესებულებანი და განემტკიცებინათ მონობა და ბატონ-ყმობა, ნაანდერძევი რომის დესპოტიზმისაგან. ეს კიდევ არაფერი, თავისუფალი ქალაქები ამ დროს, იტალიაში მაგალითად, გლახთა განსათავისუფლებლად გაილა-

⁶⁾ Sismoudi: Histoire des Républiques Italiennes. Giuseppe Ferrari Storia delle Rivoluzione Italiane.

შქრებოდენ ხოლმე, რომ მათ მოხმარებოდნენ გრაფთაგან: თავაღთაგან და ბარონთაგან შევიწროებისაგან თავის დახსნაში... რა მოიტანა ამ ბრძოლამ ქალაქებისამ გლეხებთან ერთად— ამაზედ ვერ გავჩერდებით, რადგანაც შორს წაგვიყვანდა⁷⁾. შემდეგ ვიტყვით მხოლოდ ორიოდ სიტყვას.

ჩვენ მოვიყვანეთ ამ ქალაქთა მაგალითები, სხვათა შორის, იმ მიზნით, რომ გვეჩვენებინა ჯერ ერთი, რომ ხალხთა მასსას აქვს მუდმივი, ბუნებრივი მისწრაფება კომმუნისმისადმი, ძმობისადმი, ერთობისადმი, თავისუფლებისადმი, დაუსაბამო დროიდამ. ეს მისწრაფება ჰქონდათ ძველი საბერძნეთის მონებს, რომის მუშათა ასოციაციებს, რომის მონებს, რომლის დიდი მოთავე სპარტაკი⁸⁾ იყო, საშუალო საუკუნოების ქალაქებს, და შემდეგ⁹⁾. ხან და ხან მოძრაობა ვერ იმარჯვებდა, მას ამარცხებდენ სხვა, რეაქციონური ძალები: მაგალითად მონებმა თავის დღეში ვერ მოსპეს მონობა, და ამან დაჰლუბა ძველი ცივილიზაცია. ვინ იცის, იქნება, მონები როცა გაიმარჯვებდნენ, ბარბაროსებს რომ არ მოესწროთ შეგონსევა, სხვანაირად დატრიალდებოდა ისტორიის ჩარხი, მაგრამ ეს ისტორიული პრობლემის ერთობ მათემატიკური წესით დასმა და ამას არ გამოუვდგებოთ. სამაგიეროდ საშუალო საუკუნოების ქალაქთა ბრძოლა დაგვირგვინდა გამარჯვებით ბევრგან, თუმცა სრულიად არა. გლეხებმაც თავისი ბრძოლით მოსპეს ბატონ-ყმობა, თუმცა სრულიად კი ვერ მოუღეს ბოლო ბატონობას ჯერეც კი. კარგი ხანია ისტორია შემდეგ სურათს გვიყენებს თვალის წინ. ეს სურათი გიგანტიური ბრძოლაა ორ დიდ ძალათა შორის: ერთ მხრით გამოდის ხალხის. შემოქმედებითი ძალა თბვისი კომმუნისტიური მისწრაფებით, ძმობით, ერთობით, თავისუფლებით, მეორეს მხრით დამთრ-

7) იხილე ამაზედ G. Ferrari: Storia ede. t. II. თავი: Ciffadini e Conciffadini, განსაკუთრებით.

8) იხილე ცეზარ-დე-პევი—Services Publics—ისივე აღიარებს სპარტაკის მისწრაფებათა კომმუნისტურ ხასიათს, თუმცა გამოუჩვეველს.

9) „შემდეგზედ“ შემდეგ ვილაპარაკებთ.

გუნველი გენიოსობა ავტორიტეტისა, ბატონობისა, მონობისა, ექსპლოატაციისა, — მონობით, მორჩილებით, გაძარცვა-გლეჯით და სახელმწიფო ცენტრალიზმის იდეალით. ხან ერთი მხარეა გამარჯვებული ჟამთა ვითარებაში, ხან მეორე. და დაახლოვებით შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ცივილიზაციის წინსვლა დამოკიდებულია იმისაგან, თუ ვინ გაიმარჯვებს — ხალხთა შემოქმედებითი ძალა, თუ განმანადურებელი ცენტრალური ორგანო მონობისა და ექსპლოატაციისა, თავისუფლება და კომმუნისმი თუ დესპოტიზმი და ძარცვა-გლეჯა. პირველის გამარჯვება — ცივილიზაციათა შექმნა ყოფილა ისტორიაში, მეორესი — ხალხთა და მათ მიერ შექმნილ ცივილიზაციათა გადაშენება, მიწის პირისაგან აღგავება. მეორე — იმიტომ დაგვიჭირდა ეს შენიშვნები, რომ იმისი დამტკიცება გვინდა სწორედ კომპანიანაჟის მაგალითით, რომ, როგორც უკვე გაკვრით შევნიშნეთ, საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი ჩნდებიან მაშინაც კი, როდესაც ცენტრალიზმი და ექსპლოატაცია გაძევებულია და ძველი საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებანი ბრძოლაში დაიღუპენ, ან და როდესაც ამ უკანასკნელთა დაღუპვის გარეშე მიზეზთა გარდა შინაგანი მიზეზებიც გაჩნდნენ და აზრ-დაკარგულ გარდამავალ საურთი-ერთო დახმარების დაწესებულებათა მაგიერ ახალნი ჩნდებიან, გაუმჯობესებულნი და უფრო ფართო იდეალით, ან და შეიძლება უფრო ვიწრო მოქმედების ფარგლითაც, თუ გარემორტყმული წრე ნებას არ აძლევს ასსოციაციის კანონს უფრო ვრცლად იჩინოს თავი. ასსოციაციისა, თავისუფალი ასსოციაციის ინსტიტუტი რომ სრულიად ეკარგებოდეს მწარმოებელს ცენტრალიზმისა და ძარცვა-გლეჯის სისტემის გამარჯვების და გაბატონების შემდეგ, მაშინ არა თუ არ იქმნებოდა დღეს საზოგადოებრივი ცხოვრების გაუმჯობესებისადმი მუდმივი მისწრაფება, თანამედროვე მუშათა მოძრაობა, თანამედროვე სოციალიზმი, — მაშინ თვით საზოგადოებაც ვერ მოაღწევდა, მგონი, დღევანდელ ჟამამდის, იმდენი ბრძოლა და უაი-ვაგლახი გამოუვლია დასაბამიდან კაცობრიობას.

და იმდენჯერ დაუღუპავს მთელი ერი და მისი ცივილიზაცია ცენტრალურ დესპოტიებს. საზოგადოებაში ათასნაირი ძალა იბრძვის და მუშაობს. ერთის გამარჯვება დროებით, თუ გინდ ხანგრძლივიც იყოს ეს დრო, კიდევ არ ნიშნავს, რომ მეორემ სრულიად დაჰკარგოს მუშაობის ნიჭი, რაც თუ გინდა ცუდ-მდგომარეობაში ჩააყენო იგი. ბუნება თავისას იზამს, და ამაზე იყო დამყარებული იმედი ყოველ კეთილ-შობილ მებრძოლთა და შეგნებულ მწარმოებელთა, ამაზე ამყარებენ დღეს თავის იმედებს მწარმოებელნი მთელი ჩვენი პლანეტისა. ამაშია მათი თეორია, მათი პრაქტიკა, მთელი ფილოსოფია მუშათა მოძრაობისა...

კომპანიონაჟი სწორედ ამისი მაგალითია. იგი სწორედ მაშინ გაჩნდა, მაგალითად საფრანგეთში, როდესაც თავისუფალი კორპორაციების, კომუნების, ქალაქების მზე ესვენებოდა მე-XIII საუკუნის ბოლოში და მე-XIV საუკუნის დასაწყისში, მეფობა კი ძლიერდებოდა, ან მათ წინააღმდეგ ბრძოლაში გამარჯვებით, ან გამდიდრებულ ვაჭართა და ქალაქის გამდიდრებულ ბურჟუაზიის მფარველობითა და პრივილეგიების დარიგებით, და ამგვარად ანადგურებდა ამ თავისუფალ ორგანიზაციებს და უმორჩილებდა მათ მეფის გვირგვინს. მაშინ გაჩნდა კომპანიონაჟი, -- ეს ახალი ფორმა საურთიერთო დახმარებისა მწარმოებელთა შორის, თუმც უფრო ვიწროდ შემოფარგლული მოქმედებით საზოგადოებაში, მაგრამ მედგარი და ძლიერი მებრძოლი დაწესებულება, რომელმაც მე-XIX საუკუნის ნახევარმდე მოიტანა ბრძოლის ბაირალი. იგიც იბრძოდა მეფისა, სამღვდლოებისა და პრივილეგიის მქონე ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. ბურჟუაზიას ბრძოლა თანამედროვე მუშათა კლასსმა კი არ გამოუცხადა პირველად, ეს ბრძოლა, სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა, მას ძველმა, მე-XIV საუკუნის დასაწყისში აღმოცენებულმა მუშათა ორგანიზაციებმა უანდერძეს არა მარტო საფრანგეთში, არმედ ინგლისში, გერმანიაში...

სამუალო საუკუნოთა ქალაქების დაცემის მიზეზები შემდეგი იყო. რომელიმე უფრო ძლიერი თავადის გაძლიე-

რება, ან გრაფისა ან ბარონის, რომელიც თავის ირგვლივვე ჰკრეფდა ზაინდებს, ჯერედ გაუნთავისუფლებელ გლეხებს და რომელიც ირჩევდა თავის საცხოვრებლად მოხერხებულ ადგილს, ეს ქალაქი, სადაც არ იყო განვითარებული გაბატონებული თავადის დესპოტიზმის წყალობით თავისუფალი მუნიციპალური ცხოვრება, ხდებოდა ცენტრად, სადაც იკრიბებოდნენ სამღვდლოება, რომის უფლების კაცები, მდიდარი ვაჭრები და სხვა ანტისოციალური ელემენტები, რომ მფარველობა ეპოვათ გამეფებულ თავადის წინაშე, და მოეპოვათ სხვა-და-სხვა პრივილეგიები, ბოლოს და ბოლოს ცენტრი ყოველისფერს ისევდა, ცეზარიზმი, რომელსაც მხარს უჭერდა რომის უფლების პრინციპები, რომელთაც არ იცინებოდათ კომმუნისა და სოფლის თემისა, ჰკლავს ფედერალიზმს და უწოდებს მას ბარბაროსობის ნაშთად.

ქრისტიანე ეკკლესია შეურიგდა რომის უფლებას, მეფეთა და მდიდარ ხალხთა მხარე დაიჭირა, აკურთხა სახელმწიფო კაცები, აღიარა ძლიერთა ღვთაებრივი უფლება და უძლურთა და ღარიბთა შორის იწყო ქადაგება შიშისა და მორჩილებისა. ამგვარად ხალხმა თავისი ძველი მოკავშირე დაჰკარგა. — გარდა ამისა გლეხებმა ქალაქთაღმი რწმუნება დაჰკარგეს, რადგანაც ვერ გაანთავისუფლეს იგინი ამ ქალაქებმა, და უფრო მეფეთა და ცენტრალურ ძალას მიემხრნენ და მათ დაუწყეს იმედოვნებით ყურება.

თვით ქალაქებში, შიგნითაც, იჩინა თავი დიფფერენციაციამ. ასოციაციის პრინციპი ძლიერ ფართოდ არ იყო გამოგონებული და მის მაგივრად, რომ გლეხებისათვის და ახალ მოსულთათვის ქალაქში ეყურებინათ, როგორც თანამშრომელთათვის, ქალაქის ძველმა მოქალაქეებმა მათ დაუწყეს ყურება, როგორც ექსპლოატაციის საგანს. საერთო შრომის მთელი ნაყოფი ძველ მოქალაქეებს მიჰქონდათ, ახალმოსულთ კი არაფერი; ამ უკანასკნელებს ჰქონდათ თავიანთი ხელები და თავიანთი ხელობა. „ძველმა მოქალაქეებმა“ შეადგინეს ბურჟუაზია, პრივილეგიათა მქონე წოდება, რომელიც

სიხარულით მიეგება და გაულო ქალაქის კარები მეფეს და გაჰყიდა მუნიციპალური თავისუფლება.

ქალაქის განწყობილებაც ირგვლივ მდებარე სოფლებთანაც კული იყო. კომმუნები სკდილობდნენ გაენთავისუფლებათ გლეხები, მაგრამ ხშირად ომი ფეოდალების წინააღმდეგ გლეხთა განსათავისუფლებლად ხდებოდა თვით ქალაქთა განსათავისუფლებელ ომად. ბოლოს და ბოლოს ფეოდალებს დარჩათ ყველა უფლებანი გლეხებზედ; და მხოლოდ პირობა ჩამოართვეს ქალაქებმა, რომ ფეოდალები ქალაქს ხელს არ ახლებდნენ, არამედ მარტომათ თანა-მოქალაქეებად გარდიქცეოდნენ. ფეოდალებმა, რასაკვირველია, ამითი ისარგებლეს, და თვით ქალაქში ხანგრძლივი ბრძოლით მოახდინეს ქალაქის ფეოდალიზაცია, შერყვნეს მოქალაქობრივი ცხოვრება.¹⁰⁾

კიდევ ერთ უმთავრეს მიზეზთაგანი საშუალო საუკუნის ქალა თა დაცემისა იყო ის, რომ მათყოველივე ვაჭრობაზედ და მრეწველობაზედ დააარსეს, და ჯეროვანი ყურადღება არ მიაქციეს მიწათ-მოქმედებას, რამაც გამოიწვია ქალაქისა და სოფლის ბრძოლის განმწვავება.

მაგრამ მართლაც და უმთავრესი მიზეზი საშუალო საუკუნოების ქალაქთა დაღუპვისო, ამბობს Mutual Aid-ის ავტორი, რომლისგანაც ჩვენ ვიღებთ ამ სტრიქონებს, იყო იმიდების დაკარგვა, იმ ძველი ბერძნული იდეის დაკარგვა, რომელიც ასულდგმულებდა ქალაქის მთელ თავისუფალ ცხოვრებას. საურთი-ერთო ნდობა, ფედერალიზმი, თითოეული გრუპის დამოუკიდებლობა, და პოლიტიკური მთლის აშენება უბრალოდამ რთულამდე—აი როგორი იყო პრინციპები საზოგადოებრივი ცხოვრებისა მე-XI საუკუნოებში მაგალითად. მაგრამ საუკუნეთა განმავლობაში ყოველივე შეიცვალა. რომის უფლებების დოქტორები თავიანთ კათედრებიდამ, სამღვდულოება თავიანთ ამბიონებიდან, და მსაჯულები თავიანთ სავარძლებიდან

¹⁰⁾ Giuseppe Ferrari: Storia delle rivoluzioni d' Italia, t. II,—მაგალითები იტალიისა.

მუდამ გაიძახოდნენ, რომ ცენტრალური ძალა — ხსნაა, რომ ერთ კაცს შეუძლია დეთაებრივი ავტორიტეტი იყოს მთელი საზოგადოების მხსნელი, და მან უნდა ჰქმნას, ეს მისი ვალია; და მას შეუძლია საზოგადო კეთილდღეობის სახელით იხმაროს ძალ-მომრეობა, აწაპოს კაცი, გაანადგუროს მთელი სოფლები, მთელი ქალაქები, მთელი ქვეყანა, ძირიანად ამოაგდოს ომით, ესე იგი ცეცხლითა და მახვილითა. მუდამ იმეორებდა ეს ანტიოციანლური ხორც-მეტი საზოგადოებისა ზემოხსენებულ სიტრუეს და გაიძვერობას და ბოლოს და ბოლოს ზელი შეუწყვეს იმ მოვლენას, რომ გამოცვლილიყო ძვეელი საზოგადოების სული: მოჰკლეს ყველა ძველი პრინციპები საურთი-ერთო დახმარებისა, რომელზედაც იყო დამყარებული ძველ დაწესებულებათა მთელი საზოგადოებრიობა; რომის უფლებამ, რომელიც ძალ-მომრეობით; ომით, ძარცვა-გლეჯითა და მონობით შემუშავდა, მოჰკლა ძველი უფლება, რომელიც თვით ხალხთა მასსებმა შეიმუშავეს, და ბოლოს და ბოლოს კი, უკვე მე-XVI საუკუნეში ცენტრალურმა სახელმწიფომ სრულიად ჩაიგდო ხელში ოდესღაც თავისუფალი ქალაქები. ¹¹⁾ და როდესაც უკვე მე-XIII საუკუნის ბოლოში და მე-XIV დასაწყისში საშუალო საუკუნოების ქალაქებმა დაჰკარგა თავისი პირველ-ყოფილი ხასიათი, როდესაც ისინი ველარ უწევდნენ მფარველობას შრომას, ველარ იცავდნენ მის ინტერსებს, არამედ მართო პრივილეგიის მქონე ბურჟუაზიის ინტერსებს, როდესაც საზოგადოებრივ ცხოვრების ასპარეზზედ უკვე ნათლად მოსჩნდა ორი კლასი, — ბურჟუაზია, რომელსაც მფარველობას უწევდა მეფე და რომელიც მისწრაფოდა, რაც შეიძლებოდა მეტი, პრივილეგია მიეღო, — და მუშათა კლასი, რომელიც გამოეყო თავისი ეკონომიური მდგომარეობით საწარმოო საშუალებათა პატრონს, რომელსაც იმედი არა ჰქონდა არც მეფისაგან, არც ბურჟუაზიისაგან, — სწორედ მაშინ დაებადა საშუალო საუკუნის

11) Mutna Aid, p. 215-221.

მუშას მისწრაფება მოეწყო თავისი საკუთარი ორგანიზაციები, თავისი საკუთარი დაწესებულებანი საურთი-ერთო დახმარებისა, — გარეშე ბურჟუაზიისა, გარეშე მეფის მთარველობისა, გარეშე კორპორაციისა, რომელიც უკვე ჰკარგავდა თავის თავისუფლებასაც, დაჰკარგა რა თავისი პირვანდელი ხასიათი საურთი-ერთო დახმარების ასოციაციისა. ასე იყო საფრანგეთში და სხვა ქვეყნებში, მაგალითად ინგლისში და გერმანიაში. ჩვენ კი აქ მხოლოდ საფრანგეთი გვინტერესებს. „უარჰყვეს რა კორპორაციები, რომელიც მუშებს თავის კანონებს ახვედნენ თავზედ, მუშებმა თვით განიზრახეს თავიანთ თავისათვის ეპატრონებინათ — ასოციაციის სხვა წესებით, შეჰქმნეს რა კომპანიონაჟი, მაგრამ კომპანიონაჟი წარმოადგენდა ფარულ ძალას, რომელიც იღვა წინააღმდეგ პატრონთა კორპორაციისა, ეს უკანასკნელი კი აღიარებულ იყო ოფიციალურ ავტორიტეტად; სამეფო ძალას კი თავის დღეში არ უნდოდა მიეცა კომპანიონაჟისთვის თავისი სანკცია, რომელიც თუმცა კომპანიონაჟს მისთვის თავის დღეში არ უთხოვია, არამედ აღკრძალა კომპანიონაჟი“ — ა — ამბობს ლევასერი¹²⁾.

ეს სრულიად არ იყო არა მოულოდნელი. სამეფო ძალამ უკუვე ჩაიგდო თავის ხელში მე-XI მე-XII და მე-XIII საუკუნეთა თითქმის მთელ განმავლობაში თავისუფალი კორპორაციები, დაიმონავა ისინი მათი კანონიერათ აღიარებით და რეგლამენტაციით, ხელი შეუწყო, რომ პრივილეგიის მქონე კლასის განვითარებულიყოს და მისი პრივილეგიების დამცველი ყოფილიყოს თვითონ. ეს მისთვის საჭირო იყო, მისი ზურგის გასამაგრებლად, რადგანც ბურჟუაზია მისი მოკავშირე იქნებოდა. კომპანიონაჟის აღმოცნება-კი მოასწავებდა ახალი ძალის აღმოცნებას, ხალხის ძალთა ჩუმ ორგანიზაციას, რომელიც გამოვიდა ქალაქებში შრომის ინტერესთა დასაცველად და პრივილეგიათა წინააღმდეგ. რასკვირველია,

12) E. Levasseur, Histoire des classes ouvrières etc. avant 1789, t. II. p. 896.

სამეფოს ძალამ ამ ახალ ხალხურ ძალას ომი გამოუცხადა, თუმცა ამ ომში მას თავის დღეში არ გაუმარჯვნია...

ამგვარად, ჩვენის ფიქრით, საფრანგეთის (და სხვა ქვეყნებისა) კომპანიონაჟი არის მხოლოდ საურთიერთობების დაწესებულებათა ერთი რგოლთაგანი. ისტორიის უმთავრეს ეტაპებში ამგვარი დაწესებულებანი, როგორც უკვე ვსთქვით, სხვა და სხვა მიზეზთა გამო ჰქრებოდნენ, მაგრამ მუდმივი კანონი ასოციაციისა ყოველთვის აიძულებდა კაცს ახალი ამგვარი სხვა დაწესებულებანი შეექმნა—ინდივიდისა საზოგადოდ და ცალკედ მწარმოებლის სამფარველოდ. ეს არის მიზეზი კომპანიონაჟის აღმოცენებისა. ამიტომ აქვს მუშათა მოძრაობას ასეთი გრძელი ისტორია. ნურავინ იფიქრებს, რომ ეს მოვლენა მეXVIII საუკუნის ბოლოდამ იწყება. იგი არ არის მოვლენა თანამედროვე, იგი ძველია, როგორცა ვსთქვით, ზემოხსენებულ მიზეზთა გამო, და ჩვენც შემდეგ წერილებში ამ ძველ ისტორიას მოვუთხრობთ მოკლედ ქართველ მკითხველს.

სანგაღა.

ნ ა რ მ ე ზ ი

1) ძველებური ჩვენი ბანი. — 2) ყიბლანა ყვავილი. — 3) ამერიკული თეატრები. — 4) ელიზე რეკლიუს გლოვა. — 5) გერმანელი სოციალისტები და ეროვნული კითხვა. — 6) ისეთმა ფურმა დამწიბლოს!.. — 7) ჟანდარმების დევგმირობა. — 8) რამ გააღვიძა ხალხი. — 9) შეურაცხყოფა.

1) ძველებური ჩვენი ბანი. — დიდრონ ქალაქებში მცხოვრებნი რომ მოკლებულნი არიან ჰაერს, სინათლეს და ერთობ ჰიგიენურ პირობებს, ამას დამტკიცება არ უნდა; შენობას რომ აგებენ, იმით ხელმძღვანელობენ, რომ რაც შეიძლება მეტი შემოსავალი ჰქონდეთ, და არა ჰიგიენის მოთხოვნილებით; არც ეზოს სტოვებენ საკმარისს, არც ორ სამ სართულს სჯერდებიან, რომ ქვემო სართული ბნელი არ იყოს, ამ ბოლო დროს ამერიკაში და ინგლისში ყურადღება მიაქცევს ქალაქის ამ ნაკლებფანებას და საშუალებათა ძებნა დაიწყეს ქალაქის სივიწროვის და ჰიგიენურ პირობათა შესაერთებლად. შეადგინეს ფულიანი საზოგადოებანი, რომელნიც ქალაქ გარეთ რკინის გზის პირას პატარ-პატარა სახლებს აშენებს ღარიბ მოხელეთათვის, რომ დღე ქალაქში სამსახურში იყვნენ და თავისუფალი დრო სოფელში გაატარონ. ამ სისტემამ დიდი თანაგრძნობა მოიპოვა ბელგიაში და საფრანგეთში და თითქმის ყველა დიდ ქალაქის ახლოს რკინის გზის ღიანდაგზედ ახალი ქალაქები შენდება ჰიგიენურ პირობათა განსახორციელებლად. ბერლინმა კი სხვა გვარ საშუალებას მიმართა, ძველებურს ჩვენს ბანს: ახლად აშენებულ სახლებს

ბერლინში ბანს ატანენ, დახურულს, მოაჯირებით შემოთარებულს და ბანზედ ატარებენ დროს ქალები თავიანთ ხ ელსაქმით და ბავშვები თავიანთ სათამაშოებით. ამ გვარად უეზოვო სახლს ეზო უკეთდება და მდგმურებს საშუალება ეძლევათ წმინდა ჰაერით და სიცხეში სიგრილით დასტკბნენ.

**

2) ყიბლანა-ყვავილი. ამერიკელი მწერალი ლონგფელლო ამბობს ერთს თავის პოემაში: მცენარე არის, ინდოელთაგან ცნობილი, რომელსაც ფურცელი ყოველთვის ჩრდილოეთისკენ აქვს მიმართულიო. მეცნიერები ყურადღებას არ აქცევდნენ ამ სიტყვებს,—პოეტის ოცნებაა, უსაფუძვლო და ნიადავს მოკლებულიო. დიდი ხანი გავიდა ლონგფელლოს შემდეგ და ამ უკანასკნელ დროში ჰპოვეს მეცნიერებმა—ნიუიორკელმა სმიტმა და ლონდონელმა პოკერმა—ერთი მცენარე, რომელსაც მართლა იმისთანა უცნაური თვისება ჰქონია, რომ სწორედ ყიბლანის (კომპასის) დანიშნულებას ასრულებს. მეცნიერული სახელი ამ მცენარისა არის *Selphium laciniatum*. ამერიკულ თვალგადუწვდენელ უდაბურ მინდვრებში დიდ გაჭირვებისგან და განსაცდელისგან იხსნის მგზავრებს ეს მცენარე. სიმაღლით ორ ადლამდე იქნება, ყვავილთა კონა მარტო უმთავრეს ღეროს კენწვროზე იცის და გძელი ფოთოლი აქვს, ყოველთვის ჩრდილოეთისკენ მიმართული.

**

3) ამერიკული თეატრები. პიესების შინაარსით კი არ იზიდავს ამერიკული თეატრი მაყურებელს, არამედ სცენის მოწყობილობით და სხვა და სხვა უცნაურობათა წარმოდგენით. ერთმა პიესამ იმითი გაითქვა სახელი, რომ სცენაზე ზღვიეყო გამართული, შიგ დიდი ხომალდი და მთელი წარმოდგენა ამ ხომალდზედ სწარმოებდა. „ბენ ჰურმა“ უფრო დიდი სახელი მოიხვეჭა, რადგან სცენაზე ნამდვილი დოლია გამართული ცხენებით შებმულ ეტლებისა. ერთს პიესაში ავტომობილების დოლია წარმოდგენილი. უკანასკნელად კიდევ

დიდი სახელი გაითქვა ახალმა პიესამ, რომელიც ზღვის ძირში სწარმოებს, ზღვის ტალღების ქვეშ; პიესის გმირი და იმისი მუხანათი მეგობარი ზღვის ძირში შეხვდებიან ერთმანეთს, შეებრძობებიან... გმირი გმირულად გადასჯრის თავისი მტრის სასუნთქ მილს, რომელიც ზღვის ძირიდან ზევით არის აყვანილი, და დაახრჩობს.

**

4) ელიზე რეკლიუს გლოვა. ფრანგულ ჟურნალს revue-ს შემდეგი წერილი მიუღია ბრიუსელის უნივერსიტეტის პროფესორთა და სტუდენტთაგან:

„ბრიუსელის უნივერსიტეტის პროფესორები და სტუდენტები გულითადი მწუხარებით გაუწყებთ გარდაცვალებას **ელიზე რეკლიუსას** და გაცნობებთ, რომ მოცვალებულისთვის თანახმად მის ხალხთისა და მიმართულებისა არავითარი გარეგანი პატივისცემა არ გვიკადრებია, რადგან დაუვიწყარის მეგობრის და მეცნიერის პატივისცემა მის მოძღვრების ქადაგებით და ერთობის, თანასწორობის და თავისუფლების განხორციელებით შეიძლება“.

**

5) გერმანელი სოციალისტები და ეროვნული კითხვა. ბერლინურ სოციალისტურ ჟურნალში მოთავსებულია სტატიანგელბერტ პერნერსტორფერისა. სამშობლოსა და კაცობრიობის შესახებ. უბედურისთვის, რომელიც თავის სიცოცხლეს ლუკმა პურის ძიებაში ატარებს, სამშობლო არ არსებობს; მუშისთვის, რომელიც თავის სიცოცხლეს მატერიალურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაში ატარებს, ეროვნული კითხვა ძნელი გასაგებია. ეროვნება მეტს განვითარებას, მეტს კულტურულ მომზადებას. მოითხოვს, რომ აღმოცენდეს და ხალხის ეროვნული გზა გაიკვლიოს. გერმანელისთვის ეროვნება დედამისში გამოიხატება და მრავალნი ამტკიცებენ, — გაჭირებულ გერმანელ პროლეტარს შარშანდელთოვლის ფასად უღირს თავისი ენა... მაგრამ განა სოციალი-

ზმის მიზანი ის არის, რომ ადამიანი მაძლარი იყოს და ჩაცმულ—დახურული? განა ამაზედ მეტს არ უნდა მოითხოვდეს ადამიანის განვითარება? ნუ თუ კუქს იქით სხვა საწადელი არ უნდა ჰქონდეს შეგნებულს კაცს? და სადაც კი ხალხი იმდენად განვითარებულა, რომ მატერიალურ თავის მოთხოვნილებათა იქით სხვაც შეუქმნია რამე, იქ უკვე არსებობს ეროვნული, თავისებური კულტურა და ეროვნული თავმოყვარეობა. როგორ შეიძლება სოციალიზმისაგან უარყოფა სამშობლოსი და პატრიოტიზმისა, როდესაც ეს არის უარყოფა უკვე შეძენილის, განხორციელებულის განვითარებისა და მასასადამე უკან დაწევა და დამცირება ადამიანისა? სოციალიზმმა უნდა შეაკავშიროს კაცობრიობა, მაგრამ კი არ გააერთიანოს იგი და შეკავშირებულ კაცობრიობის ორგანიზმში ადამიანი კი არ უნდა იყოს უჯრედად, არამედ ერი.

**

ისეთმა ფურმა დაწიხლას!.. რუსეთში ს. მატვეევკაში სალამო ხანს ერთი საწყალი მგზავრი დაინახა ხალხმა. რუსული არ იცოდა, და ერთს სიტყვას გაიძახოდა—ატამან, ატამანო. ეს უთუოდ იაპონიის იმპერატორია, დაიძახა ვილამაც და მიუსია ხალხი. ბევრმა სთქვა, გლახაა, მაწანწალა, რამ გაიძვერატორაო? მაგრამ ყურადღება არ მიაქციეს ამ ურწმუნოთ და მივიარდნენ მგზავრს.

— აბა ტანისამოსი გავხადოთ, თუ იაპონიის იმპერატორი არ არის!

გახადეს, გაატიტვლეს...

— ვაი! დედაკაცი ყოფილა!..

თქვენა გგონიათ, თავი დაანებეს?

კინწის კვრით წაიყვანეს ურიზღნიკთან...

და ჩვენკი დაგვცინიან, კავკასია გაუნათლებელიაო!

**

ყანდაკმების დეკემბერობა. კრემენჩუგელმა ჟანდარმებმა პატარა ბიჭი დაიჭირეს, ქუჩებში გაზეთებს ჰყიდდა, გაზეთები წაართვეს და უბრძანეს:

— თაყვანი გვეცი, თორემ გაზეთებს აღარ მოგცემთ! ასჯერ მუხლი მოგვიყარეო!

სკამზედ დასხდნენ ქუჩაში.

ბიჭმა დაიჩოქა და... ოცდა ათჯერ უკვე ახალა თავი მიწას, მაგრამ მოგროვილ ხალხისა შერცხვათ ჟანდარმებს, გაზეთები დაუბრუნეს და მშვიდობიანად გაისტუმრეს.

**

რამ გაადვილა ხალხი. ტომსკის გუბერნატორმა დიდი ამალით იმგზავრა და, სულ ნაკლები რომ ვთქვათ, ორი ათასი ვერსი გაიარა. ხალხს მაზრის უფროსებმა, ბოქაულებმა და სხვა და სხვა მოხელეებმა წინაღვე დაამზადებინეს, უფასოდ, რასაკვირველია, მის აღმატებულების დასახვედრად და საზიდავად:

სამოც-სამოცი ცხენი, რომელნიც ზოგან ორ-ორი კვირა ელოდნენ გუბერნატორის მობრძანებას;

საქმელ-სასმელი, გუბერნატორის და მისი ამალის შესაფერი; და ოთახები, ისიც, რასაკვირველია, შესაფერი და შესაფერად მოწყობილი.

ზაფხული იყო, ხალხი თავის საქმეს ვერ ასდიოდა, და ამ დროს მუშა კაცის და საქონლის მოცდენა ძირიანად ღუპავდა ხალხს. მაგრამ ამას ვინ კითხულობდა, როდესაც თვით გუბერნატორი მიბრძანდებოდა.

სად? რისთვის?

პოლიციელებს მზადა ჰქონდათ პასუხი:

ჩინეთს მიბრძანდება, ქალაქ კობდოში, სახელმწიფო საქმეზედაო.

საქმით კი სხვა გამოდგა: მის აღმატებულებას სტუმრები სწვევოდნენ და სანადიროდ წაეყვანა იმ სიშორეზედ.

ნადირობის შემდეგ იმავე გზით დაბრუნდა შინისკენ და ხალხი კვლავ დაუხვდა ცხენებით, სასმელ-საქმელით...

ერთმა სტატისტიკოსმა თურმე იანგარიშა: მის აღმატებულების მიერ მოკლული თითო კურდღელი ხალხს ასი თუმანი დაუჯდაო.

**

შეურაცხობა. ურუნალ „Образование“-ს მეშვიდე წიგნში მოთხრობა არის დაბეჭდილი ამ სათაურით. ყმაწვილი კაცი, ებრაელი მხატვარი, მიუნხენიდან დაბრუნდება რუსეთის პატარა ქალაქში და აღტაცებულია თავის სამშობლოთი. მოხუცებული მამა ეხვეწება: ნუ, შვილო, რუსეთი სამშობლო კი არ არის ჩვენი, მტანჯველი და სულის შემხუთავიაო; მაგრამ, — მოხუცებულია მამაჩემი, — ბრძანებს მხატვარი, — შეერთებული კაცობრიობა ვერ წარმოუდგენიაო... საშინელს შეურაცხყოფას მიაყენებენ საბრალო ყმაწვილ კაცს რუსები და საუკუნოდ აღმოუფხვრიან გულიდან თავის შეცდომას და „სამშობლოს“ სიყვარულს. ისევ სამზღვარ გარედ გავა და იქიდან იწერება — არა, მე სამშობლო არა მაქვს! ღმერთმა დამიფაროს მაგისთანა სამშობლოსაგანაო...

უცნაური ამ მოთხრობაში ის არის, რომ ახალგაზრდა ებრაელს შეურაცხყოფას მიაყენებს კავკასიელი რუსი, ვილაც სილოვაისკი, ჩოხითა, ფაფახით და ხანჯლით მოსილი. რად დასჭირდა ავტორს სილოვაისკის კავკასიელად დახატვა, ალლაჰმან უწყის. თუ ებრაელთა დევნაზედ და ადამიანის შეურაცხყოფაზედ მივარდა საქმე, კავკასიაში ეგ არც ყოფილა და არც არის; რუსეთში კი იყო კიდევ და არის კიდევ.

ნუ თუ ვერც ამ უკანასკნელ დროის ცხოვრებამ დაუმტკიცა რუსეთის მოწინავე პრესას, რომ კავკასიელნი გაცილებით მაღლა სდგანან კულტურით, ვიდრე იმას ეგონა?

შინაური მიმდევრობა

სახელმწიფო სათათბირო და განხორციელება კანონიერების პრინციპისა. — წარმომადგენლები კავკასიიდან. — პირველ-დაწყებით სკოლების რეფორმა.

ექვსს აგვისტოს გამოცხადდა კანონი სახელმწიფო საბჭოს დაწესების შესახებ, რომელიც შემუშავებულ იქმნა თანახმად 18 თებერვლის უმაღლესის ბრძანებისა შინაგან საქმეთა მინისტრის ბულიგინის სახელზედ. ეს ახალი კანონი კარს უხსნის ხალხის წამომადგენლებს საკანონმდებლო მოღვაწეობაში მონაწილეობის მისაღებად და პირდაპირი ნაყოფია თანამედროვე განმანათავისუფლებელ მოძრაობისა.

ეხლანდელი მოძრაობა იმდენად რთული, იმდენად მრავალ მხრივი მოვლენაა, რომ ყოველად შეუძლებელია, ერთის განსაზღვრულის მისწრაფებით, ერთის მიზნის განხორციელებით იქმნას იგი დახასიათებული. ამ მოძრაობის აზრი, მარტო ოდენ პოლიტიკური არ არის, პოლიტიკაზე ნაკლები მნიშვნელობა არა აქვს იმ ეკონომიურს განხეთქილებას, რომელმაც ასე მძლავრად იჩინა თავი როგორც ქალაქებში, აგრეთვე სოფლებში. სოციალური ნიადაგი ეხლანდელის მოძრაობისა მეტად ღრმა არის, რომ უეცრივ, ერთის კალმის მოსმით აღსრულებულ იქმნას გამოფხიზლებულ ხალხის მისწრაფება, მაგრამ ამ მისწრაფების უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი მუხლი მაინც დიდი ხანია ნათლად და გარკვევით არის გამოთქმული მწერლობისაგანაც და თვით ხალხისაგანაც. ეს მთავარი მუხლი განმანათავისუფლებელ აზროვნებისა გამოიხატება სამის სიტყვით: კანონიერების ჰრინციპის დამყარება.

იურიდიული მეცნიერება კანონის წყაროდ სახელმწიფოს ნებას ანუ სურვილსა სთვლის. სახელმწიფო, იურისტის შეხედულებით, ისეთი საზოგადოებრივი ერთეულია, რომელსაც თავისი საკუთარი ნება, თავისი საკუთარი სურვილი აქვს და აი ამ ნების ან სურვილის გამოხატულება შეადგენს კანონს.

ცხადია, რომ იურიდიული მეცნიერება სახელმწიფოს ბუნებას ადამიანურს თვისებებს აწერს; ნება, სურვილი, მისწრაფება და მოქმედება თითოეულ ადამიანის პსიხიური თვისებაა და არა ისეთის შემკრებლობითის არსებისა, როგორც სახელმწიფოა. იურისტებსაც ესმით ეს უბრალო ჭეშმარიტება, იურისტებმაც კარგად იციან, რომ სახელმწიფოს თავისთავად ადამიანური გონება და გული არა აქვს, მაგრამ მაინც კანონს ნების გამოხატულებათ სთვლიან, რადგან რეალურად ყოველი კანონი ან ერთის, ან რამდენისამე კაცის ან მთელის ხალხის სურვილს წარმოადგენს. ამ ნაირად იურისტები ანცალკევებენ ერთი მეორისაგან ორს საგანს, კანონმდებლობას და კანონმდებლებს. ვინ არის კანონმდებელი სახელმწიფოში, ვინ ჩაიგდებს ხელში უფლებას კანონების გამოცემისას—ეს ერთი საკითხია, რომლის ასე თუ ისე გადასაწყვეტად იბრძვიან ყოველს თანამედროვე სახელმწიფოში სხვადასხვა პარტიები ან სახელმწიფო მოღვაწეები. მაგრამ რაკი ერთი რომელიმე პირი, ან ერთი რომელიმე ჯგუფი ასე თუ ისე კანონმდებელი შეიქნება, ამის შემდეგ ამ პირის ან ამ ჯგუფისაგან გამოთქმული სურვილი, იმის ნების გამოხატულება წარმოადგენს კანონს. კანონი ამ გვარად ფორმალური ცნებაა, ესე იგი ისეთი ცნება, რომელიც ყურადღებას არ აქცევს შინაარსს და მხოლოდ გარეგანის აღწერილობით კმაყოფილდება.

კანონიერების პრინციპი მოითხოვს, რომ არც ერთს ჭვეშევრდომს, არც ერთს მცხოვრებს სახელმწიფო ტერიტორიაზე არაფერი ისეთი არ მოეთხოვებოდეს, რაც კანონზე არ არის დამყარებული. ამიტომ, პირველი პირობა კანონიერების პრინციპის განსახორციელებლად ის არის, რომ ერთხელვე

განსაზღვრულ იქმნას ის წესი ანუ ის რიგი ნების ან სურვილის გამოხატულებისა, რომლითაც უბრალო, ჩვეულებრივი სურვილის განცხადება განირჩევა იმ ნების გამოხატულებისაგან, რომელსაც კანონის მნიშვნელობა ეძლევა. უამისოდ კანონს არ შეიძლება ის თვისება ჰქონდეს, რომელიც აუცილებლად საჭიროა კანონიერების დასაცველად, სახელდობრ: გარკვეულობა და ცოდნა იმისი, რა არის კანონი და რა არა. რესპუბლიკანურ ქვეყანაში კანონმდებელი თვით ხალხია, მაგრამ ვიდრე ხალხის სურვილი განსაზღვრულ წესსა და რიგზე არ არის გამოხატული, შეუძლებელია დანამდვილებით სთქვას კაცმა, რა შინაარსისაა ხალხის სურვილი; ამის გამო, კანონის მნიშვნელობა მხოლოდ მაშინ ეძლევა ხალხის სურვილს, როდესაც ის იმ ფორმებში გამოცხადდება, რომლებიც საყოველთაოდ და წინააღმდეგობრივად კანონმდებლობის ფორმად იქ, სადაც განსაზღვრული არ არის, როგორ უნდა იქმნას გამოხატული კანონმდებლის ნება, რომ ეს გამოხატულება კანონად იქცეს, კანონი არაფრით არ განირჩევა კანონმდებლის კაპრიზებისგან და ვერც არავის შეუძლიან ისეთი რამ საღსარი იპოვოს, რომლითაც ერთი მეორისაგან განირჩეოდეს უბრალო ნების გამოხატულება და კანონი. ცხადია, კანონიერების განსახორციელებლად ყოველის უწინარეს საჭიროა დაწესებულ იქმნას ის ფორმები, რომლებიც უნდა გაიაროს კანონმდებლის ნებამ, ვიდრე იმის გამოხატულება კანონად იქცევა.

კანონის დამახასიათებელი თვისება ის არის, რომ იგი ყველასათვის სავალდებულოა და ვინც იმას ნებაცუფლობით არ ემორჩილება, ძალად ამორჩილებენ. ამიტომ საკმარისი არ არის კანონიერების განსახორციელებლად მხოლოდ იმ ფორმების ანუ იმ რიგის განსაზღვრა, რომელიც ნების გამოხატულებას კანონად ქმნის; საჭიროა ნამდვილი (რეალური) გარანტია, რომ კანონის მეტი, სხვა არავითარი სურვილი კანონმდებლისა არ იქნება სახელმწიფოს მცხოვრებლებისთვის სავალდებულოდ გადაქცეული. რას უნდა წარმოადგენდეს ასე-

თი გარანტია? როგორ უნდა იქნას უზრუნველ ყოფილი ამ მხრივ კანონიერება?

ერთად ერთი საშუალება სახელმწიფოს მცხოვრებლებს უზრუნველ საყოფელად იმ მხრივ, რომ გარეშე კანონისა, იმათ არაფერი არ მოეთხოვებოდეთ სახელმწიფო მოღვაწეებისაგან, არის განცალკევება კანონმდებლობისა იმ მოქმედებისაგან, რომელსაც აზრად კანონების აღსრულება აქვს. ვიდრე კანონმდებლობა და აღმასრულებელი მოქმედება ერთისა და იმავე პირის ან ერთისა და იმავე ჯგუფის ხელშია მოთავსებული, ყოვლად შეუძლებელია ნამდვილად დაცულ იქმნას კანონიერება, რადგან კანონის აღმასრულებელს ყოველთვის შეუძლიან გვერდი აუქციოს კანონებს, თავისი კაპრიზები დასრულებინოს მცხოვრებლებს და პრაქტიკულად სრულიად გააქარწყლოს კანონის განსაკუთრებითი სავალდებულო ხასიათი. გარდა ამისა, კანონის აღმასრულებელს ყოველთვის შეუძლიან კანონის ფორმა, კანონის გარეგნობა მისცეს თავის ყოველ სურვილს და ფორმალურად დაიცვას კანონიერება, თუმცა ნამდვილად ამ პირობებში თვით კანონიერება ფუჭს სიტყვად-ღა იქცევა. ამ გვარად კანონიერების უზრუნველ საყოფელად აუცილებლად საჭიროა განცალკევება კანონმდებლისა და კანონის აღმასრულებლისა.

ის კანონები, რომლებიც იმ განზრახვით არიან შემოღებული, რომ დაცულ და უზრუნველყოფილ იქმნას კანონიერების პრინციპი, წარმოადგენენ ძირითად ანუ საკონსტიტუციო კანონებს. რადგან ისეთს სახელმწიფოში, სადაც კანონმდებლობა და კანონის აღმასრულებლობა ერთად არის შეერთებული, ნამდვილად კანონიერების პრინციპი არაფრით არ არის უზრუნველყოფილი, ამიტომ ასეთს ქვეყნებს კონსტიტუცია არა აქვთ. კონსტიტუციონალურ ქვეყანას უპირისპირდება აბსოლიუტისმის ქვეყანა, სადაც კანონიც და იმისი აღმასრულებელიც ერთისა და იმავე ადამიანის პიროვნებაშია მოქცეული.

კანონიერების პრინციპი თავის თავად, როგორც აქედამა სჩანს, ფორმალური პრინციპია და ამიტომ იმისი განხორ-

ციელება ხალხისთვის ისეთს საჭიროებას არ წარმოადგენს, როგორც გაუმჯობესობა კანონებისა შინაარსის მხრივ. ხალხის თვალში, თუ კანონის შინაარსი შეფერებულია ცხოვრების მოთხოვნასთან, არაფერი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ როგორ არის მოწყობილი სახელმწიფოში საკანონმდებლო და აღმასრულებელი მოქმედება. ჩვეულებრივ ხალხი ფორმალურს პრინციპებს გულგრილად უცქერის და მხოლოდ მაშინ ესწრაფვის მათს განხორციელებას, როდესაც ჰხედავს, რომ უამისოდ შეუძლებელია დაკმაყოფილებულ იქმნას იმისი მატერიალური საჭიროებანი.

რუსეთის სახელმწიფოში აბსოლიუტური წესწყობილებაა. ფორმალურად კანონიერების პრინციპი დაცული არ არის და, თუ ხალხმა მხოლოდ ეხლა მოითხოვა კანონიერების დამყარება, ეს იმას ჰნიშნავს, რომ ეხლანდელი კანონები შეთანხმებული არ არიან ცხოვრების საჭიროებასთან.

აბსოლიუტურ სახელმწიფოში იმ დროს, როდესაც ხალხი წინანდელს ძილს ერკვევა და კანონიერების პრინციპის განხორციელებას ხმა-მალლა ითხოვს, მმართველობის უმაღლესს წრეებში აუცილებლად იბადება აზრი—ხალხის სურვილის დაკმაყოფილებისა კანონების შინაარსის მხრივ გაუმჯობესობით, და ამ გვარად სცდილობენ, ერთის მხრივ აბსოლიუტისმის პრინციპები დაიცვან და მეორის მხრივ ჩაანელონ ხალხის მოძრაობა. ისეთი აბსოლიუტური მმართველობა, რომელიც კანონების შინაარსით ხალხის მისწრაფებისა და საჭიროების დაკმაყოფილებას სცდილობს, წარმოადგენს განათლებულ აბსოლიუტისმს, რომლის დედა აზრიც გამონახატება შემდეგის წინადადებით: ყველაფერი ხალხისთვის, მაგრამ ხალხის ხელით კი არაფერი.

რუსეთის ბიუროკრატიამაც სწორედ ამ გზით მოისურვა ხალხის საყოველთაო მისწრაფების დაკმაყოფილება და სწორედ განათლებულ აბსოლიუტისმის პრინციპების თანახმად შეიმუშავა კანონი სახელმწიფო საბჭოს შესახებ.

კარგა ხანია, რაც რუსის ზოგიერთი იურისტები სცდილობენ დაამტკიცონ, რომ აბსოლიუტისმი თავის თავად მოუ-

რიგებელი არ არის კინონიერებასთან და კერძოდ რუსეთის აბსოლიუტური მართვა-გამგეობა ისევე შეთანხმებულია კანონიერების პრინციპთან, როგორც ევროპის კონსტიტუციონალური მმართველობაა. ამის საბუთად მოჰყავთ ის გარემოება, რომ ეხლანდელის წესებით კანონი მხოლოდ ისეთს სავალდებულო დადგენილებას ეწოდება, რომელიც განზილულ იქმნა სახელმწიფო საბჭოში (Государственный совет) და შემდეგ წარედგინა დასამტკიცებლად ხელმწიფეს. ამ იურისტებს სამართლიანად უპასუხებენ, რომ აბსოლიუტური მმართველობა ვალდებულობის მხრივ სრულიად არ განასხვავებს კანონს განკარგულებისაგან და ამიტომ აბსოლიუტურს სახელმწიფოში ნამდვილად კანონი სულაც არ არსებობს, რადგან განკარგულების ძალით იმის შეცვლაც შეიძლება და გაუქმებაც.

სახელმწიფო საბჭოს დაწესების შემდეგ რუსის იურისტებს უფრო მეტი საფუძველი ექნებათ, კანონიერების პრინციპი განხორციელებულად ჩასთვალონ, რადგან სახელმწიფო სათათბიროს ხალხისაგან არჩეული წარმომადგენლები შეადგენენ. მაგრამ ამ იურისტებს მაინც ერთი რამ გარემოება გადაუღობავს გზას. ეს გარემოება ის არის, რომ სახელმწიფო სათათბიროს გადამწყვეტი ხმა არა აქვს და კანონად შეიძლება ისეთი კანონპროექტი იქცეს, რომელიც სახელმწიფო საბჭომ არ მოიწონა და არ მიიღო. გარდა ამისა, ვიდრე მთავარი კანონი რუსეთის იმპერიისა, რომელიც ამბობს, რუსეთის მმართველობა იმ კანონებსა, წესდებებსა და განკარგულებებსა და მყარებული, რომლებიც ხელმწიფისაგან წარმოსდგებიანო, ვიდრე ეს კანონი ძალაში იქნება და რეალურად განკარგულება და წესდება თავის ძალით კანონზე დაბლა არ იქნება დაყენებული, კანონიერების განხორციელება ფუქსოცნებად უნდა დარჩეს.

სახელმწიფო საბჭო უძლიურია საბოლოო გადაწყვეტილება მიიღოს, იმას მხოლოდ სათათბირო ხმა აქვს, ამიტომ ის მხოლოდ გარეგნობით წააგავს ევროპის პარლამენტს. სახელმწიფო საბჭოს აზრი შესაძლოა ისევე უყურადღებ-

ბოდ იქმნას დატოვებული, ისევე უმნიშვნელო შეიქმნეს კანონმდებლობისათვის, როგორც რაიმე კერძო კრების აზრი და დადგენილება.

უმაღლესი მანიფესტი პირდაპირ ამბობს, სახელმწიფო საბჭოს დაწესება არაფრით არა სცვლის იმპერიის მთავარ კანონს თვითმპყრობელობის შესახებო. მართლაც და, რა ცვლილება უნდა შეიტანოს მთავარ კანონებში ისეთმა დაწესებულებამ, რომელსაც არავითარი იურიდიული მნიშვნელობა არა აქვს? იურიდიულად წინანდელივით ერთად ერთი წყარო კანონისა არის თვითმპყრობელი ხელმწიფე, სახელმწიფო საბჭო კი მხოლოდ ფაქტიურად უნდა დაეხმაროს ხელმწიფეს კანონმდებლობის საქმეში.

ევროპიელ პარლამენტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი უფლება ის არის, რომ პარლამენტს შეუძლიან მინისტრებს სხვა და სხვა საგნის შესახებ შეეკითხოს, პასუხი მოთხოვოს და ან მოიწონოს და ან დაიწუნოს მინისტრის მოქმედება. მინისტრები აღმასრულებელ უფლობის წარმომადგენელი არიან, ამიტომ ევროპის პარლამენტს ნამდვილი საშუალება აქვს ხელში აღმასრულებელი უფლობა კანონმდებლობას დაუქვემდებაროს და ქეშმარიტი დარაჯობა გაუწიოს კანონიერების პრინციპს. სახელმწიფო საბჭო ამ უფლებას მოკლებულია, რადგან მინისტრებს შეუძლიანთ საბჭოს შეკითხვაზე პასუხი არ გასცენ და სახელმწიფო საბჭოს არაფერი საშუალება არა აქვს მინისტრების მოქმედება თავის სურვილს დაუქვემდებაროს.

სახელმწიფო საბჭო განუვითარებელი პარლამენტი, ნამდვილ პარლამენტად ის მხოლოდ მაშინ იქცევა, როდესაც მიენიჭება გადაწყვეტი ხმა, როდესაც დაკანონდება, რომ წესდება და განკარგულება, რომლებსაც საბჭოს შეუკითხავად გამოსცემენ, არაფრით არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საბჭოსაგან დამტკიცებულს კანონს, როდესაც საბჭოს მიენიჭება უფლება მინისტრების მოქმედების დამორჩილებისა, როდესაც სამინისტრო პასუხის მგებელი შეიქმნება მთავრობის ყველა მოქმედებისთვის.

უმალესი მანიფესტი ექვსი აგვისტოსი პირდაპირ აღიარებს, რომ სახელმწიფო საბჭოს წესდება განვითარებას და ცვლილებას მოითხოვს და ამ ცვლილებათა შესახებ მზრუნველობას ხელმწიფე იმპერატორი თავისთვის იტოვებს.

რა მხრივ განვითარდება, რა მხრივ შეიცვლება სახელმწიფო საბჭოს წესდება, ამას ახლო მომავალი გვიჩვენებს და უმთავრესად იმაზედ იქმნება დამოკიდებული, თუ რა მიმართულების წარმომადგენლებს ამოირჩევს ხალხი წევრებად. საბჭოს განვითარება ორ მხრივ შეიძლება მოხდეს: შესაძლოა ის თანდათან ნამდვილ საკანონმდებლო დაწესებულებას, ნამდვილს პარლამენტს დაუახლოვდეს, მაგრამ შესაძლოა აგრეთვე უკან-უკან დაიწიოს და ის ზნეობრივი მნიშვნელობა დაჰკარგოს, რომელიც ეხლა მიეცა იმას კანონით.

როგორც ჩვენის მიმოხილვის დასაწყისში ვთქვით, სახელმწიფო საბჭო პირდაპირი ნაყოფია ეხლანდელის მოძრაობისა. ამ მოძრაობის უპირველესი მოთხოვნაა დაახლოვება მმართველობისა ხალხთან და ხალხისა მმართველობასთან, რათა სახელმწიფოს მართვა-გამგეობა თვით ხალხის ინტერესების მიხედვით მიმდინარეობდეს. განათლებულმა აბსოლიუტისმმა უკვე დააკმაყოფილა ექვს აგვისტოსის მოთხოვნა მოძრაობისა იმდენად, რამდენადაც კი ეს მოსახერხებელი იყო იმისთვის ისე, რომ იმავე დროს თავის საკუთარს არსებობაზე უარი არ ეთქვა. მომავალი ბედი სახელმწიფო საბჭოსი, როგორც განუვითარებელ პარლამენტისა, დამოკიდებული იქნება იმ ურთიერთობაზე, რომელიც დამყარდება მათ შორის; თუ აბსოლიუტისმი უფრო პროგრესიულ პოლიტიკას დაადგა, ვიდრე საბჭო, ხალხის თვალში სახელმწიფო საბჭო ადვილად დაჰკარგავს მნიშვნელობას და აბსოლიუტისმი ამის შემდეგ ადვილად მოუღებს იმას ბოლოს. პირიქით, თუ საბჭომ ნამდვილად ხალხის ინტერესებისთვის დაიწყო მზრუნველობა და ამ მხრივ ბიუროკრატიულ მთავრობას გაუსწრო წინ, უეჭველია გამარჯვება სახელმწიფო საბჭოს დაჰრჩება და ის თანდათან პარლამენტად გადაიქცევა. მართალია, წარმომადგენლების არ-

ჩვენანი საბჭოში მონაწილეობისთვის ისე შეზღუდულია ქონებრივის ცენზით, რომ ღარიბის ხალხის ინტერესები შესაფერად წარდგენილი ვერ იქნება, მაგრამ საბჭო. მაინც წარმომადგენლობითი დაწესებულებაა, რომლის წევრებსაც ადვილად შეუძლიანთ ხალხის ნამდვილ საჭიროებათა დამცველობა იკისრონ; სახელმწიფო საბჭოს წევრები ბიუროკრატიის მოხელეებთან შედარებით, გაცილებით უფრო ახლო იდგებიან ხალხთან და ადვილად მოსალოდნელია, რომ სწორედ ეს საბჭო გადაიქცეს იმ ცენტრად, რომელსაც ასე საჭიროებს ეხლანდელი სოციალ-პოლიტიკური საზოგადოებრივი მოძრაობა.

სწორედ ამ მოსაზრებით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ რუსეთის რადიკალური პრესაც კი თავშეკავებულის კმაყოფილებით დაჰხვდა საბჭოს კანონის გამოცხადებას. რუსეთის საზოგადო მოღვაწეებს იმედი აქვთ, რომ საბჭო აუცილებლად ხალხის ნამდვილ წარმომადგენლობის დაწესებულებად გადაიქცევა და ხელს შეუწყობს იმ ცვლილებათა განხორციელებას, რომლებიც ეხლანდელმა მოძრაობამ აღნიშნა სხვა და სხვა სფეროში.

ერთს ხანად, 18 თებერვალს ბრძანების გამოცხადების შემდეგ, ჩვენს საზოგადოებაში ექვი დაიბადა, იქნება კანონმდებლობაში მონაწილეობისთვის ჩვენის ქვეყნის წარმომადგენლები არ მიიწვიონო. ეს ექვი 6 აგვისტოს კანონმა რამდენადმე გაამართლა. თუმცა მანიფესტი პრინციპიალურად საჭიროდ სთვლის ახალის კანონის გავრცელებას იმპერიის მთელს ტერიტორიაზე, მაგრამ იმ ნუსხაში, რომელიც აღნიშნავს რომელ ქალაქიდან ან გუბერნიიდან რამდენი წარმომადგენელი უნდა იყოს სახელმწიფო საბჭოში, კავკასიის ქალაქები და გუბერნიები ნაჩვენებია არ არის. ახალის კანონის სხვა ადგილებიდან ირკვევა, რომ პირველს ხანებში კავკასია წარმომადგენლებს არ აირჩევს, და ვიდრე ცალკე კომისია არ დაასრულებს თავის მუშაობას იმის შესახებ, თუ რა საფუძველზე

და როგორ უნდა მოხდეს ჩვენში არჩევნები, საბჭოში ჩვენს ქვეყანას წარმომადგენლები სრულიადა არ ეყოლება. როგორც პეტერბუგიდამ იტყობინებინ, ამ ცალკე კომისიის განძრახვით ყველა განაპირა ქვეყნებს ერთად სულ 15—20 წარმომადგენლის არჩევის ნება მიეცემა. სახელმწიფო საბჭოში იანვარისთვის მხოლოდ შიდა რუსეთი ამოირჩევს წარმომადგენლებს და ამათი რიცხვი 410 უნდა იყოს. ცხადია, ჩვენის ქვეყნის რამდენიმე წარმომადგენელი, სხვა განაპირა ქვეყნის წარმომადგენლებთან თანახმობითაც რომ იმოქმედებდნენ, მაშინაც კი ვერ მოახერხებენ თავის ქვეყნის ინტერესების დაცვას და მარტო ხომ სულ უძლურები იქნებიან.

ამ გვარად ქართველ პესსიმიისტების მოლოდინი ერთხელ კიდევ გამართლდა, ჩვენს პატარა სამშობლოს არც პირველ ხანებში და არც შემდეგ იმდენი წარმომადგენელი არ ეყოლება, რომ საკმაო ძლიერებას წარმოადგენდეს ქვეყნის ინტერესების დასაცველად. თუნდაც რომ ერთნაირს წესზე და ერთნაირის ანგარიშით განისაზღვროს ცენტრისა და განაპირა რუსეთის წარმომადგენელთა რიცხვი, მაინც საიმედო არ არის, ჩვენის ქვეყნის წარმომადგენელთა მოღვაწეობის ნაყოფიერება. ისინი აუცილებლად შთაინთქებიან უმრავლესობისაგან და ჩვენი განსაკუთრებითი ადგილობრივი და ეროვნული ინტერესები მუდამ შელახული დარჩებიან. წარმომადგენლობითი დაწესებულება მხოლოდ მაშინ იქნება ნამდვილად ჩვენი ხალხის ინტერესების დამცველი, როდესაც ჩვენს ქვეყანას საკუთარი წარმომადგენლობითი დაწესებულება ექნება და როდესაც იმისი წევრნი საყოველთაო, პირდაპირის, თანასწორის და ფარულის ხმით იქმნებიან არჩეულნი.

ცალკე წარმომადგენლობითი დაწესებულება აუცილებლად სახელმწიფო ბრძანებლობის დეცენტრალიზაციას მოასწავებს, რომელსაც ბევრი პრინციპიალური დამცველი ჰყავს არა თუ განაპირა ქვეყნებში, თვით ცენტრშიაც კი. ვიდრე ეს დეცენტრალიზაცია იმდენად არ მოიდგამს ფხვს პოლიტიკურს აზროვნებაში, რომ საკმაო ნიადაგს წარმოა-

დგენდეს ხალხის უმრავლესობის გასაერთიანებლად ამ პრინციპით, ვიდრე ჩვენ იმედი არა გვაქვს იმისთანა დაწესებულებაში, როგორც სახელმწიფო სათათბიროა, რაიმე თვალსაჩინო სარგებლობა მოუტანოს ჩვენს მხარეს.

ჯერ-ჯერობით დეცენტრალიზაციის პრინციპი ბევრს ქართველს საზოგადო მოღვაწესაც კი საკმაოდ შეგნებული არა აქვს, ბევრი დღესაც ვერა ჰგრძნობს ამ პრინციპის განხორციელების საჭიროებას. ჩვენებურ ცხოვრების მოუწყობლობას დღემდე საერთო წყარო ჰქონდა რუსეთის ცხოვრების უწყსრიგობასთან, ეს წყარო ცენტრალისტურ ბიუროკრატიის სათავეში იწყობოდა, მაგრამ როდესაც რუსეთში წარმომადგენლობითი დაწესებულება დაიწყებს მოქმედებას, ჩვენში ყველასათვის ცხადი უნდა შეიქნეს, რაოდენ უსამართლობას და რა ღრმა უთანასწორობას წარმოადგენს განაპირა ქვეყნებისთვის ცენტრალიზაცია, რადგან სწორედ მაშინ გამოიკვევა, რომ ჩვენის ქვეყნის ინტერესები ცენტრისაგან მუდამ დაჩაგრული და შეუწყნარებელი დარჩებიან.

ივლისის შუა რიცხვებში გაზეთებმა შეატყობინეს საზოადოებას, მამავალ სამოსწავლო წლიდამ განზრახულია, ყველა საგნების სწავლება დაბალ სასწავლებლებში სამშობლო ენაზე იქმნას მოწყობილი. შემდეგ გამოიკვეა, რომ ეს განზრახვა კავკასიის ნამესტნიკს, გრაფს ვორონცოვ დაშკოვს ეკუთვნის, რომელსაც შემდეგის განკარგულებით მიუმარტავს კავკასიის სამოსწავლო ოლქის მზრუნველისთვის:

„კავკასიის ნამესტნიკმა, გაიცნო რა ხალხის განათლების მდგომარეობა ამ მხარეში, საჭიროდ სცნო: პირველ დაწყებით სასწავლებლებში ყველა სამოსწავლო საგნების სწავლება უნდა მოეწყოს მოწაფეთა დედა-ენაზე; ერთ კლასიან სასწავლებლების კურსი უნდა იყოს ოთხწლიანი ნაცვლად სამწლიანი; რუსულის ენის სწავლება უნდა იწყებოდეს პირველის წლის მეორე ნახევრიდამ ზეპირ საუბრის საშუალებით, თვალსაჩინო ღონისძიებათა და დედა-ენის დახმარებით; რუსუ-

ლის წერა-კითხვის სწავლება დაწყებულ უნდა იქმნას მეორე წლის პირველ ნახევრიდან, და მასწავლებელთა თანამდებობაზე მხოლოდ ისეთი პირები უნდა იქმნან გამწესებული, რომელთაც მოსწავლეთა დედა-ენა იციანო.“

კავკასიის ნამესტნიკის განზრახვა ამ განკარგულებაში კატეგორიულად არის გამოთქმული, სწავლა პირველ-დაწყებით სკოლებში დედა-ენაზე უნდა მოეწყოს. სამოსწავლო ოლქის მზრუნველს მხოლოდ ეს დედა-აზრი უნდა განეფიქრებია და ეჩვენებინა პრაქტიკული საშუალებანი იმის განსახორციელებლად.

სამოსწავლო ოლქმა ბ. ა. ჭიჭინაძის თავმჯდომარეობით შეადგინა განსაკუთრებითი კომისია პირველ-დაწყებით სკოლებისთვის პროგრამის შესადგენად. ამ კომისიამ თავისი მუშაობა დაამთავრა 22 ივლისს.

სამოსწავლო ოლქის ან, უკეთ რამ ვთქვათ, ბ. ჭიჭინაძის კომისიის აზრით პირველ დაწყებითა „სასწავლებელმა მოზარდ თაობას უნდა მიაწოდოს ცხოვრებისთვის საჭირო ცნობები, აღზარდოს იგი და განამტკიცოს სარწმუნოებასა და ზნეობაში. ამიტომ კომისიამ საჭიროდ სცნო, რომ სახალხო სასწავლებელში ასწავლიდნენ სამღვთო სჯულს, დედა-ენას, რუსულ ენას და არითმეტიკას“.

ამ გვარად კომისიამ პირველდაწყებით სასწავლებლისთვის მხოლოდ ოთხი საგანი გაიმეტა, რომელთაგან, ჩვენს ფიქრით, ორის მეტი, სახელდობრ დედა-ენისა და არითმეტიკის გარდა, მოზარდს თაობას არც ერთი არავითარ სარგებლობას არ მოუტანს. პირველ-დაწყებით სკოლას ბიუროკრატიულ სიმაღლიდან თუ გადმოჰხედავს კაცი ქვემოლ, უეჭველია ამ სკოლას მაგრე რიგად დიდს მნიშვნელობას არ მისცემს, პირიქით, ვინც იმას ხალხის ინტერესების მხრივ განიხილავს, შეუძლებელია არ დაინახოს, რომ ჩვენის ქვეყნის მოზარდ თაობის დიდის უმრავლესობისთვის პირველდაწყებითი სასწავლებელი იმავე დროს ერთად-ერთი სასწავლებელია, და ამიტომ ადვილად შეიგნებს, რომ იმისი პროგრამა ოთხის

საგნით არ უნდა შემოიფარგლებოდეს. გეგმის დასარგვალე-
ლად და გარეგნულად დასასაბუთებლად კომისია ბრძანებს,
სასწავლებელმა ხალხს საჭირო ცოდნა უნდა მიაწოდოსო,
მაგრამ—საკვირველია, ნუ თუ სამღვთო სჯულის, რუსულის
ენის, არითმეტიკის და დედა-ენის მეტი არაფერია საჭირო
ხალხისთვის. სადაა ეგრედ წოდებული რეალური ცოდნა?
რატომ სამღვთო სჯული ან რუსული ენაა საჭირო ხალხის-
თვის, და არა ბუნების მეტყველობა?

ადვილი გასაგებია, რომ სამი წელიწადი არა კმარა ყვე-
ლა იმ ცოდნის შესაძენად, რომელიც ხალხისთვის საჭიროა
და სასარგებლო, ამიტომ საკვირველი არ უნდა იყოს, რომ
მასწავლებლებისაგან შემდგარმა კომისიამ სამის წლის მაგიერ
ოთხის წლის კურსი სცნო საჭიროდ, მაგრამ როდესაც
მეოთხე წლის კურსის მომატებას იმით ასაბუთებენ, რომ
სამის წლის განმავლობაში „განსაკუთრებით რუსულ ენას
საკმაოდ ვერ შეისწავლიანო“, ეს კი სწორედ უცნაურია.
ძლივს ველირსეთ, რომ მთავრობამ პირველდაწყებით სკოლი-
დან პოლიტიკის გამოტანა და ამის რაციონალურს ნიადაგზე
დამყარება მოინდომა, ძლივს ველირსეთ ამას, და მასწავლებ-
ლები კი მაინც ისევ პოლიტიკანობენ, ისევ იმას ესწრაფ-
ვიან, რომ ბავშვებმა ყოვლის უწინარეს რუსულ ენა ისწა-
ვლონ. ამ პოლიტიკანობითვე აიხსნება, რომ ბ. ჭიჭინაძის
კომისიისაგან შედგენილი პროგრამა არსებითად ძალიან მცირე
განსხვავდება ეხლანდელს სკოლებში გამეფებულ რუსი-
ფიკაციის პროგრამისაგან.

ვინც დაწვრილებით გადაათვალიერებს იმ პროგრამას,
უეჭველად შეამჩნევს, რომ რუსულ ენას გაკვეთილთა საერთო
რიცხვის ერთი მესამედი ეთმობა და თითოეულს განყოფი-
ლებაში ან იმდენივე დრო ეძლევა ამ ენის შესწავლას,
რამდენიც დედა-ენას, ან იმაზე მეტი. ცხადია, ეროვნულ
ნიადაგზე სწავლის საჟმის დაყენება მხოლოდ სიტყვაა, თორემ
ნამდვილად სახალხო სკოლა კულანდებურად გარუსების ფა-
ბრიკად დარჩება, თუ ბ. ჭიჭინაძის კომისიისაგან შედგენილ
პროგრამაზე გაჩერდა.

ჩვენ ღრმად გვწამს, რომ, დღეს იქნება თუ ხვალ, სკოლას აუცილებლად ჩამოჰშორდება პოლიტიკა და სწავლის საქმეც მხოლოდ იმის შემდეგ მოეწყობა რაციონალურად, მაგრამ ყოველის უწინარეს საჭიროა თვით საზოგადოება, თვით ხალხი იქმნას ცნობილი სკოლის პატრონად, გაუქმდეს სავალდებულო პროგრამები და თითონ ხალხს მიენდოს, ისე აწარმოვოს თავის განათლების საქმე, როგორც საჭიროდ მიაჩნია.

პირველ-დაწყებით სკოლის საქმე როგორც რუსეთში, აგრეთვე ყველა სხვა ქვეყნებშიაც, სწორედ იმ საქმედ არის მიჩნეული, რომელსაც ადგილობრივი საერობო თვითმართველობა განაგებს. ბ. ჭიჭინაძის კომისიას ან შეცდომით, ან განძრახ ამ გარემოებისთვის არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია, თუმცა კი კავკასიის ადმინისტრაცია საოცარის სისწრაფით ეჩქარება ერობის შემოღებას ჩვენში. აგვისტოს დასაწყისში გამოცხადდა წესები იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოეწყოს სამაზრო და საგუბერნიო სათათბიროები ერობის შემოღების შესახებ სხვა-და-სხვა საკითხების გამოსარკვევად. როგორც მოსალოდნელი იყო, ამ სათათბიროებში ყველას არ ექმნება უფლება მონაწილეობის მიღებისა; სათათბიროს წევრებს მხოლოდ ისინი ამოირჩევენ, ვინც ქონებრივ ცენზის მოთხოვნას აკმაყოფილებს. როგორც 1864 წლის საერობო დებულება, სათათბიროების ინსტრუქციაც სამს ჯგუფად ჰყოფს ამომრჩევლებს: 1) შეკრებილება მიწათ-მფლობელებისა, 2) შეკრებილება ქალაქის ამომრჩევლებისა ან ქალაქის საბჭო და 3) სოფლის საზოგადოებები. ქონებრივი ცენზი მიწათმფლობელისათვის 72 დესეტინა მიწის მოსაკუთრებას ითხოვს და სხვებისაგან 15,000 მანათის ქონებას. ცენზი საჭირო არ არის მხოლოდ გლეხებისთვის, რომელნიც სოფლის საზოგადოებას შეადგენენ, სამაგიეროდ მთელი სოფლის საზოგადოება ან რამდენიმე საზოგადოება ერთად მხოლოდ ერთს ხმოსანს ირჩევს. ასეთი თვალსაჩინო შევიწროება

ხალხისა, სათათბიროების მოქმედებაზე აუცილებლად თავის გავლენას იქონიებს, რასაც ჩვენ მალე საკუთარის თვალით დავინახავთ.

უმთავრესი საგანი, უმთავრესი კითხვები, რომელზედაც პასუხი უნდა მისცენ სათათბიროებმა, შემდეგია:

„1) შეიძლება თუ არა, შემოღებულ იქმნას საერობო დებულება 1864 წ. (ვიდრე სრულიად რუსეთისთვის ახალი საერობო დებულება შემუშავდებოდეს), საქირაა თუ არა ამ დებულების ზოგიერთი მუხლების შეცვლა ადგილობრივ პირობათა მიხედვით და საქირაა, თუ არა ვისარგებლოთ 1890 წ. გამოცემულ დებულებითაც.

და 2) მემამულეთა და ვაჭარ მრეწველთა ცენზის რაოდენობა.

ჩვენის ფიქრით, არც ეხლა და არც შემდეგ 1864 წ. საერობო დებულების უცვლელად შემოღება არ იქნება. უნდა შეიცვალოს ყოვლის უწინარეს ის მუხლები, რომლებიც საერობო ერთეულების ტერიტორიას განსაზღვრავენ: უნდა დაარსდეს წვრილი საერობო ერთეული, რომლის რაიონიც შეიძლება ელანდელ სოფლის საზოგადოების რაიონი შეიქმნეს; სანაზრო ერობის ნაცვლად უმჯობესია დაარსდეს სათემო ერობა: კახეთი, ქიზიყი, ზემო-ქვემო-შიდა ქართლი, თუშეთ-ხევსურეთი, ზემო და ქვემო იმერეთი, გურია და სხვა; ეს ეთნოგრაფიული დანაწილება უფრო მეტს რეალურ ინტერესების მთლიანობას აღნიშნავს, ვიდრე მაზრებად დაყოფა; საგუბერნიო ერობის ნაცვლად უნდა დაარსდეს საერობო თვითმმართველობითი ოლქი, საქართველო, რომელიც შეიძლება შეუერთდეს კავკასიის სხვა ნაწილების მსხვილ საერობო ერთეულებს.

ფარგალი ერობის მოღვაწეობისა თვალსაჩინოდ უნდა გაფართოვდეს და სრულიად დამოუკიდებელი უნდა იყოს ადმინისტრაციისაგან. ადმინისტრაციას უნდა მიეცეს უფლება სასამართლოს წესით განასაჩივროს ერობის ყოველი მოქმედება და განკარგულება ან დადგენილება, მაგრამ ვიდრე სასამართლო საქმეს არ გადასწყვეტს, ადმინისტრაციას არ უნდა შეეძლოს შეაჩეროს ერობის დადგენილების აღსრულება; ადმინისტრაცია მხოლოდ კანონიერების მხრივ უნდა უთვალყურებდეს. ერო-

ბას და არა სარგებლობის მხრივ, რადგან ერობამ ყველა ადმინისტრატორსა და სასამართლოზე უკეთ იცის, რა არის სასარგებლო და რა არა.

არც ერთი ერობისაგან თანამდებობაზე არჩეული პირი ადმინისტრაციისაგან დამტკიცებას არ უნდა ჰსაჭიროებდეს, რადგან ადმინისტრაცია ერობაზე უკეთ ვერ ივარაუდებს, ვინ უკეთესი საერობო მოღვაწე გამოდგება და ვინ არა.

ერობას თავისი საკუთარი აღმასრულებელი ორგანოები უნდა ჰქონდეს, თორემ ვიდრე იგი იძულებულია ადმინისტრაციის ხელით აასრულოს ხოლმე თავისი დადგენილება, იმისი დამოუკიდებლობა სრული და მთელი არ იქნება.

საერობო ხმოსნების არჩევანში მონაწილეობის მისაღებად არავითარი ქონებრივი ან წოდებრივი ცენზი არ უნდა იყოს საჭირო; ყველა ადგილობრივ მცხოვრებს თანასწორი უფლება უნდა ჰქონდეს; ადგილობრივ მცხოვრებად უნდა ჩაითვალოს ყველა, ვისაც კი უკანასკნელი ექვსი თვე საერობო ერთეულის ტერიტორიაზე უცხოვრია. ქონებრივის ცენზის შემოღება საერობო თვითმმართველობას მდიდრების ხელში მოათავსებს და ღარიბის ხალხის ინტერესები ამის გამო დაჩაგრული იქნება.

ერობის ხელში უნდა გადავიდეს ყველა სახელმწიფო და სახაზინო მამულები და ერობასვე უნდა მიენდოს გლეხების ცხოვრების მოწყობის საქმე.

ერობას აუცილებლად უნდა მიენიჭოს უფლება მცხოვრებთათვის სავალდებულო დადგენილებათა გამოცემისა ადგილობრივ ცხოვრების ყველა იმ ნაწილის შესახებ, რომელიც ერობის მოღვაწეობის ფარგალში შევა.

აი, ჩვენის ფიქრით, ის მთავარი ცვლილებანი, რომლებიც აუცილებლად შეტანილ უნდა იქნან 1864 წლის საერობო დებულებაში.

ჩვენნი საქმეები

ნაფის მსაჯულთა სამართალი კავკასიის იურიდიულ

საგომგალომების წინაშე.

კავკასიის იურიდიულმა საზოგადოებამ დაასრულა იენისის ოთხს ბ. გრუზენბერგის რეფერატი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ დროა ჩვენში შემოღებულ იქმნას ნაფიც მსაჯულთა სამართალი. ამ საკითხს იურიდიულმა საზოგადოებამ მონაღმბა სულ ოთხი სხდომა.

კამათის დროს ჩვენი იურიდიული საზოგადოება ახირებულ სურათს წარმოადგენდა. თუმცა საზოგადოებამ მიიღო რეფერენტის აზრი და თავის მხრით დაასკენა, რომ ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შემოღება ჩვენში მიუცილებელი საჭირო არისო, მაგრამ ამ საგნის შესახებ კამათი რეფერენტის მოსარჩლე და მოწინააღმდეგეთა შორის იმ ფარგალში სწარმოებდა, თითქოს ჩვენს ირგვლივ არავითარი ცვლილება აზრთა მიმდინარეობაში არ მომხდარიყოს, ახალი მოძრაობა არც დაწყებულიყოს, გამაცოცხლებელი სიო არ შეხებოდეს ჩვენს ქვეყანას და ხალხს.

ასეთი ხასიათი გამოიჩინა კავკასიის იურიდიულმა საზოგადოებამ, რომელიც უმეტეს ნაწილად შესდგება მაგისტრატურის (სახამართლოს) წევრებისაგან. შესანიშნავია, მართლა, რომ მაგისტრატურას არ ეტყობა არავითარი ელფერი ახლანდელის მოძრაობისა; იგი არავითარ მონაწილეობას ამ მოძ-

რაობაში არ იღებს, თითქოს ვალი მამულის წინაშე იმით მოიხადაო, რომ აქამდე, საერთო მოზნობისა და გახრწნილობის დროს, ბევრად თუ ცოტად მართებულად იქცეოდა...

რომ მაგისტრატურა ასე ჩამორჩენილია დროთა მოთხოვნებზე, ეს ცხადად სჩანს იმ მოსახრებელად, რომელნიც მოჰყავდათ იურიდიულ საზოგადოებაში, სახელდობრ მაგისტრატურის წევრებს, როგორც დამაბრკოლებელი მიზეზები ჩვენში ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შემოღებისა.

ასეთი დამაბრკოლებელი მიზეზი, მათის აზრით, სამი: ა) კავკასიის აქეთა მხარის ხალხნი უკულტუროაო, ბ) მკვიდრთა შორის ეროვნული სხვა-და-სხვაობა არისო და გ) რუსული ენა საკმაოდ არ არის მკვიდრთა შორის გავრცელებულიო.

ეს სამივე „დაბრკოლება“ რომ კარგად, მუშტრის თვალთ, განვიხილოთ, დავრწმუნდებით, რომ აქ საერთო დამაბრკოლებელი მიზეზი წესიერი სამართლის შემოღებისა მხოლოდ ის არის, რომ კავკასიის აქეთა მხარის მკვიდრნი რუსები არ არიან.

ასეთს აზრს კი სარჩულად ის ყოვლად შემცდარი პრინციპი აქვს, რომ ვითომ ხალხისათვის კი არ უნდა იყოს მოწყობილი სამართალი და თვით სახელმწიფო, არამედ ვითომ ხალხი იყოს გაჩენილი სამართლისა და სახელმწიფოსათვის.

განვიხილოთ ცალ-ცალკე ეს სამი დაბრკოლება.

ჩვენ აქ არას ვამბობთ საზოგადოდ ნაფიც მსაჯულთა სამართლის ღირსებაზე, რადგან, ერთის მხრით, ჩვენ არა ერთხელ გვექონია ჩვენს ჟურნალში ამ საგნის შესახებ ჭაასი*) და, მეორეს მხრით, ამ სამართლის მოწინააღმდეგეთა ციურიდიულ საზოგადოებაში კრინტიც არ დაუძრავთ მისი უვარგისობის შესახებ საზოგადოდ, პირიქით ეს მოწინააღმდეგენიც თანახმა იყვნენ იმ აზრისა, რომ ნაფიც მსაჯულთა სამართალი საუკეთესო

*) იხ. „მოამბე“, 1895 წ. № № VIII და XI; 1897 წ. № III; 1899 წ. № I.

სამართალიაო, მაგრამ ამტკიცებდნენ, რომ იგი ჩვენში არ გამოდგებაო.

რეფერატის მოწინააღმდეგეთა აზრით უკულტურობა ხალხისა იმიტომ არის დამაბრკოლებელი მიზეზი ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შემოღებისა, რომ ასეთის ხალხის ამორჩეული ნაფიცი მსაჯულნი ადვილად გაამართლებენ ბოროტ-მოქმედებს და ბრალდებულს არ ჩაუთვლიან დანაშაულს.

ჯერ რომ ეს თეორეტიული აზრი სრულიად შემცდარია. ნაფიც მსაჯულთა სამართლის ერთი ღირსებათაგანი ის არის, რომ ხალხის წარმომადგენელთა მონაწილეობა სამართლის წარმოებაში აჩვენებს ხალხს გონიერი კანონისადმი პატივისცემას ერთის მხრით, და თუ კანონი უგნური აღმოჩნდა და ხალხს არ არგებს, მაშინ ხალხს ეძლევა საშუალება თავის წარმომადგენელთა—ნაფიც მსაჯულთა საშუალებით, მათის განაჩენებით გამოაშკარავოს ეს გარემოება.

ამრიგად ჩვენი ხალხის უკულტურობა რომ კიდევ იყოს დამტკიცებული, ეს სრულიად დამაბრკოლებელ მიზეზად არ ჩაითვლებოდა.

მაგრამ თვით ეს უკულტურობა არის ნაყოფი ზემოხსენებულ მოწინააღმდეგეთა ფანტაზიისა; ანუ, უკეთ ვთქვათ, მათის უცოდინარობისა.

ჩვენის ხალხის უკულტურობას ამტკიცებდა ამას წინად გაზეთებში ცნობილი მოქაზრაკე სასულიერო უწყებისა კავკასიაში მღ. ვოსტორგოვი. მაგრამ მას საკადრისი პასუხი უგოპროფ. მარმა, რომელმაც დაბეჭდა რამდენიმე მშვენიერი სტატია ამ საგანზე გაზეთ „РАСВѢТЪ“ ში და წესი აუგო ვოსტორგოვის და მისი თანამგრძნობთა აზრებს.

ჩვენ აქ არ ჩამოვთვლით ბ. მარის მოსაზრებას, ჩვენის აზრით მხოლოდ მტკნარ უფიცობას შეუძლია უკულტურობა შესწამოს ისეთ ხალხს, რომელსაც აქვს ორი ათასის წლის ისტორია; იმ ხალხს, რომელმაც პირველთაგანმა მიიღო ქრისტიანობა, იმ ხალხს, რომლის მწერლობა განვითარდა მეათე, მეთერთმეტე და მეორმეტე საუკუნოებში იმ სიმაღლემდე,

რა სიმაღლეზეც მაშინ ევროპის მწერლობაც არ იყო მიღწეული, იმ ხალხს, რომელიც ათას ხუთასის წლის განმავლობაში იბრძოდა სარწმუნოებისა და რწმენისათვის და მისცა ქვეყნიერობას მოწამეთა ლეგიონი. მართალია ეს ყოველივე წარსულში იყო, მაგრამ ახლანდელ დროშიც რომ შევადართ ჩვენი ხალხი იმ ხალხს, რომელსაც აქვს ნაფიც მსაჯულოთა სამართალი, შედარება ჩვენი ხალხის წინააღმდეგ არ იქნება. ავიღოთ შემდეგი მაგალითები: 1) გავიხსენოთ 1892 წელი, როცა ხოლერა იყო გავრცელებული, როგორც შიდა რუსეთში, ისე ჩვენშიაც. მაშინ, როდესაც რუსეთში დაბალი ხალხი არბევდა სამკურნალოებს და კლავდა ექიმებს, რადგან ფიქრობდა, რომ ექიმები ავრცელებდნენ ხოლერასო, ჩვენი ხალხი დიდყოპატივისცემით ეპყრობოდა ექიმებს და მოწინებით ასრულებდა მათ დარიგებას. 2) შიდა რუსეთში მინიმუმი საკომლო მიწა გლეხთათვის იყო დანიშნული განთავისუფლების დროს რვა დესეტინა; ჩვენში ამდენი მიწა არასოდეს გლეხებს არ ჰქონდა, მაგრამ სიმშვილის გამო თავის სამშობლოდან არ აყრილან და მაწანწალად არ გამხდარან. 3) მიუხედავად მიზომილ მიწის სიმცირისა, ქუთაისის გუბერნიის გლეხობის უმეტესობამ თავი განითავისუფლა დროებით ვალდებულობისაგან ისე, რომ მართებლობა სრულებით არ მიხმარებია. 4) ფილოქსერამ გაანადგურა ჩვენი ხალხის სიმდიდრე, — ვენახი, მაგრამ ხალხმა რამდენიმე წლის განმავლობაში შესძლო თავის ღონისძიებით ამ ვენახების განახლება ამერიკის ვაზზე ნამყენებით.

ყოველივე ეს კულტურის ნიშანია, და ვინც ამას ვერ ხედავს, იგი ან ბრმა არის და ან არ უნდა რამე დაინახოს.

ჩვენს მოსამართლეებს ერთი სენიც სჭირთ და მეორეც. მართალია ბ. კოლჩეესკიმ ჩვენი მოსამართლეები ლივინგსტონებს შეადარა და ჩვენ — ველურ ხალხს: როგორც ლივინგსტონმა მოკლე ხანში აფრიკანელები გაიცნო, ისე ჩვენ, განათლებულ მოსამართლეებს, შეგვიძლია უფრო ჩქარა და უკეთ გაგიცნოთ თქვენ, ვიდრე თქვენ შეგიძლიანთ თქვენი თავის ვაცნობა. მაგრამ გამოცდილება სულ სხვას გვეუბნება.

ასი წელიწადია, რაც ჩვენ უცხო მოსამართლეები გვყავს და აბა რომელმა გაიცნო ჩვენი ხალხი?! ხალხის გაუცნობლად ხომ ამ ხალხში სამართლის ქმნა შეუძლებელია. სამართლის თეორიით სასჯელი დანაშაულს კი არ უნდა მიეზღოს, არამედ დამნაშავეს. ამიტომაც სამართლიანად საქმის გადასაჭრელად საჭიროა, რომ მოსამართლემ გაიგოს ბრალდებულის სულის კვეთება, მისი ხასიათი და მთელი მისი არსება. ამისათვის კი საჭიროა ცნობა იმ წრისა და იმ ხალხისა, რომლის წევრი და შვილი ბრალდებულია. რადგან ჩვენს უცხო მოსამართლეებსა ამათი ცნობა არასოდეს არ ჰქონიათ, ზოგს იმიტომ, რომ დაინიშნებოდნენ ჩვენში თუ არა, თვალი სხვაგან ეჭირათ, აბა იქნება ჩქარა სხვაგან გადაგვიყვანონო, და ზოგს კი იმიტომ, რომ ხალხის გაცნობის საჭიროება შეგვებული არ ჰქონდათ. ამიტომ გაბედულად შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ აქამდე ჩვენში სამართლის ქმნა თავიდან ბოლომდე შემცდარი იყო. ამიტომაც თუ სხვაგან არის საჭირო, როგორც საუკეთესო დაწესებულება, ნაფიც მსაჯულთა სამართალი, ჩვენში იგი ერთიორად უფრო საჭირო და სასარგებლოა.

მეორე დამაბრკოლებელ მიზეზად ჩვენში ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შემოღებისა მოწინააღმდეგენი სთვლიან კავკასიის აქეთა მხარეში ერთა სხვადასხვაობას. მათის აზრით ერთი ერის წარმომადგენელი სხვა ერის ბრალდებულს ადვილად გაამტყუნებს და თავისიანს გაამართლებსო. ასეთი მოსაზრება თეორეტიულადაც ყოველად უსაფუძვლოა და გამოცდილებითაც არაფრით არ მტკიცდება. მართლაც, ფსიხოლოგიურად დაუჯერებელია, რომ ქართველმა მსაჯულმა გაამართლოს ქურდი მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი ქართველია, როგორც დაუჯერებელია, რომ ქართველმა ქურდმა შეიბრალოს ქონების პატრონი მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს ქართველია. უეჭველია, რომ როცა სასამართლოს ტაძარში შეიკრიბებიან კეთილსინდისიერი ამორჩეული კაცები სასამართლოს წარმოებისათვის, თუმცა ეს კაცები სხვა-და-სხვა ერთა წევრნიც იყვნენ, მათ შორის ერთობა ჩამოვარდება მათის

მოვალეობის შეგნების ძალით და ეს ერთობა დამყარებული იქმნება ეთიკურ ნიადაგზე. ამას გვიმტკიცებს ჩვენ ცხოვრების მაგალითებიც. როგორც დასავლეთ ევროპაში, ისე შიდა რუსეთის სხვა და სხვა გუბერნიებში ბევრი ისეთი კუთხეა, სადაც ერთა სხვა-და-სხვაობა არის, მაგრამ ნათიცი-მსაჯულთა სამართალი დაუბრკოლებლივ სწარმოებს იმ ადგილებში და არასოდეს მათ წინააღმდეგ არავის ის საყვედური არ გამოუცხადებია, რომ იგინი ეროვნულის ქიშპობით და სიძულვილით ხელმძღვანელობდნენ. მაშ რად უნდა ჰქონდეს ადგილი ასეთს შიშს ჩვენში!

აქ ისიც უნდა დავსძინოთ, რომ ერთა სხვადასხვაობას ჩვენში მეტად აზვიადებენ ზოგჯერ უცოდინარობით და ზოგჯერ განზრახვაც. იურიდიულ საზოგადოების კრებაზე მაგალითად ბ. კოლჩევსკიმ მოიტანა რამდენიმე სტატისტიკური ცნობები კალენდრებიდან და სხვა წიგნებიდან და ამ ცნობებში ასეთი ცხრილიც იყო: ტფილისში ცხოვრობს ამდენი ქართველი (Грузины), ამდენი იმერელი და ამდენი გურულიო. ვინ არ იცის ჩვენს დროში, რომ ესენი ყველანი ქართველობას შეადგენენ და მათი ცალ-ცალკე ერებად დაყოფა შეუძლებელია. ან კიდევ ბ. კოლჩევსკიმ ის ცნობა მოიტანა, რომ ბათუმის ოლქში თათრები ცხოვრობენო, თუმცა ყოველმა ქართველმა შეგირდმა იცის, რომ იქ მუსულმანი ქართველები არიან და არა თათრები.

მესამე დამაბრკოლებელ მიზეზად ოპპონენტები, როგორც ზემოდ ვთქვით, ის გარემოება დასახეს, რომ რუსული ენა მკვიდრთა შორის საკმაოდ არ არის გავრცელებულიო.

არც ამ მოსაზრებას აქვს მნიშვნელობა ჩვენის აზრით, მაგრამ კამათის დროს ამ მოსაზრებამ მნიშვნელობა მიიღო იმის გამო, რომ რეფერენტი და მისი მოსარჩლეები ერთის მხრით და ოპპონენტები მეორეს მხრით თითქოს უსიტყვოდ შეთანხმდნენ, რომ სამართალი უსათუოდ რუსულ ენაზე უნდა წარმოებდესო. უთანხმოება კი მათ შორის მხოლოდ იმაში იყო, რომ პირველნი ამტკიცებდნენ, რომ რუსული ენა

ჩვენში იმდენად გავრცელებული არისო, რომ შესაძლოა ამორჩეულ იქმნას საკმაო რიცხვი რუსულის მკოდნე ნაფიც მსაჯულებისა. მოწინააღმდეგენი კი ამტკიცებდნენ, რომ ამ „საკმაო რიცხვის“ ამორჩევა შეუძლებელიაო.

ჩვენ კი ორთავე აზრი შემცდარი მიგვაჩნია. ნაფიც მსაჯულთა მომხრეები შემცდარნი არიან იმაში, რომ შესაძლებლად სთვლიან დაკმაყოფილდნენ იმ „ზოგიერთ“ ნაფიც მსაჯულთა სამართალს, რომელთაც რუსული ენა იციან. რუსული ენა ხომ ზოგიერთმა იცის, სახელდობრ იმ ნაწილმა ხალხისამ, რომელიც, ბევრად თუ ცოტად, ნასწავლია. ამ წრიდან ამორჩეული მოსამართლეები მთელი ხალხის წარმომადგენლებად არ ჩაითვლებიან. ნაფიც მსაჯულთა დაუფასებელი ღირსება სწორედ იქიდან წარმოსდგება, რომ მთელი ხალხისაგან არჩეული უნდა იყვნენ განურჩევლად წოდებისა, ხელობისა და განათლებისა.

მეორეს მხრით მომხრენიც და მოწინააღმდეგენიც, შემცდარნი არიან, რომ ჰგონებენ სამართალი უთუოდ რუსულ ენაზე უნდა სწარმოებდესო.

ნამდვილი სამართლის ქმნა შეიძლება მხოლოდ იმ ენაზე, რომელზედაც ლაპარაკობს ხალხი, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ხალხსა და მოსამართლეს შუა უნდა ჩადგეს მთარგმნელი, რომლის მიზეზით უნდა მოისპოს სამართლის ერთი უძვირფასესი პრინციპი — უშუამავლობა (непосредственность).

ერთა გამოცდილებამ დაამტკიცა, რომ რაც უნდა მკოდნე და სვინიდისიერი იყოს მთარგმნელი, მისი უშუამავლობა მაინც არ არის სასურველი, რადგან ერთი ენიდან მეორეზე თარგმნა მეტად ძნელია და ხშირად შეუძლებელიც. იტალიურად კალამბური კი არსებობს. ამის თაობაზე: traduttore — traditore (მთარგმნელი მოღალატეაო). ამას დასძინეთ ის, რომ სასამართლოს თარჯიმნებს ხშირად ცოდნაც და პატიოსნებაც აკლიათ, და მაშინ ცხადად წარმოიდგენთ, თუ რა უკუღმართი სამართალი უნდა გადაწყდეს იქ, სადაც ასეთი თარჯიმნები არიან. სამწუხაროდ ჩვენი ხალხის გამოცდილება ბევრ მაგალითს

წარმოგვიდგენს თარჯიმნების უვარგისობას და მათის წყალობით სამართლის დამახინჯებას...

მეორეს მხრით უსათუოდ რუსულ ენაზე სამართლის წარმოებას არავითარი სახელმწიფოებრივი მიზანი არ მოითხოვს. პირიქით ასეთს მოთხოვნილებას მიზნად აქვს მხოლოდ ხალხის ძალად გარუსება, თუმცა ამ მიზანს იგი ვერასოდეს ვერ მიაღწევს, როგორც გამოცდილებას უკვე დაუმტკიცებია.

რადგან სწორი სამართლის ქმნა მოითხოვს ხალხის ენაზე მის წარმოებას, უსამართლობა და ძალ-მომრეობა იქმნება, ხალხს უთხრათ, რომ ეს სწორი სამართალი მხოლოდ მაშინ მოგვეცემა, როცა რუსულ ენაზე დაიწყებ ლაპარაკსაო. უსამართლობა იქნება ასეთი წინადადება იმიტომ, რომ ხალხი ასეთ პირობას ვერ შეასრულებს: მაგალითი არ არის, რომ მთელი ხალხი ორ ენაზე ლაპარაკობდეს, და თავისი ენის დავიწყება კი ხალხის სიკვდილი იქნებოდა. მაშასადამე ხალხი ამ პირობით,—რომ თავისი ენა დაივიწყოს და უცხო ენა შეისწავლოს,—ვერასოდეს ვერ ეღირსებოდა სწორ სამართალს.

ადგილობრივი ხალხის ენაზე სამართლის წარმოების დამბრკოლებელ მიზეზად, ჩვეულებრივ, ასახელებენ იმას, რომ კავკასიის ადგილობრივი ენები მრავალია და რუს არ შეუძლიან ყველა ეს ენები შეისწავლოსო, ან რად უნდა იყოს იძულებული რუსი რომელიმე ადგილობრივი ენა შეისწავლოს, როდესაც იგი დღეს აქ არის მოსამართლედ და ხვალ სხვაგან გადაიყვანებენ, და ეს ადგილობრივი ენა მისთვის სრულიად საჭირო არ იქნებაო.

ეს დაბრკოლება რომ ფაქტიურად მართალი იყოს, მაშინაც ყურადღებაში მისაღები არ იქნებოდა, რადგან ასეთი მოსაზრება კვლავ აგებულო იმ ცრუ საფუძველზე, რომ ვითომ მოსამართლესათვის იყოს ხალხი გაჩენილი და არა მოსამართლე ხალხისათვის. დროა დარწმუნდნენ ხალხის გამგენი ამ აზრის უკუღმართობაში და უსამართლობაში. ვისაც მოსამართლეობა ან სხვა რამე მოხელეობა უნდა რო-

შელსამე ხალხში, იგი აღჭურვილი უნდა იყოს ყოველივე ცოდნით და ღირსებით, რაც საჭიროა კეთილად მისი თანამდებობის შესასრულებლად. ამ ცოდნათაგანი პირველია ხალხის ცნობა და მისი ენისა.

ვარდა ამისა თვით ის სიძნელე ადგილობრივი ენების შესწავლისა, რომელსაც ასახელებენ ჩვენი მოწინააღმდეგენი, მეტად გადაჭარბებულია.

მეტად გადაჭარბებულია ჯერ ენათა სიმრავლე. მოსდით ეს ჩვენს მოწინააღმდეგებს უცოდინარობით, თუ ბორბოტ-განზრახვით, არ ვიცით, მაგრამ ფაქტი კი ფაქტად რჩება. ავიღოთ მაგალითად კავკასიის აქეთა მხარე. ჩვენთაგანმა ვინ არ იცის, რომ აქ მეფობს სამი ენა, რომელთა შემწეობით ყველას იოლად წასვლა შეუძლია. ეს სამი ენა არის: ქართული, თათრული და სომხური. ჩვენი მოწინააღმდეგეები ამათ უმატებენ მეგრულს, სვანურს, გურულს, იმერულს, ფშავურს, ხევსურულს და სხვათა, თითქოს სამეგრელოში და სვანეთში ქართულად არ ლაპარაკობდნენ. თითქოს გურული, იმერული, ფშავური და ხევსურული ქართულს არ წარმოადგენდნენ.

მართალია სამი ენის შესწავლაც ძნელია, რადგან მეოთხე ენაც—რუსულს, როგორც სახელმწიფო ენა, უნდა იცოდეს მოსამართლემ, მაგრამ სამივე ენის ცოდნა არ არის საჭირო, რადგან თვითვე ენას აქვს თავისი რაიონი: ადგილობრივ ენად უნდა ჩაითვალოს ის ენა, რომელზედაც უმრავლესობა ლაპარაკობს. ამ რიგად მოსამართლეს მხოლოდ ორი ენის ცოდნა დასჭირდება—ადგილობრივისა და რუსულისა, რაც განათლებული კაცისათვის ყოველთვის შესაძლებელია.

ჩვენი მოწინააღმდეგენი ამ აზრს ისე განმარტავენ ხოლმე, რომ თუ სამართალი ადგილობრივ ენაზე უნდა სწარმოებდეს, მაშ ყველა იმ ენებზე უნდა სწარმოებდეს, რომლებიც ისმის ამა თუ იმ ადგილზეო, რაც, მართლაც, შეუძლებელია,—მაგრამ ეს ის გადაჭარბებაა, რომლის წყალობით სურსთ მართა-

ლი აზრი გააყალბონ. მართლაც ამ ახირებულს *argumentum ad absurdum* ჩვენი სუთ-განმანათლებელნი ყოველთვის ხმარობენ, როცა საქმე ადგილობრივი ენის უფლებაზე მიდგება, სასამართლოში იქნება, სკოლაში, თუ ეკკლესიაში...

მოწინააღმდეგენი აჭარბებენ აგრეთვე ადგილობრივი ენების შესწავლის სიძნელეს. ადგილზე ადგილის ენის შესწავლა იმდენად ძნელი არ არის. ამის მაგალითს წარმოგვიდგენენ ის ყამწვილი კაცები, რომელიც საზღვარს გარეთ მიდიან. უცხო ენის სრულიად უცოდინარნი და ერთი-ორი წლის განმავლობაში უკან ბრუნდებიან საკმაოდ გაწვრთნილნი ამ ენაში.

დაუმატეთ ამას ის გარემოება, რომ ჩვენში საკმაოდ სახლობენ რუსები, რომელნიც, თუ მათთვის ადგილობრივი ენა საჭირო იქნება, ისევე ადვილად შეითვისებენ მას ყამწვილობიდან, როგორც თავის დედა-ენას. დაუმატეთ კიდევ ის, რომ მოსამართლეებად უმეტეს ნაწილად თვით მკვიდრნი უნდა იყვნენ, და ცხადი იქნება, რომ ენის შესწავლის სიძნელის მხრით არავითარი დაბრკოლება არ უნდა შეხვდეს იმ პრინციპს, რომ სამართალი ადგილობრივ ენაზე უნდა სწარმოებდეს. ვწუხვართ, რომ ამ პრინციპს გვერდი აუხვიეს კავკასიის იურიდიულ საზოგადოებაში არა თუ რევერატის მოწინააღმდეგეებმა, არამედ თვით რევერენტმა და მისმა მომხრეებმაც.

ჩვენის აზრით ნაფიც მსაჯულთა სამსართლის ეხლავე შემოღებას ჩვენში ჩვენსავე ენაზე წინ არაფერი უდგას. თუ მოგვეცემა ეს სამართალი, ეხლავე უმდა მოგვეცეს, სანამ ვცოცხლობთ როგორც ქართველნი. მისი შემოღების გადადება კი *ad calendas grecas*—როცა ჩვენ გავრუსდებოდეთ, ყოვლად უმსგავსოა. თვით ეს პირობა—გარუსება—ნიშნავს, პროფ. გრადოვსკის თქმის არ იყოს, *предлагать смерть ради будущей*

жизни. აქ უნებლიედ გვაგონდება de Villeneuve-ის*) სიტყვები, რომლითაც მან დაახასიათა ბიუროკრატია ჩვენში: „elle tue pour régner; elle régne par la mort, elle régne sur la mort.“ **)

*) De Villeneuve—La Géorgie. Paris, 1870.

**) „იგი ჰკლავს, რათა იბატონოს, ბატონობს სიკვდილითა, ბატონობს სიკვდილზეთა“.

დესაც ხლოარი ძალიან ადვილად მოქმედობს მათხედ ქლოორლი-
თონების წარმოშობით. ეს ფაქტი საყურადღებო და მეტად
გასაკვირალიც არის, რადგან საზოგადოდ ქლოორი ფლუოართან
შედარებით ნაკლებად ენერგიული გალოგენია.

ფლუორი ძალიან ადვილად მოქმედობს აგრეთვე წყალ-
მბადოვან რთულ ნივთიერებებზედ, რომელცხაც ართმევს
წყალმბადს ფლუორწყალმბადის წარმოშობით. მაგალითად, ჩვე-
ულეზრივ ტემპერატურაში ფლუორი ქიშიურად შლის წყალს
ფლუორწყალმბადის და ოზონის წარმოშობით შემდეგის თა-
ნასწორობით $3 H_2O + 6 FL = 6 HFL + O_3$. ამ საშუალებით მი-
ღებული ენერგიულად მოქმედი მკავმბადი ტანით 140/0
წმინდა ოზონს შეიცავს. ამავე რეაქციით აიხსნება ნახ-
შიროვან ნივთიერებათა დაწვა-დანახშირება ფლუორის ზედ
მოქმედების დროს. ფლუორის მოლეკულიარული წონა მისი
სიმკირხნისა (19) და მიხედვით წყალმბადთან შედ რებით უდ-
რის: $19 + 2 = 38$.ს რადგან ამ ელემენტის უმცირესი წონითი-
რაოდენობა, რომელიც აღმოჩენილ იქმნა სხვა და სხვა რთულ
ფლუორიან მოლეკულებში, უდრის 19-ს, ამისათვის აშკარაა
ფლუორის ატომიური წონაც უნდა უდრიდეს 19-ს. როგორც
შემდეგ დავინახავთ, ფლუორწყალმბადში ერთ ნაწილ წყალ-
მბადზედ ფლუორის 19 ნაწილი მოუდის ე. ი. ერთ ატომ
წყალმბადზედ ფლუორის ერთივე ატომი; ასე რომ ფლუორის
ატომიური მიმზიდველობა წყალმბადთან შედარებით უნდა
უდრიდეს ერთს, ამისა და მიხედვით ფლუორის მოლეკულის
მიმზიდველობით ფორმულა ამრიგად უნდა აღინიშნოს $FL -$
 FL ან $FL - FL$, მოკლედ FL_2 .

ფლუორ წყალმბადი HFL.

ფლუორწყალმბადი პირველად აღმოაჩინა და დაამზადა
ფლუორშპატიდგან გოგირდის სიწყავის ზედმოქმედებით 1771
წ. შეეღემ. ამ სიმყავის დასამზადებლად პლატინუმის ან ტყვი-

ის რეტორტში*) მოთავსებულ დანაყულ ფლუსშპატს წყალ-ნარევე გოგირდის სიმჟავეს დაახამენ ხოლმე და ასეთ ნარევეს ნელ-ნელ ცეცხლზედ გაახურებენ. ასეთ პირობებში გოგირდის სიმჟავის და ფლუს-შპატის ურთიერთშორის ზედმოქმედებით სჩნდება გაზიური ფლუორწყალმზადი შემდეგის თანასწორობით: $Ca EL_2 + H_2 SO_4 = Ca SO_4 + 2 HFL$, რომელიც გაზის გამყვან მილის შემწეობით შეგვიძლიან წყალში ჩაუშვათ და ამრიგად წყალ-ხსნილი სიმჟავე დაეამზადოთ. რეაქციის დროს გაჩენილი გოგირდის სიმჟავის კალციუმი მარილი კი, როგორც მაგარი, არასაორთქლებელი ნივთიერება რეტორტშივე¹ დარჩება. წმინდა უწყლო ფლუორწყალმზადის მისაღებად ხმარობენ მჟავე ფლუორ-კალიუმის მარილს. სხვა გალოგენებსავით ლითონკალიუმთან ან ნატრიუმთან შეერთებით ფლუორიც იძლევა ფლუორლითონებს KFL და $Na FL$ -ს; მაგრამ გარდა ამ ჩვეულებრივ მარილებისა ცნობილია აგრეთვე ფლუორწყალმზადის მჟავე მარილებიც, მაგალითად მჟავე ფლუორკალიუმი KFL , HFL , რომელიც თავის მოლეკულში გარდა ფლუორკალიუმისა ერთ ნაწილ ფლუორწყალმზადსაც შეიცავს. წმინდა ფლუორწყალმზადის დასამზადებლად პლატინუმის რეტორტში ჩაჰყრიან ხოლმე მჟავე ფლუორ-კალიუმს და უკანასკნელს კარგად გაახურებენ ცეცხლის შემწეობით. ასეთ პირობებში მჟავე ფლუორ-კალიუმიდან ადვილად ნთავისუფლდება წმინდა ფლუორწყალმზადი, რომელსაც მოაგროვებენ ხოლმე გაცივებულს პლატინუმის ქურჭელში. ამ რეაქციის დროს, განთავისუფლებული ფლუორ-კალიუმი კი, რაღა თქა უნდა რეტორტშივე დარჩება.

წმინდა ფლუორწყალმზადი ჩვეულებრივ ტემპერატურაში წარმოადგენს უფერულ სითხეს, რომელიც სდულს $19,5^{\circ}$ გრადუსიან ტემპერატურაში, და მაგრდება 1025 გრადუსიან-

*) ამ რეაქციის განსახორციელებლად ჰიქის რეტორტის ხმარება არ შეიძლება, რადგან ფლუორ-წყალმზადი ადვილად მოქმედობს ჰიქის შემადგენელ ნაწილებზედ.

ში. მისი სიმკარხნე 150 გრადუსიან ტემპერატურაში და უდრის 0,9879 (წყალთან შედარებით). ჰაერზედ ეს სიმყავე ძალიან ინისლება, მას ძალიან მწვავე სუნი აქვს და ენერგიულ მოქმედების გამო აგებულოზისათვის მეტად მავნებელია. წყალნარევი ფლორ-წყალმზადი სხვა გალოოგენებზედ უფრო ენერგიულად მოქმედობს ლითონებზედ და ანთავისუფლებს წყალმზადს. გარდა ოქროსა, პლატინუმისა და ტყვიისა ეს სიმყავე ხსნის ყველა დანარჩენ ლითონებს. ფლორ-წყალმზადის მარილებთაგან უმეტესი ნაწილი ადვილად იხსნება წყალში, ზოგიერთი კი, როგორც, მაგალითად, სპილენძის და ტყვიის მარილები ძნელად. კალციუმის, სტრონციუმის და ბარიუმის მარილები არ იხსნებიან წყალში. ფლორ-წყალმზადი ადვილად მოქმედობს აგრეთვე სილიცაუმზედ, მინის უმთავრეს შემადგენელ ნაწილზედ და ამის გამო მას ხმარობენ მინაზედ სხვა და სხვა სურათების და წარწერების დასამზადებლად. უკანასკნელ მიზნისათვის მინაზედ დაასხამენ ხოლომე თხლად გამღვალ თათლის სანთელს და შემდეგ გაცივებულ და კარგად გამაგრებულ სანთელზედ ლითონის ჩხირის შემწეობით სურვილისამებრ ამოსჭრიან რაიმე სურათს ან წარწერას. ამგვარად დამზადებულ მინას ბატის ფრთის შემწეობით უსანთლო ადგილებზედ წყალნარევი ფლორ-წყალმზადს წაუსვამენ. ასეთ პირობებში რამოდენიმე მინუტის განმავლობაში სიმყავე ქიმიურად იმოქმედებს მინაზედ, მას ოდნავ ამოსკამს და ამრიგად სანთლის მოშორების შემდეგ სასურველი მხატვრობა მინის ქურჭელზედ სამუდამოდ დარჩება. ფლორ-წყალმზადის ფორმულა, როგორც სხვა გალოოგენ-სიმყავეების დაგვარა გამოკვლევები გვიჩვენებენ, არის HFL ე. ი. მისი მოლეკული შესდგება ერთ ატომ წყალმზადისაგან და ერთ ატომ ფლორისაგან.

გალოგენთა ურთიერთშორის შესჯერთნი.

რადგან გალოგენები ურთიერთშორის შეერთებიდან წარმოშობენ ისეთ გვარ რაულს, არა მჭიდრო, ძალიან ადვილად

დასაშლელ ნივთიერებებს, რომლებსაც ქიმიურ პრაქტიკაში თითქმის სულაც არ შეხვდებით, ამისათვის მათ შესახებ ჩვენ მხოლოდ მოკლედ ვიტყვით ორიოდ სიტყვას.

თუ ჩვენ 100 გრადუსამდე გაცივებულ ბრომზედ გაზოვან ზლორით ვიმოქმედებთ, ე. ი. უკანასკნელს შესაფერ საშუალებით ბრომში გავატარებთ, მივიღებთ წითელ-მოზნელო, ადვილად წარმავალ ანუ ორთქლად მიმავალ ნივთიერებას შემდეგის ფორმულით $Cl Br$. იოდზედ ზედმოქმედებით ქლორი წარმოშობს ორგვარ რთულ ნივთიერებებს JCl და JCl_3 ე. ი. ერთ და სამხლორიოდს. ამ ორ სხვა და სხვა ნივთიერებების მიღება ელემენტებისაგან დამყარებული არის რეაქციისათვის ადვილად ქლორის რაოდენობაზე. JCl წარმოადგენს წითელ-მოზნელო ზეთს, რომელიც ადვილად იქცევა კრისტალლებად და ლღვება $24,7^{\circ}$ გრადუსიან ტემპერატურაში. ამ ნივთიერების დუდილის ტემპერატურა $101,3^{\circ}$. წყლის ზედმოქმედებით JCl ადვილად იშლება ქიმიურად და მასთან ერთად აჩენს ორ სხვა და სხვა იოდის და მარილის სიმჟავეებს.

JCl_3 -მ სამხლორიოდი წარმოადგენს გრძელ, ნეესებისებურ ყვითელი ფერის კრისტალლებს, რომლებიც ჰაერზედ ძალიან ადვილად ეძლევიან დისსოციაციას JCl და თავისუფალი ქლორის წარმოშობით. ასეთ გვარი დისსოციაცია შესამჩნევად იწყება ხოლმე, როდესაც ტემპერატურა 25° გრადუსამდე აღის. ეს ნივთიერება ძალიან ადვილად წარმავალი და მწვავე სუნისაა. ცოტაოდენი წყალი სამხლორიოდზედ თითქმის სულაც არ მოქმედობს, დიდი რაოდენობით კი წყალი ისე მოქმედობს მასზედ, როგორც JCl -ზედ ე. ი. ორ სხვა და სხვა სიმჟავეების წარმოშობით ხუთ ფლოურიდი JFl_5 მზადდება იოდის ზედმოქმედებით ფლოურ ვერცხლზედ და წარმოადგენს გამსჭრიახ, მეტის მეტად ნისლოვანს და მწვავე სუნის სითხეს.

მჟავმბადოვანი გალფოგენები

ქლორ-ჟანგი ანუ დიპოზლოროვან სიმჟავის ანლიდრიდი Cl_2O . ამ ნივთიერების მისაღებად თოვლით გაცივებულ ჭიქის შილში მოათავსებენ ხოლმე მშრალ ვერცხლის წყლის წითელ ჟანგს და უკანასკნელზედ მოქმედობენ კარგად გამშრალ გაზოვან ქლორით. ასეთ პირობებში ქლორი ქიმიურად მოქმედობს ვერცხლის წყლის ჟანგზედ შემდეგის თანასწორობით $2 \text{H}_2\text{O} + 2 \text{Cl}_2 = \text{Cl}_2\text{O} + \text{H}_2\text{O}$. H_2Cl_2 . ე. ი. ქლორის ერთი მოლეკული ართმევს ერთ ატომ მჟავმბადს ვერცხლის წყლის ჟანგის ერთ მოლეკულს ხლორ ჟანგის გასაჩენად; განთავისუფლებული ვერცხლის წყლის ატომი კი ქლორის მეორე მოლეკულს უერთდება და მასთან ერთად აჩენს ორ ქლორ ვერცხლის წყლის მოლეკულს, რომელიც თავის მხრით გაჩენისთანავე უერთდება ვერცხლის წყლის ჟანგის მეორე მოლეკულს რთულ მარილოვან ნივთიერების ესრედ წოდებულ ვერცხლის წყლის ჟანგის და ორხლორ ვერცხლის წყლის ორრთულ მარილის გასაჩენად. ქლორის ჟანგი მილის მეორე ბოლოდგან გაზიურ მდგომარეობაში კარგად გაცივებულ ჭიქის ჭურჭელში გადადის და ამრიგად ეს ყვითელ მოწითალო გაზი ბნელ-მოწითალო სითხეთ იქცევა, რომელიც სდუღის $+5^\circ$ გრადუსიან ტემპერატურაში. სითხეულ მდგომარეობაში ეს ნივთიერება მეტად საშიშია, რადგან ცოტაოდენ შენძრევით ან ცოტაოდენ გოვირდის, ფოსფორის და ორგანიულ ნივთიერების ზედგავლენით ძალიან ენერგიულად იფეთქებს ხოლმე და თავისუფალ ელემენტებად გარდაიქცევა. ხლორ-ჟანგის მოლეკულიალური შედგენილება გამოარკვია ბალარმა. ამ მიზნისათვის მან მოათავსა გერმეტიულად თავდაღმა დამხობილ ვერცხლის წყლიან ჭიქის მილში 50 ც. ც. ხლორ-ჟანგისა და გაზურების შემწეობით დაშალა ის თავისუფალ ქლორად და მჟავმბადად, მიიღო 75 ც. ც. უკანასკნელ გაზთა ნარევსა. ამას შემდეგ მილში მოათავსებულ გაზებში ბალარმა კალიუმ ტუტეს ხსნილი შეუშვა ქლორის ჩასაყლაპავად და დარწმუნდა, რომ დარჩენილი

მჟავმბადის ტანის რაოდენობა უდრიდა 25 ც. ც. ასე რომ მილში მყრ ფ 75 ც. ც. ხლორმჟავმბადის ნარევი 50 ც. ც. გაზოვანი ქლორი ყოფილა. *) ქიმიურად დაშლილ ქლორჟანგის შემადგენელ გაზიურ ელემენტთა ტანების რაოდენობისა და მიხედვით ბალანსა დაამტკიცა, რომ გაზიურ მდგომარეობაში ამ ნივთიერების ყოველი ორი ტანი ქიმიურად დაშლის შემდეგ იძლევა ტანით ორნაწილ ქლორისას და ერთ ნაწილ მჟავმბადისას. აქედან ავოგადროჟერარის კანონისადა მიხედვით უნდა დავსკვნათ, რომ ორ მოლეკულ ქლორისაგან და ერთ მოლეკულ მჟავმბადისაგან უნდა გასჩნდეს ქლორჟანგის ორი მოლეკული ამრიგად $2 \text{Cl}_2 + \text{O}_2 = 2 \text{Cl}^0$. სჩანს, რომ ამ ნივთიერების მოლეკული უნდ იყვეს Cl_2O ; შემადგენელ ატომთა მიმზიდველობისა და მიხედვით ესევე ფორმულა უნდა აღინიშნოს ამრიგად $\text{O} \begin{array}{c} \text{---} \text{Cl} \\ \text{---} \text{Cl} \end{array}$ ან $\text{Cl} \text{---} \text{O} \text{---} \text{Cl}$. ქლორჟანგის სიმჭირხნე წყალმბადთან შედარებით უდრის 43,25-ს. რადგან ქლორჟანგი ადვილად ანთავისუფლებს თავის შემადგენელ ელემენტებს ქლორს და მჟავმბადს, ამიტომ ის ენერგიულად ახდენს დამჟავების და საზოგადოდ დაჟანგვის პროცესებს. ეს ნივთიერება, როგორც სამჟავო ჟანგეული, ადვილად იერთებს წყალს და იქცევა შესაფერ სიმჟავედ ესრედ წოდებულ ღიპოხლოროვან სიმჟავეთ შემდეგის თანასწორობით $\text{Cl}_2\text{O} + \text{H}_2\text{O} = 2 \text{ClOH}$.

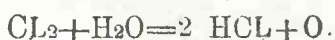
დიჰალგენოჟანის სიმჟავე HClO .

ეს სიმჟავე ცნობილი არის მხოლოდ წყალხსნილ მდგომარეობაში. წყალნარევი ღიპოხლოროვან სიმჟავის დასამზადებლად ხმარობენ ახლად ჩალეკილ ვერცხლის წყლის ჟანგს.

*) აქ მიღებულია მხედველობაში ის ცუტადენი რაოდენობაც ქლორისა, რომელიც გამოცდილების დროს შესაძლოა მილში მოთავსებულ ვერცხლის წყალს შეუერთდა.

უკანასკნელს ამ მიზნისათვის წყალში აურ-დაურევენ და ასეთ ნარევეზედ გაზოვან ქლორით მოქმედებენ. აქ ერთსა და იმავე დროს ორგვარი რეაქცია ხდება, ერთის მხრით ქლორის ზედმოქმედებით ვერცხლიწყლის ჟანგი ქლორ-ჟანგს აჩენს, უკანასკნელი კი უერთდება წყალს და წასთან ერთად ღიბოხლოროვან სიმჟავედ იქცევა. თუ ჩვენ რეაქციისათვის ორ მოლეკულ ქლორზედ ერთ მოლეკულ ქლორ-ჟანგს ავიღებთ, მაშინ ღიბოხლოროვან სიმჟავესთან ერთად წყალში ადვილად გასახსნელი ორხლორვერცხლი ანუ სულემა გაჩნდება შემდეგის თანასწორობით: $HgO + 2 Cl_2 + H_2O = HgCl_2 + 2 ClOH$. ასეთ პირობებში, ღიბოხლოროვანი სიმჟავე დისტილაციის შემწეობით უნდა მოშორდეს სულემას. იმ შემთხვევაში კი, თუ რეაქციისათვის ორ მოლეკულ ხლორზედ ვერცხლის წყლის ჟანგის ორსავე მოლეკულს ავიღებთ, დისტილაცია აღარ იქნება საჭირო, რადგან რეაქციის დროს სულემის მაგივრად სჩნდება წყალში გაუხსნელი ორრთული სულემის და ხლორ-ჟანგის მარტილი შემდეგის თანასწორობით: $2 HgO + 2 Cl_2 + H_2O = HgO + HgCl_2 + 2 ClOH$. ასე რომ წმინდა წყალ ხსნილ ღიბოხლოროვან სიმჟავის მისაღებად აქ საკმარისია რეაქციის პროდუქტი საწურავ ქცლალში გავატაროთ. განაწურავ წყალთან ერთად სიმჟავეც გადავა, ფილტრზედ კი ორრთული მარტილი დარჩება. ღიბოხლოროვან სიმჟავის დასამზადებლად შეიძლება აგრეთვე დაბალ ტემპერატურაში რომელიმე ტუტეზედ, ვსტქვათ, კალიუმ ტუტეზედ, ვიმოქმედოთ ქლორით. ასეთ რეაქციის დროს წმინდა და თავისუფალ სიმჟავის მაგივრად უკანასკნელის კალიუმ-მარტილი, ესრედ წოდებული ღიბოხლორითი და ქლორკალიუმი სჩნდება შემდეგის თანასწორობით $2 KOH + Cl_2 = KCl + KClO + L_2O$. თავისუფალ სიმჟავის მისაღებად რეაქციის პროდუქტს შესაფერ რაოდენობის აზოტის სიმჟავეს მიუმატებენ ხოლმე, რომ ამნაირად ღიბოხლორითის მოლეკულში კალიუმი წყალმზადზედ შესცვალონ შემდეგის თანასწორობით $KClO + HNO_3 = HClO + KNO_3$. ასეთი შეცვლითი რეაქცია აქ ძალიან ადვილად მიმდინარეობს, რადგან აზო-

ტის სიმჟავე უფრო ენერგიულია, ვიდრე ლიზობლოროვანი სიმჟავე, აზოტის სიმჟავის ზედმოქმედების შემდეგ გაჩენილ ლიზობლოროვანი სიმჟავე. აზოტის სიმჟავის ზედმოქმედების შემდეგ გაჩენილ ლიზობლოროვან სიმჟავეს დისტილაციის შემწეობით მოაშორებენ აზოტის სიმჟავის კალიუმ მარილს და ქლორკალიუმს. წყალში გახსნილი ლიზობლოროვანი სიმჟავე კონცენტრირულ მდგომარეობაში ე. ი. თუ მისი რაოდენობა წყალში მაქსიმალურ რაოდენობამდე არის ასული, წარმოადგენს ოქროს ფერის სითხეს, რომელიც ძალიან ადვილად იშლება მარილის სიმჟავის და მჟავმბადის წარმოშობით, არაკონცენტრირული წყალხსნილი სიმჟავე კი დაუშლელად შეიძლება გადიდნოს და უფრო მაგარ, უფრო კონცენტრირულ სიმჟავედ გადაიქცეს. ლიზობლოროვანი სიმჟავე, როგორც გამჟანგველი, დამამჟავებელი ნივთიერება ბევრად უფრო ენერგიულად მოქმედობს, ვიდრე თანაბარ რაოდენობის ქლორი, რადგან პირველი ქიმიურად დაშლის დროს ორჯერ მეტ მჟავმბადს ანთავისუფლებს, ვიდრე მეორე წყალზედ ზედმოქმედების დროს. ამ ორ გამჟანგველ ნივთიერებათა შედარებითი მოქმედება აშკარად სჩანს შემდეგ ორ ქიმიურ თანასწორობებში: $2 \text{ClOH} = 2 \text{HCl} + \text{O}_2$.

მარილის და ლიზობლოროვანი სიმჟავეები ურთიერთშორის ზედმოქმედებით სულაც ანთავისუფლებენ თავიანთ ქლორს და აჩენენ წყალს შემდეგის თანასწორობით $\text{ClOH} + \text{HCl} = \text{Cl}_2 + \text{H}_2\text{O}$.

როგორც ზევიდაც იყო ნათქვამი, ლიზობლოროვანი სიმჟავე მეტად სუსტი სიმჟავეა: მას შესაფერ მარილებიდან ადვილად ანთავისუფლებენ ყველა დანარჩენი სიმჟავეები, ნახშირის სიმჟავეც-კი. ქიმიურ პრაქტიკაში ამ სიმჟავის მაგიერად ხმარობენ მის მარილებს, ესრედ წოდებულ მათეთრებელ მარილებს, რომლებიც ადვილად მზადდებიან ქლორის ზედმოქმედებით სხვა და სხვა ტუტეებზედ. ლიზობლოროვან სიმჟავის

მოლეკულიარული, მიმზიდველობითი ფორმული იქნება $H-O-O-Cl$ ან $H-O-Cl$, მოკლეთ $HOCl$.

ხლორჯანგი ClO_2 .

ხლორორჯანგი გაზური ნივთიერება არას და სჩნდება მაგარ ანუ წმინდა გოგირდის სიმყავის ზედმოქმედებათ ბერტოლეტის მარალზედ $KClO_3$ -ზედ. თავდაპირველად გოგირდის სიმყავის ზედმოქმედებით სჩნდება თავისუფალი ხლორ-სიმყავე $HClO_3$ შემდეგის თანასწორობით:

$KClO_3 + SO_4H_2 = SO_4HK + HClO_3$; უკანასკნელი კი გაჩენისთანავე იშლება ქიმიურად ხლორორჯანგის, პერხლორსიმყავის და წყლის წარმოშობით ამრივად: $3 HClO_3 = HClO_4 + 2 ClO_2 + H_2O$.

ქლორსიმყავე, პერხლორსიმყავე.

გაზოვანი ხლორჯანგი ბნელ მოყვითალო ფერისაა; შეკუმშვის შემწეობით ის შეიძლება სათხედაც იქცეს და -79° გრადუსამდე გაცავენათ კი მას შეუძლია მაგარი მდგომარეობაც მიიღოს, ყვითელ კრისტალოებად გარდაქცეს. სითხეულ მდგომარეობაში ხლორორჯანგი სდულს $9,9^{\circ}$ გრადუსიან ტემპერატურაში. ამ ნივთიერებას თავისებური, არეულო, ხლორის და დამწვარ შაქრის სუნი აქვს. სითბოს და ორგანიულ ნივთიერებების ზედგავლენით ან მექანიკურ შენძრევით ხლორორჯანგი ხლორჯანგზედ უფრო ძლიერ იფეთქებს. მის ენერგიულ მოქმედების დასამტკიცებლად ლაბორატორიებში წმინდად დანაყულ შაქარს მიუმატებენ ბერტოლეტის მარილს ფხვნილს, ასეთ ნარევს კარგად აურევენ ერთი ერთმანეთში და ქიქის ჩხირის შემწეობით მას ერთ წვეთ მაგარ გოგირდის სიმყავეს დაასხამენ. ასეთ პირობებში გოგირდის სიმყავე ბერტოლეტის მარილზედ ზედმოქმედებით აჩენს ხლორორჯანგს, რომელიც გაჩენისთანავე ირღვევა ქიმიურად და დიდის ენერ-

გის წარმოშობით, ეფექტიურის აღის გაჩენით, სწრაფადვე ააფეთქებს შაქრის და ბერტოლეტის მარილის ნარევეს.

ხლორორქანგის მოლეკულიარულ შედგენილების გამოსარკვევლად გეი-ლიუსაკმა მოათავსა ეს გაზი კაპილიარულ ჭიქის მცლში, რომელიც ბოლოებიდგან ცოტა მოშორებით, შუახედ სამ ადგილას ბურთებივით გამოხერხილი იყო. ხლორორქანგით ჭიქის ბურთების გასავსებად გეი-ლიუსაკი ხანგრძლივად უშვებდა მას კაპილიარულ მილის ერთ ბოლოდგან მეორესაკენ და როცა დარწმუნდა, რომ ბურთები გაზით გაივსნენ, გახურების შემწეობით ქიმიურად დაშალა მათში მოთავსებული გაზოვანი ნივთიერება და ამ რიგად მიიღო ამ რთულ, გალოგენ-მჟავმბადოვან ნივთიერების შემადგენელ ელემენტებთა ნარევი. ასეთ პირობებში ე. ი. კაპილიარულ მილში სითბოს ზედგაფლენით ხლორორ ქანგი აუფეთქებლად და ადვილად იშლება ქიმიურად თავის შემადგენელ ნაწილებად; ასე რომ თუ წინდაწინვე ვიცით კაპილიარულ ბურთების ტანითი რაოდენობა, ცხადია, გვეცოდინება თუ რამოდენი ტანის ხლორორქანგი დავშალებთ ქიმიურად და რამოდენი ტანის ხლორის და მჟავმბადს ნარევი მივიღებთ ასეთ დაშლის შემდეგ. უკანასკნელ მიზნისათვის ხლორორქანგის დაშლამდე კაპილიარულ მილის მეორე ბოლო რაიმე გაზის მოსაგროვებელ ქურჭელთან უნდა იყვეს შეერთებული. გეი-ლიუსაკმაც ამრიგად გაიგო ადებულ ხლორქანგის და მის შემადგენელ გაზოვან ელემენტებთა ტანითი რაოდენობა; შემდეგ ცალკე მოგროვილ ხლორორქანგის ელემენტებთა ნარევეს კალიუმტუტეს ზედმოქმედებით ხლორი მოაშორა და დარჩენილ მჟავმბადის ტანითი რაოდენობისა და მიხედვით ხლორორქანგის დაშლით გაჩენილ ხლორის ტანითი რაოდენობაც გაიგო. ამ ნაირად გეი-ლიუსაკმა გამოიკვლია, რომ გაზიურ ხლორორქანგის ორი ტანი ქიმიურად დაშლის შემდეგ იძლევა ტანით ერთ ნაწილ ხლორს და ორ ნაწილ მჟავმბადს; აქედგან კი ავოგადროჟერარის კანონისადა მიხედვით დასკვნა, რომ ერთ მოლეკულ ხლორისაგან და ორ მოლეკულ მჟავმბადისაგან სჩნდება ორი ერთნაირი

რი მოლეკული ხლორ-ორჟანგისა ამრიგად $\text{Cl}_2 + 2\text{O}_2 = 2 \text{ClO}_2$ ე. ი. ხლორორჟანგის მოლეკული უნდა შესდგებოდეს ერთ ატომ ქლორისაგან და ორ ატომ მჟავმბადისაგან. რადგან ხლორორჟანგის მოლეკულში ერთ ატომ ხლორთან მჟავმბადის ორი ორ მიმზიდველოვანი ატომები არიან შეერთებულნი, ამისათვის უნდა დაიუშვათ, რომ აქ ხლორის ატომი თავის მიმზიდველობის ხასიათს ცვლის და ერთ მიმზიდველობის მაგივრად მჟავმბადთან შესაერთებლად ან ორს ან ოთხ მიმზიდველობას იჩენს. ამიტომ მისი მიმზიდველობითი მოლეკულიარული ფორმულა იქნება ან $\begin{array}{c} \text{O} - \text{O} \\ | \quad | \\ - \text{Cl} - \end{array}$ ანა და $\text{Cl} \begin{array}{c} = \text{O} \\ = \text{O} \end{array}$ როგორც შემდეგ დავინახავთ, გალოგენები მჟავმბადთან შეერთების დროს სულ სხვას და უფრო მეტ მიმზიდველობას იჩენენ, ვიდრე წყალმბადთან შეერთების დროს. ხლორჟანგის სიმპირბნე წყალმბადთან შედარებით 10^0 გრადუსიან ტემპერატურაში უდრის 34,5.

ხლოროვანი სიმჟავე HClO_2 .

ეს სიმჟავე თავისუფალ მდგომარეობაში არ არის ცნობილი; მისი სხვა და სხვა ლითონ მარილების მისაღებად კი ხმარობენ ხლოროვან სიმჟავის ნატრიუმ მარილს. უკანასკნელის დასამზადებლად ხლორორჟანგის წყალხსნილზედ მოქმედობენ ლითონ ნატრიუმის გადაჟანგით შემდეგის თანასწორობით $2 \text{ClO}_2 + \text{Na}_2\text{O} = 2 \text{NaClO}_2 + \text{O}_2$.

როგორც თანასწორობიდგან სჩანს, ამ რეაქციის დროს თავისუფალი მჟავმბადიც სჩნდება. თუ ჩვენ წყალში გახსნილ ხლოროვან სიმჟავის ნატრიუმ მარილს წყალშივე გახსნილ ძმარის სიმჟავის ტყვიის მარილს მივუმატებთ, მივიღებთ სითხეში ჩაღვკალ ყვითელ კრისტალლიურ ფურცლებს ესრედ წოდებულ ხლოროვან სიმჟავის ტყვიის მარილისას $\text{Pb}(\text{ClO}_2)_2$. ას გრადუსიან ტემპერატურაში ეს ნივთიერება ადვილად ასაფეთქებელია. რადგან ამ სიმჟავის ტეორეტიული ფორმულა მის

ნატრიუმ მარილისადა მიხედვით იქნება HClO_2 , ტყვიის ატომი კი წყალმბადის ატომთან შედარებით ორ მიმზიდველოვანია, ცხადია, ტყვიის მარილის გასაჩენად ამ სიმჟავის ორ მოლეკულში წყალმბადის ორი ატომა ტყვიის ერთ ატომზედ უნდა შეიცვალოს შემდეგის თანასწორობით $2 \text{HClO}_2 + \text{Pb} = \text{Pb} (\text{ClO}_2)_2 + \text{H}_2$.

არ არის ცნობილი აგრეთვე ამ სიმჟავის ანლიდრიდიც, რომელიც ტეორეტიულად ორ მოლეკულ ხლოროვან სიმჟავისაგან უნდა წარმოსდგეს ერთ მოლეკულ წყლის წართმევით ამრიგად $2 \text{HClO}_2 = \text{Cl}_2\text{O}_3 + \text{H}_2\text{O}$. ხლოროვან სიმჟავის მიმზიდველობითი ფორმულა ასე შეიძლება აღინიშნოს $\text{O}=\text{Cl}-\text{OH}$.

ხლორსიმჟავე HClO_3 .

ამ სიმჟავის მისაღებად ზმარობენ ხლორსიმჟავის ბარიუმ-მარილს $(\text{ClO}_3)_2 \text{Ba}$. უკანასკნელს გახსნიან ხოლმე წყალში და ასეთს მდგომარეობაში მას ნელ-ნელა წყალხსნილსავე გოგირდის სიმჟავეს მიუმატებენ. გოგირდის სიმჟავე, როგორც უფრო მაგარი, უფრო მკიდრო სიმჟავე ხლორსიმჟავის მარილს ართმევს ბარიუმის ატომებს წყალში გაუხსნელ გოგირდმჟავებარეუმის გასაჩენად, რომელიც ჭურჭელში ძირისაკენ ილექება; გოგირდის სიმჟავისაგან განთავისუფლებული წყალმბადის ატომები კი ბარიუმის ადგილს იჭერენ და ამრიგად ხლორსიმჟავის მოლეკულებს წარმოშობენ შემდეგის თანასწორობით $(\text{ClO}_3)_2 \text{Ba} + \text{SO}_4\text{H}_2 = \text{SO}_4 \text{Ba} + 2 \text{ClO}_3\text{H}$. ამ რეაქციისა და მიხედვით გოგირდის სიმჟავის მიმატება უნდა შეჩერებულ იქნას, როდესაც დალევილ გოგირდმჟავ-ბარიუმს ზევით მოთავსებული სითხე დაწმენდის შემდეგ სიმჟავის ახალ წვეთების მიმატებით აღარ აჩენს ბარიუმის თეთრ მარილს. ამას შემდეგ ხსნილში არეულ გოგირდ მჟავებარეუმს საწურავ ქაღალდში გაატარებენ და ამრიგად განაწურ სითხეში მიიღებენ წყალნარევ ხლორსიმჟავეს. მაგარ ხლორსიმჟავის დასამზადებლად ფარუორის ჯამზედ დასხმულ წყალნარევ სიმჟავეს მოათავსებენ ხოლმე ჰაე-

რის გამომწუწენელ ჰიქის ზარაში, ესრედ წოდებულ ვაკუუმ ექსიკატორში. საზოგადოდ ყოველ ექსიკატორში ანუ წყლის წამრთმევე, გამაშრობელ ხელსაწყოში მოთავსებულია აგრეთვე ან ფარფორისავე ჯამის შემწეობით ანა და პირდაპირ ექსიკატორის ძირზედ მაგარი გოგირდის სიმეჩავე და მასში გასაშრობ ნივთიერების მოსათავსებლად ჩამდგარია ფარფორის ან ჰიქის შესაფერად მოწყობილი სადგმელი. ვაკუუმექსიკატორში მოთავსებული წყალხსნილი ხლორსიმეჩავე ჰაერის ზედდაწოლის შემცირებისა და მიხედვით ადვილად ჰკარგავს წყლის უმეტეს ნაწილს, რომელსაც ითვისებს ხელსაწყოში მოთავსებული მაგარი გოგირდის სიმეჩავე; ასე რომ ამ საშუალებით შეიძლება 40%-ნი სიმეჩავე დამზადდეს, თუ წყლის წართმევა ასეთ კონცენტრაციას აღემატა, სიმეჩავე ადვილად იწყებს ქიმიურად დაშლას მეთვებად და პერხლორსიმეჩავეთ.

მაგარი, კონცენტრიული ხლორსიმეჩავე ძალიან ენერგიულად გამეჩანგველ ნივთიერებას წარმოადგენს. გოგირდი, ფოსფორი, ალკოჰოლი, ხე, ქაღალდი და სხვა ორგანიული ნივთიერებანიც ასეთ გვარ სიმეჩავის ზედგავლენით ადვილად იწვეებიან, ადვილად იშლებიან ქიმიურად. მარილის სიმეჩავე ხლორსიმეჩავის ზედმოქმედებით აჩენს წყალს და ხლორს ამრიგად $\text{ClO}_3\text{H} + 5 \text{HCl} = 3 \text{H}_2\text{O} + 3 \text{CCL}$. ხლორსიმეჩავის მარილები ადვილად მზადდებიან ხლორის ზედმოქმედებით კონცენტრიულ და გაცხელებულ ტუტეხსნილებზედ შემდეგის თანასწორობით $6 \text{KOH} + 3 \text{Cl}_2 = 5 \text{KCl} + \text{ClO}_3\text{K} + 3 \text{H}_2\text{O}$. ამრიგად გაჩენილ ხლორსიმეჩავის მარილის და ხლორმარილის ერთი მეორისაგან დასაშორებლად ხმარობენ კრისტალად ქცევის საშუალებას. ჩვენ შემთხვევაში ხლორსიმეჩავის კალიუმმარილი ძნელად იხსნება (ივე წყალში, ხლორკალიუმი კი ადვილად; ასე რომ, თუ ჩვენ გაცხელებულ რეაქციის პროდუქტებს კარგად გავაცივებთ, მივიღებთ კრისტალური მდგომარეობაში თავისუფალ ხლორსიმეჩავის კალიუმ მარილს ესრედ წოდებულ ბერტოლეტის მარილს. ხლორკალიუმი კი წყალშივე გახსნილი დარჩება. სულ წმინდა ბერტოლეტის მარილის დასამზადებ-

ლად, რაღა თქმა უნდა, საჭიროა კრისტალლად ქცევის რა-
შოდენჯერმე გაშეორება ახალ აღუღებულ ცხელ წყლიდან.

ხლორსიმეავის მოლეკულიარულ შედგენილების გამოსარ-
კვევლად სტასმა დაამზადა და ანალიტიურად გამოიკვლია მისი
ვერცხლის მარილი. ასეთ ანალიზისადა მიხედვით სტასმა და-
ამტყიცა, რომ ეს მარილი შეიცავს $56,3948\%$ ვერცხლისას.

18,5227 „ ხლორისას.

და 25,0795 „ მჟავმბადისას.

რადგან ვერცხლის ატომის წონა უდრის 107,93-ს, ხლო-
რის 35,45-ს, მჟავმბადის 16-ს, ცხადია, სხვა და სხვა ატომთა
შედარებითი რაოდენობა ამ მარილის მოლეკულში უნდა უდ-
რიდეს ვერცხლისათვის $\frac{56,3948}{107,93} = 0,52$, ხლორისათვის $\frac{18,5227}{35,40}$

$= 0,52$ და ბოლო საც მჟავმბადისათვის $\frac{25,0795}{16} = 1,58$. დამო-

კიდებულება $0,52 : 0,52 : 1,58$ ძალიან დაახლოვებულია შემ-
დეგ უბრალო დამოკიდებულებასთან $1 : 1 : 3$; აქედან სტასმა
დასკვნა, რომ ხლორსიმეავის ვერცხლის მარილის მოლეკული
უნდა შესდგებოდეს ერთ ატომ ვერცხლისაგან, ერთ ატომ
ხლორისაგან და სამ ატომ მჟავმბადისაგან შემდეგის ფორმუ-
ლით $\text{ClO}_3 \text{Ag}$, თვით სიმეავის მოლეკული კი ერთ ატომ
ხლორისაგან, ერთ ატომ წყალმბადისაგან და სამ ატომ მჟავ-
მბადისაგან შემდეგის ფორმულით HClO_3 . ამ მოლეკულის

მიმზიდველობითი ფორმულა ასე უნდა აღინიშნოს $\text{Cl} - \text{OH} \begin{matrix} = \\ \text{O} \end{matrix}$

ე. ი. უნდა დაუშვათ, რომ ამ მოლეკულში ხლორი ხუთ მიმ-
ზიდველოვანი ელემენტია.

ჰერხლორსიმეავე HClO_4 .

ჰერხლორსიმეავის მისაღებად მისსავე კალიუმ-მარილზედ
მოქმედობენ 96—97,5 პროცენტთან გოგირდის სიმეავით და
ამრიგად მიღებულ რეაქციის პროდუქტიდან ვაკუუმში დის-
ტილაციის შემწეობით ამზადებენ წმინდა სიმეავეს. ეს სიმ-

ჯავე სდულს 39 გრადუსიან ტემპერატურაში 56 III. III. ჰაერის ზედდაწოლის პირობაში. მისი სიმკირხნე 15 გრადუსიან ტემპერატურაში უდრის 1,764-ს. უწყლო, წმინდა პერხლორსიმჟავე წარმოადგენს მოყვითალო, ადვილად მოძრავ სითხეს, რომელიც ჰაერზედ ძალიან იწილება და დაბალ ტემპერატურებში მაგარ მდგომარეობისაა. მაგარი პერხლორსიმჟავე ლღვება 15 გრადუსიან ტემპერატურაში. წმინდა პერხლორსიმჟავე ნელ-ნელა იშლება ქიმიურად და დროისადა მიხედვით ბნელ ფერს იღებს. ფოსფორის, გოგირდის, ნახშირის და სხვა და სხვა ორგანიულ ანუ ნახშიროვან ნივთიერებების ზედგავლენით ეს სიმჟავე ადვილად და ენერგიულად იშლება ქიმიურად. წყლის ზედგავლენით პერხლორსიმჟავე აჩენს სხვა და სხვა ლიდრატებს, რომელთაგან ყველაზედ უფრო კარგად ცნობილია ლიდრატი შემდგენის ფორმულით $HClO_4 \cdot H_2O$ ე. ი. რომლის მოლეკული შესდგება ერთ მოლეკულ სიმჟავისაგან და ერთ მოლეკულ წყლისაგან. ეს ლიდრატი ადვილად იღებს კრისტალლიურ მდგომარეობას და ასეთ მაგარ მდგომარეობაში ლღვება 50 გრადუსიან ტემპერატურაში. თუ პერხლორსიმჟავეს ერთ მოლეკულზედ უფრო მეტ წყალს მიუმატებთ, მივიღებთ ზეთისებურ ანუ მაგარ გოგირდის სიმჟავის დაგვარ სითხეს, რომელიც შეიცავს 71,60% პერხლორსიმჟავას და დისტილაციის შემწვობით იძლევა 2030 გრადუსამდე მდულარე ლიდრატს სიმკირხნით 1,8%. პერხლორსიმჟავის მარილები ესრედ წოდებულნი პერხლორატები ყველანი ადვილად იხსნებიან წყალში. მხოლოდ კალიუმ და განსაკუთრებით კა რუბიდიუმ მარილები ძალიან ძნელად იხსნებიან წყალში. პერხლორსიმჟავის მოლეკულიარულ შედგენილების გამოსარკვევლად დაშალეს ქიმიურად განსაზღვრული რაოდენობა მის კალიუმმარილისა, გაიგეს უკანასკნელ მარილის რაოდენობისადა მიხედვად ქიმიურად დაშლის დროს წარმოშობილ მჟავებადის რაოდენობა, აგრეთვე ხლორის და კალიუმის რაოდენობაც მიღებულ ხლორკალიუმში და შესაფერ გამოანგარიშებით პერხლორსიმჟავის კალიუმმარილისათვის გამოიყვანეს შექდეგი ემპირიული

ფორმულა $KClO_4$, აქედან კი თვით სიმჟავის ფორმულაც $HClO_4$. პერხლორსიმჟავის მოლეკულიარული მიმზიდველობითი ფორმულა იქნება*) $HO-CL \begin{smallmatrix} =O \\ =O \end{smallmatrix}$. უკანასკნელში ხლორი შვიდ მიმზიდველოვან ელემენტად უნდა ჩაითვალოს.

ხლორშვიდჯანგო Cl_2 07.

ეს ნივთიერება წარმოადგენს პერხლორსიმჟავის ანლიდ-რდს, რომელიც ტეორეტიულად უნდა წარმოსდგეს ორ მოლეკულ სიმჟავისაგან ერთ მოლეკულ წყლის წართმევით: $2 HClO_4 - H_2O = Cl_2$ 07. უკანასკნელის მისაღებად— 10^0 გრადუსიან ტემპერატურაში წმინდა პერხლორსიმჟავეზედ ნელ-ნელა მოქმედობენ ხუთჟანგფოსფორით. ამგვარზედმოქმედებით გაჩენილ პროდუქტიდგან დისტილაციის შემწეობით მიიღებენ წმინდა, გამკრიახ სითხეს ხლორშვიდჯანგისას, რომელიც სდულს 82^0 გრადუსიან ტემპერატურაში. ხლორჟანგის მოლეკულის მიმზიდველობითი ფორმულა ასე შეიძლება აღენიშნოს $O \begin{smallmatrix} = \\ = \\ = \end{smallmatrix} CL - O - CL \begin{smallmatrix} =O \\ =O \\ =O \end{smallmatrix}$ ე. ი. ხლორი აქაც შვიდ მიმზიდველოვან ატომად უნდა ჩაითვალოს.

ბრომშვიდჯანგისა და ჰალოგენების შესახებ.

ლიზობრომსიმჟავე $HBrO$.

ბრომ მჟავემზადოვან ნივთიერებათაგან ცნობილია ორი სიმჟავე: ლიზობრომსიმჟავე და ბრომსიმჟავე; ბრომის უწყალმზადო ჟანგეულობანი კი სულაც არ არიან ცნობილნი.

*) როგორც სიმჟავეების საზოგადო განხილვაშიაც გვქონდა მოხსენებული, სიმჟავეებში წყალმზადის ის ატომები, რომლებიც ადვილად უთმობენ თავიანთ ადგილს ლითონთა ატომებს, ცენტრალურ ანუ სიმჟავის უმთავრეს დამახასიათებელ ელემენტთან მჟავემზადის შემწეობით უნდა იყვნენ შეერთებულნი.